

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ, МЕТОДОЛОГІЧНІ
ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ
СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ,
ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ
ТА ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ**

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
Кафедра соціальної філософії, філософії освіти
та освітньої політики

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

III МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

***«КОНЦЕПТУАЛЬНІ, МЕТОДОЛОГІЧНІ
ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ
СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ,
ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ
ТА ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ»***

24 квітня 2019 року

м. Київ
2019

УДК 1: 32: 33: 930

ББК 87: 66: 65: 63

К - 64

Редакційна колегія:

- В. П. Андрущенко* доктор філософських наук, професор, академік НАПН України, член-кореспондент НАН України, ректор НПУ імені М. П. Драгоманова, президент Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи (*голова редакційної колегії*)
- Р. М. Вернидуб* доктор філософських наук, професор, проректор з навчально-методичної роботи НПУ імені М. П. Драгоманова
- Г. М. Торбін* доктор фізико-математичних наук, професор, проректор з наукової роботи НПУ імені М. П. Драгоманова
- В. Л. Савельєв* доктор історичних наук, професор, декан факультету менеджменту освіти та науки НПУ імені М. П. Драгоманова
- В. М. Вашкевич* доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики НПУ імені М. П. Драгоманова (*перший заступник голови редакційної колегії*)
- В. І. Бобрицька* доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики НПУ імені М. П. Драгоманова (*заступник голови редакційної колегії*)
- С. О. Терещиць* доктор філософських наук, професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики НПУ імені М. П. Драгоманова (*заступник голови редакційної колегії*)
- Р. О. Додонов* доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Київського університету імені Бориса Грінченка
- Fabian Andruskiewicz* dr hab. inż., prof. nzw. w U.O. Samodzielna Katedra Inżynierii Procesowej Instytut Studiów Edukacyjnych Uniwersytet Opolski, Opole

К – 64 Концептуальні, методологічні та практичні проблеми соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики : Збірник матер. III міжнар. наук.-поп. конф. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. – 154 с.

*Друкується за рішенням Вченої ради Факультету менеджменту освіти і науки
(протокол № 7 від 29 травня 2019 р.)*

У збірнику представлені тези учасників III Міжнародної науково-практичної конференції «Концептуальні, методологічні та практичні проблеми соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики». Коло проблем висвітлює сучасний стан соціо-гуманітарного дискурсу в Україні та Польщі.

Для науковців, викладачів, докторантів, аспірантів та студентів.

ISBN

УДК 1: 32: 33: 930
ББК 87: 66: 65: 63

Матеріали подані в авторській редакції. За зміст, коректність наведених фактів та правильність цитування відповідальність несуть автори.

© Автори матеріалів, 2019

© НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019

© Редакційна колегія, 2019

З М І С Т

ДОПОВІДІ НА ПЛЕНАРНОМУ ЗАСІДАННІ:

Андрущенко В.П., Савельєв В.Л.

ГЛОБАЛЬНА ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ. 8

Вернидуб Р.М.

ПОЛІТИКА ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В РОЗБУДОВІ СИСТЕМИ СЕЛЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗА УМОВ ДОМІНУВАННЯ ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ. 11

Вашкевич В.М., Кивлюк О.П.

ЕКСТЕРНАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЯК ШЛЯХ ДО РОЗВИТКУ ОСВІТИ. 16

Гомілко О.Є.

ОСВІТНІ ЛЕГІТИМАЦІЇ ТА ПУБЛІЧНІСТЬ НАУКОВЦЯ. 19

Бобрицька В.І.

ПЛАНУВАННЯ Й УПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА. 24

Терениций С.О.

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ РЕІНТЕГРАЦІЇ ПЕРЕМІЩЕНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ. 28

Матвієнко О.В., Цихмейструк О.М.

FORMING HUMAN VALUES THROUGH WISDOM IN PEDAGOGICAL SPACE. 31

Зосімчук О.С.

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЯГНЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ В ОСВІТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ. 34

ДОПОВІДІ НА СЕКЦІЙНИХ ЗАСІДАННЯХ:

СЕКЦІЯ І «СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ»

Доній Н.Є., Кравчук Г.В.

ФІЛОСОФІЯ ЯК ПЛАТФОРМА ЕКОНОМОЦЕНТРОВАНОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРОСТОРУ. 40

Скрицька Н.В.
ПРОБЛЕМА СВОБОДИ ВОЛІ У СУЧАСНОМУ
ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ. 42

Yatsenko H.D.
THE THINKING IN THE METAPHYSICAL CATEGORIES. 44

СЕКЦІЯ II «ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ»

Жукова Г.В.
ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНЯ СТРАТЕГІЯ ЯК УМОВА ОСВІТНЬОЇ
ВЗАЄМОДІЇ. 48

Заїчко В.В.,
ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІЙ ВИМІР РОМАНУ ОЛЬГИ
КОБИЛЯНСЬКОЇ «АПОСТОЛ ЧЕРНІ». 52

Книш І.В.
«КЛІПОВЕ МИСЛЕННЯ» ЯК РЕЛЕВАНТНІСТЬ СУЧАСНОЇ
ОСВІТИ. 55

Пономаренко Т.О.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ. 59

Ревін Ф.Г.
ПРІОРИТЕТ ІНТЕЛЕКТУ ТА ОСВІТИ В СТРУКТУРІ
УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ. 63

Хоменко Г.В.
ПЕДАГОГІКА ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ВИЩОЇ
ОСВІТИ У ПОСТКОНФЛІКТНОМУ СУСПІЛЬСТВІ. 67

Чабанов В.Г.
«ПРОБЛЕМАТИЗАЦІЙНА ОСВІТА» В ІНФОРМАЦІЙНОМУ
СУСПІЛЬСТВІ. 71

СЕКЦІЯ ІІІ «ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА»

ДИСКУСІЙНА ПАНЕЛЬ 1:

Тема: Освітня політика України: нові виклики та напрями реалізації

Тернопільська В.І.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ «ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ОСОБИСТОСТІ».....75

Horokhov S.V.

RATIONAL CRITICAL THINKING IN EDUCATION SPHERE.....78

Процька С.М.

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА У СФЕРІ КОМП'ЮТЕРНО ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ: НОРМАТИВНИЙ АНАЛІЗ.....88

Ткаченко Д.А.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....96

Смяцький Д.В.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....102

ДИСКУСІЙНА ПАНЕЛЬ 2:

Тема: Нова українська школа: роль держави, освітніх закладів, громадянського суспільства у її запровадженні

Фіщенко Є.М.

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ СПІЛКУВАННЯ ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ У ШКОЛЯРІВ: ПРАВОВЕ ПІДРУНТЯ..... 106

Процька Т.Л.

РОЛЬ «ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА» ДЛЯ ФОРМУВАННЯ У ШКОЛЯРІВ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДЛЯ ЖИТТЯ В 21 СТОЛІТТІ.....110

Бей І.Ю.

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ.....115

Романів І.В.

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ПРОЕКТНО-НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. 119

ДИСКУСІЙНА ПАНЕЛЬ 3:

Тема: Розвиток державно-громадської моделі управління в освіті України на сучасному етапі державотворення

Павлова К.А.

СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ АКТИВНОСТІ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ. 123

Індучна О.О.

ПРОЕКТ КОНЦЕПЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ (КОНТРОЛЮ) У СФЕРІ ОСВІТИ. 127

Кулибаба А.С.

ПРОВІДНІ ТЕНДЕНЦІЇ І АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ. 131

Кунділовська С.А.

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКОЇ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ. 136

ДИСКУСІЙНА ПАНЕЛЬ 4:

Тема: Сучасний заклад вищої освіти: яким йому бути?

Сас Н.М.

ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДИКИ «САМОАНАЛІЗ ОБМЕЖЕНЬ ТА ПЕРЕВАГ ПРОФЕСІЙНОЇ РЕФЛЕКСІЇ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ (ЗВО)». 141

Сеїт-Алі Бекір, Самарська Л.О.

РОЗРОБКА ПИТАЛЬНИКА ДЛЯ АНАЛІЗУ СТРАТЕГІЙ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ, ЯКІ ОБИРАЮТЬ СТУДЕНТИ ЗА ОБМІНОМ. 144

ДОПОВІДІ НА ПЛЕНАРНОМУ ЗАСІДАННІ

*Андрущенко В. П., ректор НПУ імені М.П. Драгоманова, президент Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, доктор філософських наук, професор,
Савельєв В. Л., декан факультету менеджменту освіти та науки НПУ імені М.П. Драгоманова, доктор історичних наук, професор*

ГЛОБАЛЬНА ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Сучасні виклики, що постають перед глобальною освітньою політикою, продюковані глобальними проблемами, з якими стикається людство на сучасному етапі розвитку. Комерціалізація, інформатизація та масовізація сучасної освіти артикулює важливі запити щодо її змісту та форм організації системи освіти та освітнього процесу. Розглянуто діалектичний вплив економіки освіти та її етико-аксіологічного комплексу.

Ключові слова: *глобальна освітня політика, комерціалізація, інформатизація, масовізація.*

Загальні процеси глобалізації, інтернаціоналізації та комерціалізації освіти, становлення світового ринку освітніх послуг, прискорення темпів технологічного зростання та необхідність постійного оновлення змісту фахових компетенцій суттєво впливають на стратегії освітньої політики як на локальному, регіональному або національному, так і на світовому рівні. Відповідно, виникає потреба організації навчання дорослих, системи освіти протягом життя, поєднання наукових досліджень, освіти та виробництва в єдиний процес цивілізаційного розвитку.

Ці задачі глобального менеджменту освіти зумовлені загальною дестабілізацією сучасної картини світу. Глобальні екологічні проблеми, проблема голоду та нерівномірності розподілу матеріальних благ, наявність збройних конфліктів та міграції значної кількості населення, політика безвідповідального популізму та ідеологія споживання формулюють той спектр, що визначає пріоритети освітньої політики.

Глобальні проблеми сучасності є доленосними відносно майбутнього людства в цілому. Відповідно, як їхнє становлення, так і технології розв'язання зумовлені об'єктивними факторами розвитку світової цивілізації. Тому вирішення глобальних проблем потребує комплексного рішення, насамперед, засобами освіти та зваженою просвітницькою діяльністю.

Феномен глобалізації виправдано пов'язують із виникненням транснаціональних корпорацій, ресурси і можливості впливу яких нівелюють конкуренцію як фактор розвитку, проте демонструють ознаки монополії в окремих галузях. Паритетність існування різних за характером систем унеможливується. Натомість широко впроваджується зразок-модель, що підлягає масовому поширенню. Ця закономірність простежується у системах та феноменах різних рівнів складності: від виробництва товарів споживання до формування пакету освітніх послуг та світової геополітики.

Відомо, що система освіти будь-якої держави є в основі своїй консервативною, інертною та історично, культурно та національно детермінованою. Тому реформування галузі освіти завжди тривалий, суперечливий та мало прогнозований з точки зору результативності процес. Але економічно вмотивована глобалізація виступає в якості потужного каталізатора сутнісних трансформацій сучасної освіти.

Сучасна освіта – це не тільки система різних закладів, що формують відповідні затребувані суспільством компетенції. Освіта – це мультикомплекс функціональних зв'язків, що формує особу-громадянина держави та світу. Саме освіта забезпечує формування соціальності, що здійснює інтегруючі функції множини окремих суб'єктивностей. Обґрунтованою є думка, що освіта є феноменом, що поєднує соціальну, політичну, економічну, культурну та інші сфери життя суспільства. Саме освіта є тим комунікативним центром, що формує, підтримує та спрямовує цивілізаційний розвиток соціуму, примножує адаптивний потенціал та проектує необхідний «соціальний тип» особистості.

Ця місія освіти розкривається в таких її пріоритетах: поєднання навчання з вихованням (розуміння власної індивідуальності та соціальної відповідальності), професійна підготовка відповідно до актуального стану розвитку технологій, доступність та обов'язковість освіти як показник та принцип демократичного суспільства, системність та послідовність здобуття освіти, державна підтримка та інвестиції в освіту. Отже, освітня політика на сучасному етапі характеризується усвідомленням пріоритетності надання освітніх послуг широкому колу залучених осіб: від молодшого до похилого віку, від представників «золотого мільярду» до мільярдного населення Індії, Китаю та Африки.

Уявлення про цінність освіти ґрунтується на переконанні про загально людські цінності, до яких відносять повагу до прав і свобод людини, повагу та толерантність до національних, культурних, релігійних особливостей, вимоги про якість освіти, доступність освіти для всіх. Тому спостерігається зростання інвестицій в освіту, поширення Болонського процесу, академічної мобільності, розвиток дистанційного навчання та освіти дорослих. Скептики в оцінці цих процесів називають їх частиною європейської експансії на шляху глобалізації. Оптимісти оцінюють їх як закономірний процес просвітлення в ході становлення світової цивілізації. В будь-якому випадку, основне призначення освіти полягає у підготовці та адаптації

людини до актуальних викликів навколишнього середовища, як природного, так і соціокультурного. Основна стратегія освітньої політики в глобальному контексті спрямована на формування такого змісту освіти, який сприятиме стійкому розвитку людини і людства, сприятиме поширенню ефективних алгоритмів взаємодії та виживання, розподілу ресурсів та їх відновленню.

Сучасна освітня політика передбачає утвердження принципів взаємоповаги та толерантності. Масовість освіти та сприйняття різних моделей ідентичності є і причиною, і наслідком комерціалізації освіти. З одного боку, освіта необхідний компонент розвитку технологій та економіки виробництва. З іншого, освіта включає в себе аксіологічний компонент, що визначає зміст і напрямок розвитку цивілізації. Отже, освіта здатна сприяти науково-технічному зростанню, і здатна обмежувати його можливі негативні наслідки. Це діалектичне коло функціонує шляхом комунікації як окремих суб'єктів, так і структур та спільнот.

Інтеграція світового простору за моделями інтернаціоналізації та інформатизації прискорює темп соціального часу. Потужний інформаційний потік, до якого залучена людина у своїй щоденній активності розмиває межі подієвості життя до індиферентної буденності. Механістичність щоденних практик сучасного обивателя нівелює сенс екзистенціальних проявів. Виробництво і споживання є базисним, але неостаточним функціоналом людського існування. Тому необхідно зауважити, що процес комерціалізації глобальної освіти є феноменом об'єктивним, але не самодостатнім. Комерція є засіб, а не мета. Метою глобальної освіти логічно вважати розв'язання глобальних проблем людства: голоду, війн, хвороб, екології.

Тому глобальна освітня політика передбачає виважену управлінську стратегію, яка втілювала б ідеали дискурсивної комунікативної етики. Запорука її ефективності не в централізації та уніфікації, а в здатності рефлексії кожного компонента системно-структурної організації. В таких умовах освіта не транслює готові зразки для виконання, а орієнтує на зміни та знаходити закономірності, розуміти принципи командної роботи та вміти адаптуватись до середовища, критично сприймати інформацію та діяти відповідно до етико-аксіологічного комплексу, усвідомленого суб'єктом. Закономірно, що метою глобальної освітньої політики є формування уявлення про світ як цілісну неврівноважену систему, в якій кожна дія впливає на інший сегмент та систему в цілому. Наслідків уникнути неможливо. Тому основною ідеологією глобальної освіти є просвітництво щодо загальних принципів спів-буття на перенаселеній планеті в суспільстві, інформаційний багаж якого невпинно зростає, а природні ресурси вичерпуються. Відповідно, основними пріоритетами глобальної освітньої політики є взаємозалежність, взаємопорозуміння та партнерство.

Джерела:

1. Андрущенко В.П., Савельєв В.Л. Освітня політика (огляд порядку денного). – К.: «МП Леся». - 2010. – 368 с.
2. Освітня політика: філософія, теорія, практика [монографія] / За ред. В. П.Андрущенко; Авт. кол. : В. П.Андрущенко, Б.І. Андрусишин, В.І. Бобрицька, Р.М. Вернидуб, В.Л. Савельєв та ін. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – 484 с.

Modern challenges facing the global educational policy are generated by the global challenges facing at the present stage of humanity's development. Commercialization, informatization and a availability for masses of modern education articulates important inquiries concerning its content and forms of organization of the system of education and educational process. The dialectical influence of economics of education and its ethical-axiological complex is considered.

Key words: global educational policy, commercialization, informatization, massivization.

Вернидуб Р.М., проректор з навчально-методичної роботи НПУ імені М.П. Драгоманова, доктор філософських наук, професор

ПОЛІТИКА ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В РОЗБУДОВІ СИСТЕМИ СЕЛЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗА УМОВ ДОМІНУВАННЯ ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ

Розглянуто політику забезпечення доступу до вищої педагогічної освіти та впливу зовнішнього незалежного тестування на функціонування системи профорієнтаційної та селекційної роботи педагогічних університетів. Показано, що абсолютизація незалежного тестування змінила цілі діяльності школи, спостерігається зниження рівня загальноосвітньої підготовки учнів та зростаюча фахова дезорієнтація абітурієнтів. Потреба повернення закладам середньої освіти функцій всебічної підготовки молоді до самостійного життя знаходить реалізацію в новаціях проекту «Нова українська школа», спрямованого на формування життєвих компетентностей школярів.

Наголошується на провідній ролі педагогічних університетів в успішному реформуванні системи освіти та необхідності реалізації виваженої політики відбору підготовлених абітурієнтів з кращими показниками рівня середньої освіти та професійної мотивації для забезпечення високої якості підготовки сучасного вчителя.

***Ключові слова:** педагогічна освіта, профорієнтація, політика відбору абітурієнтів, незалежне тестування.*

В сучасних умовах політика університетів щодо формування контингенту студентів, відбору підготовлених абітурієнтів з високим рівнем середньої освіти є визначальним чинником конкурентоздатності та ключовою ланкою системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти. Система набору студентів визначає значну частину ресурсної забезпеченості динамічного розвитку університету, пов'язану з основними джерелами фінансування: фінансуванням підготовки фахівців за державним замовленням і платою за навчання фізичними і юридичними особами.

Визнання інтелектуальної складової однією з провідних передумов інноваційного поступу університетської освіти потребує розробки інституційної політики, спрямованої на реалізацію системи формування контингенту талановитих і амбітних студентів. Вирішення таких завдань лежить в площині розширення доступу до вищої освіти як основного пріоритету діяльності в розбудові Європейського простору освіти, заявленого міністрами, відповідальними за вищу освіту в Бухарестському комюніке “Використання нашого потенціалу з найбільшою користю: консолідація Європейського простору вищої освіти” [1].

Метою нашого дослідження є аналіз проблем формування контингенту студентів педагогічного університету, розробка політики розбудови системи профорієнтаційної та селекційної роботи та окреслення ефективних підходів до відбору майбутніх студентів бакалаврських програм професійної підготовки майбутнього вчителя за умов домінування зовнішнього незалежного оцінювання.

Базовим принципом забезпечення доступу до вищої освіти є використання системи зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), переваги якої перевірені і випробувані часом - це зрозумілий і прозорий інструмент оцінювання навчальних досягнень вступників, диференціації рівня їх знань для забезпечення конкурсного вступу до університету. Але, крім переваг, система ЗНО має і побічні явища - вона нівелює абітурієнтів щодо їх професійної орієнтації. Фактично система профорієнтації в педагогічній галузі розвалилася - перестали функціонувати педагогічні класи, психолого-педагогічні курси та конкурси, педагогічні олімпіади, учительський проект «Довіра» [2, с. 6], втратили популярність і фахову спрямованість підготовчі курси, МАН-конкурси і предметні олімпіади. Можна з впевненістю констатувати - реальна професійно-педагогічна селекція втрачена.

Відомо, що вимірювальний інструмент має властивість впливати на досліджувану систему. ЗНО – це інструмент освітніх вимірювань і не лише оцінювання індивідуальних навчальних досягнень, але й інструмент вимірювання стану, якості функціонування освітніх закладів, освітньої системи в цілому. Дійсно, за останні роки система ЗНО реально змінила цілі і фокус діяльності школи: зараз навчальний процес спрямований на

підготовку учня до складання тестів та виконання завдань зовнішнього оцінювання з трьох предметів, інші шкільні предмети сприймаються як допоміжні, не важливі, або й взагалі не потрібні – учні їх ігнорують, в кращому випадку виконують формальну вимогу – відвідують уроки. Правда, з'явилися надії, що в перспективі реалізації новацій проекту «Нова українська школа» навчальний процес все ж повернеться в русло формування життєвих компетентностей школярів.

Поступове зниження рівня складності тестів ЗНО еволюціонувало до вигляду фактично порогового тесту, що спрямований на встановлення досягнення рівня здобуття середньої освіти. В 2018 році Український центр оцінювання якості освіти встановив кваліфікацію «здав/не здав», тим самим констатувавши пороговий характер ЗНО, успішне складання якого (аналогічно наявності атестата про середню освіту) визначається як необхідна умова доступу до вищої освіти. Але для навчання в університеті цього недостатньо – необхідна відповідна фахова спрямованість і ґрунтовна предметна підготовленість. Для цього потребують відновлення системи професійної селекції з відповідними преференціями, які компенсуватимуть тестове професійне знеособлення і певну антимотиваційну зрівнялівку щодо професійної ідентифікації.

Для ширшого залучення абітурієнтів до навчання за педагогічними спеціальностями надзвичайно важливе значення має підвищення соціального статусу педагогічного працівника, підтримка вчительської професії, в т.ч. на селі і в малих містечках. В цьому контексті, заслуговують схвалення і всебічної підтримки пропозиції Міністерства освіти і науки, рішення Уряду України щодо підвищення заробітної плати вчителів, реалізації проекту реформування середньої освіти «Нова українська школа», створення умов першочергового зарахування абітурієнтів до закладів вищої медичної і педагогічної освіти за державним (регіональним) замовленням та працевлаштування випускників у сільській місцевості або селищах міського типу [3]. Серед інших зовнішніх чинників забезпечення якісного функціонування освітньої системи корисно було б запровадити на рівні Міністерства освіти і науки спеціального інтернет-проекту (психолого – педагогічне тестування, написання мотиваційних листів тощо) для виявлення та рекомендації потенційних студентів на педагогічні програми підготовки.

У нинішніх умовах університети по суті є ключовою ланкою, суб'єктом розбудови інформаційного високотехнологічного суспільства. З одного боку, університети забезпечують знаннєву експансію в різних сферах функціонування соціуму, а з другого – генерують новий суспільний прошарок професіоналів з якісно вищим рівнем фахової підготовки, здатних оперувати надсучасними теоріями і технологіями, що сприяє досягненню незаперечних конкурентних стратегічних переваг. Не є виключенням й освітня галузь: саме педагогічні університети мають бути локомотивами розвитку системи освіти, саме вони формують дійсно нового, молодого і

відкритого до новацій, креативного вчителя, здатного до проведення освітніх реформ.

Проблема набору і формування контингенту студентів освітніх програм, відбору підготовлених абітурієнтів з високим рівнем якості середньої освіти та професійної мотивації - найбільш складне завдання сучасного університету, яке без системної селекційної політики не вирішити. До основних компонент такої системи можна віднести: єдиний профорієнтаційний центр, що координує селекційну роботу навчально-наукових підрозділів, роботу підготовчого відділення, короткотермінові підготовчі курси. Таким центром може бути факультет доуніверситетської підготовки (чи інший профільний підрозділ), який крім традиційних підготовчих занять, організовує педагогічні класи, співпрацює з профільними ліцеями і гімназіями, створює профільні класи предметного спрямування в загальноосвітніх навчальних закладах, організовує діяльність дослідно-пошукових товариств, наукових гуртків, шкільних і позашкільних малих академій, сприяє проведенню конкурсів – захистів учнівських науково-дослідних робіт, організовує проведення предметних і педагогічних олімпіад, конкурсів і оглядів різного рівня.

Іншою ефективною складовою системи професійно-педагогічної орієнтації має стати взаємодія з вчительським загалом: співпраця з товариствами випускників, методичними об'єднаннями учителів, окремими педагогами. Доцільно на етапі підготовки і підвищення кваліфікації вчителів озброїти їх методами профорієнтаційної роботи. При цьому встановити тісні контакти на рівні «школа-університет» для раннього виявлення і підтримки в учнів педагогічного таланту і кар'єрного спрямування та першочергового зарахування таких учнів на навчання до педагогічного університету. На час виконання завдань педагогічних практик доречно планувати студентам проведення психолого-педагогічних досліджень селекційного характеру, спрямованих на формування відповідних фахових компетентностей.

Формування політики розбудови системи відбору для навчання в педагогічному університеті має враховувати багатомірність особистих якостей майбутніх абітурієнтів. З одного боку, така система спрямовується на виявлення вроджених і набутих задатків “педагогічних параметрів” [4, 448-454], а з іншого – використовує різноманітні засоби розвитку схильності до педагогічної праці, культивування творчого мислення, формування дослідницьких умінь, зміцнення і поглиблення фундаментальних знань в обраному предметному полі.

Таким чином, проблема формування контингенту студентів закладів вищої педагогічної освіти в останні роки особливо загострилася наслідок впливу демографічних факторів та нагромадження кількісної формалізації механізмів зарахування вступників. Як наслідок, спостерігається суттєве зниження рівня підготовленості та зростаюча фахова дезорієнтація абітурієнтів.

За останні роки система ЗНО еволюціонувала до вигляду порогового тесту досягнення рівня середньої освіти і, як інструмент освітніх вимірювань, реально змінила результати діяльності школи: навчальний процес утилітарно спрямований на підготовку учня до складання тестів та виконання завдань зовнішнього оцінювання з трьох предметів, інші шкільні предмети сприймаються як допоміжні і не важливі.

Усвідомлення провідної ролі педагогічних університетів забезпечує розробку оптимальних шляхів успішного реформування освітньої системи, саме педуніверситети формують дійсно нового і відкритого до змін, креативного вчителя, здатного до проведення освітніх реформ. Якість підготовки сучасного вчителя в значній мірі визначається політикою селекції абітурієнтів. Успішне функціонування розгалуженої системи відбору педагогічно обдарованої молоді забезпечить реалізацію сталої політики університету щодо формування контингенту студентів творчого, підвищеного рівня доуніверситетської підготовки з аксіологічними установками досягнення високої якості підготовки та професійного статусу в майбутній педагогічній діяльності.

Джерела

1. Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area. Bucharest Communiqué [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.bologna-bucharest2012.ehea.info/background-documents.html>.

2. Шкіль М. І. Мої педагогічні університети / М. І. Шкіль // Освіта. – № 51 (5538), 5-12 грудня 2012. – с. 6.

3. Деякі питання реалізації права осіб на першочергове зарахування до закладів вищої медичної і педагогічної освіти за державним (регіональним) замовленням. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018р. №417. - Доступ за адресою: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417-2018-п>

4. Губерський Л. Філософія як теорія та методологія розвитку освіти / Л. Губерський, В. Андрущенко. – Київ : “МП Леся”, 2008. – 615 с.

Problems of access to higher pedagogical education and the influence of external independent testing on the functional systems of vocational guidance and selection work of pedagogical universities are analyzed. It has been shown that the absoluteization of independent testing has changed the objectives of the school, there is a decrease in the level of general education of pupils and an increasing phase disorientation of entrants. The need to return the institution of secondary education to the functions of general education of youth to independent life is realized in the new program "New Ukrainian School", aimed at building the life competencies of schoolchildren.

The leading role of pedagogical universities in the successful reformation of the education system and the need for a well-informed policy of selection of

trained applicants with a high level of secondary education and professional motivation to ensure the high quality of modern teacher training is emphasized.

Key words: pedagogical education, vocational guidance, graduate selection policy, independent testing.

Вашкевич В.М., завідувач кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики НПУ імені М.П. Драгоманова, доктор філософських наук, професор,

Кивлюк О.П., завідувач кафедри методології науки та міжнародної освіти НПУ імені М.П. Драгоманова, доктор філософських наук, професор

ЕКСТЕРНАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЯК ШЛЯХ ДО РОЗВИТКУ ОСВІТИ

Екстерналізація освітніх послуг розглядається через призму маркетингової концепції розвитку послуг, що характеризується появою нових форм та технологій сервісної діяльності, які б задовольняли потреби в освіті як особистості так, і як наслідок, суспільства та призведе до розвитку освіти взагалі.

Ключові слова: *освіта, екстерналізація, освітні послуги, заклади вищої освіти (ЗВО).*

Актуальність. Незважаючи на численні реформи, які проводить МОН України криза вищої освіти загострюється все сильніше. Завдання будь-якого ЗВО підготувати спеціаліста відповідної кваліфікації високого рівня, який би був конкурентноспроможний на ринку праці. Але статистика працевлаштування випускника ЗВО Україна за спеціальністю нажалі не втішна. Отже соціально-економічні виклики сьогодення вимагають від освітян, науковців, управлінців, законотворців пошук нових шляхів розвитку вищої освіти серед яких ми виділяємо екстерналізацію освітніх послуг з акцентом на індивідуальність їх надання та принципу дуальної освіти. Поняття і явище екстерналізації нажалі розглядається в різних наукових галузях та напрямках по різному. На наш погляд, дане явище можна і потрібно розглядати в контексті міждисциплінарності: економіки, управління, педагогіки, філософії, психології тощо.

Аналіз наукових досліджень. У більшості педагогічних наукових розвідок екстерналізація розглядається в контексті дистанційної освіти та як такий собі перехід від неформалізованого до формалізованого знання. «Під такою трансформацією знань розуміють описання тих умінь і навичок, які використовуються, або, наприклад, виведення з практичної діяльності

закономірностей» [2]. Хоча, як відомо знання – це форма існування і систематизації результатів пізнавальної діяльності людини, якій властиві наступні характеристики: істинність, актуальність, достовірність, обґрунтованість, доведеність тощо. Тобто управлінське знання і класичне розуміння наукового знання дещо різняться. Отже екстерналізація – це один з 4-х процесів створення організаційних знань моделі (SECL) управління знаннями в контексті їх трансформацій.

З точки зору надання послуг, як економічної діяльності, освітні послуги – це двохсторонній процес, тобто це результат спільної праці викладача та студента, де якість послуги залежить не тільки від сукупності отриманих послуг, а й від бажання, здібностей, рівня відповідальності, працьовитості тощо самого споживача даних послуг.

«Екстерналізація послуг – маркетингова концепція розвитку послуг, послуги засновані на аутсорсингу, пов'язана з появою нових видів і форм сервісної діяльності. Аутсорсингова фірма бере на себе функції щодо надання послуги, задоволенню потреб, які до цього задовольнялися силами самої організації» [8]. Таке явище як екстерналізація послуг розглядалося в роботах: Т.В. Сербогіної [6], Н.Ю. Бутенко [1], Е.Е. Ібрагімова [3] та інших.

Проблема дослідження пролягає в тому, що впровадження дуальної освіти, яка є одним з напрямів реформування вищої освіти в Україні та на думку керманців МОН України може почати реалізовуватися не раніше як через 5 років, стане можливою за рахунок не тільки освітніх технологій, а й підтримки роботодавців та самих здобувачів освіти. Для того, щоб концепція підготовки фахівців за дуальної формою здобуття освіти запрацювала, необхідно прикласти чимало зусиль, де теоретичний та практично-експериментальний пошук шляхів розвитку освіти, серед яких і екстерналізація освітніх послуг, є пріоритетними.

Завдання дослідження. На наш погляд, синтез галузевих знань певного поняття чи то явища, в нашому випадку екстерналізації, дозволить розглянути його через призму теорії маркетингу як особливий, освітній вид послуг, що характерний для дуальної освіти.

Виклад основного матеріалу. Дуальна освіти вимагає від ЗВО змін у змісті, формах, методах, засобах організації навчального процесу та наданні освітніх послуг, які б були затребуваними як споживачами так і роботодавцями. Екстерналізація послуг дозволяє більш якісно і в повній мірі задовольняти потреби споживачів, бо це є явище якісного порядку, яке не є автоматичним переміщенням певної операції з одної сфери в іншу.

На думку Е.Е. Ібрагімова, екстерналізація як спосіб трансформації знання характеризується «ініціюванням діалогу або колективним роздумом, що допомагають членам команди виразити своє неформалізоване знання і створити концептуальне знання у контексті технології менеджменту знань у стратегічному плануванні» [3, с. 62].

З огляду на модель (SECL) розроблену І. Нонака та Г. Такеучі [5], Л. А. Найдьонова стверджує, що «створення знання відбувається як спіраль знань у переходах соціалізації – екстерналізації – комбінації – інтерналізації

і знову соціалізації на новому рівні. Модель описує процес виробництва знань в творчій спільноті в межах успішних інноваційно зорієнтованих організацій» [4, с. 177].

До інструментальних засобів процесу екстерналізації знання Я. Б. Сікора відносить: інтернет системи (Intranetbased systems), інструменти для спільної роботи (Groupware), візуалізатори робочих процесів (Workflow), системи, засновані на штучному інтелекті (AI-based systems), портали знань [7, с. 232].

За словами Т. В. Серьогіної, «співвідношення між сферою послуг та сферою виробництва товарів не обмежується лише вимірюванням їхньої долі в ВВП країни. На сьогоднішній день спостерігається збільшення ролі послуг і в процесі виробництва, адже досить складно уявити собі такий процес без залучення додаткового ресурсу у вигляді послуг, зокрема проектні розробки, підготовка технічної документації, проведення досліджень (ринку попиту й т. і.) тощо. Такі послуги отримують все більшого поширення й забезпечують належний рівень процесу товаровиробництва, з економічної точки зору це отримало назву екстерналізація послуг» [6, с. 44].

Отже переходячи до розгляду поняття освітніх послуг можна стверджувати, що їх екстерналізація дозволить за рахунок індивідуалізації, диференціації, спеціалізації розширити та лінійно диверсифікувати кількість та якість освітніх послуг. Звернення цих послуг в бік потреб споживачів та роботодавців призведе до конкретизації і динамізації навчального процесу. Зрозуміло, що класична академічна освіта з точки зору формування світоглядних компетентностей може відповідним чином постраждати. Але при умові виважених та теоретично-обґрунтованих освітніх програм і технологій цього можна запобігти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Перспективним напрямом розвитку освіти ми вважаємо міждисциплінарність та навіть міжгалузевість (педагогіка, економіка, управління) в дослідженнях шляхів розвитку освіти. Дуальна освіта є невід'ємною складовою майбутнього освіти України, а пошук ефективних та дієвих шляхів її впровадження, серед яких ми вбачаємо екстерналізацію освіти, – пріоритетним.

Джерела

1. Бутенко Н. Ю. Управління знаннями — складова реалізації стратегії діяльності організації / ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». 2014. С. 211 – 215.

2. Дистанційне навчання як воно є. *MBA Strategy*: веб-сайт. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/articles/16/> (дата звернення 17.04.2019).

3. Ібрагімов Е. Е. Трансформація організаційних знань у системі стратегічного планування розвитку підприємства.

URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/13873/1/11_59-64_Vis_727_Menegment.pdf (дата звернення 10.04.2019).

4. Найдьонова Л. А. Лабораторія психології масової комунікації та медіа освіти / Культура народів Причорномор'я. 2007. № 120. С. 176-178.

5. Нонака И. Компания – создатель знания. Зарождение и развитие инноваций в японских фирмах / И. Нонака, Х. Такеучи. М. : ЗАО «Олимп Бизнес», 2011. 384 с.

6. Сergyogina T. V. Сучасні світові тенденції розвитку сервісної сфери та їх вплив на систему надання публічних послуг / Аспекти публічного управління. – 2018. – Т. 6. – № 8. – С. 42-48. DOI: 10.15421/151845

7. Сікора Я. Б. Інструментальні засоби для реалізації управління знаннями в електронному навчанні / С. 231 – 233.?

8. Экстернализация услуг. Словарь терминов маркетинга: веб-сайт. URL: http://www.marketch.ru/marketing_dictionary/je/eksternalizatsiya_uslug/ (дата обращения 15.04.2019).

Externalization of educational services is considered through the prism of the marketing concept of service development, characterized by the emergence of new forms and technologies of service activities that would meet the educational needs of both individuals and, consequently, society and lead to the development of education in general.

Key words: education, externalization, educational services, institutions of higher education

Гомілко О.Є., провідний науковий співробітник Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАНУ, професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики НПУ імені М.П. Драгоманова, доктор філософських наук, професор

ОСВІТНІ ЛЕГІТИМАЦІЇ ТА ПУБЛІЧНІСТЬ НАУКОВЦЯ

Громадська позиція та публічність сучасного вченого стає дієвою суспільною силою завдяки процесу, котрий Ю. Габермас називає *кризою легітимації* пізнього капіталізму. Основною причиною останньої є послаблення позицій ідеології в якості ключового фактору легітимізації режиму панування у традиційному модерному суспільстві. Головним чином йдеться про так звані країни загального добробуту, де ліберально-демократичні настанови ідеологічно дезавуюють проблему панування, заперечуючи його реальність.

У реаліях українського суспільства, де проблема панування набуває значень посттоталітарного та постколоніального спадку, роль інтелектуалів у публічному просторі ускладнено її зневілюванням у минулому. Так, у радянському тоталітарному суспільстві інтелектуальний ресурс легітимації було підпорядковано ідеології. Відповідно, принцип автономії розуму у СРСР було зруйновано, а функцію її носія – інтелектуала – було підпорядковано ідеологічним завданням збереження тоталітарного панування. У випадку прояву незалежної позиції вченого його очікувало таврування та жорстоке покарання. Репресивний апарат тоталітаризму нищив ознаки будь-якого критичного мислення. Промовисто про зневажливе ставлення до науковця у радянські часи свідчить вислів про інтелігента у капелюхові та окулярах як відірвану від реального життя людину, котра викликає посміх та зневагу. Втім, образ недолугого у практичних справах розумника також фіксує Платон у розповіді про Фалеса, котрий, зогледівшись на небо, упав в яму. Той, хто дерзнув мислити самостійно і став прообразом першого інтелектуала, викликав сміх та образливі слова молодій служниці фракіянки, бо, на її думку, таким чином Фалес продемонстрував свою недолугість у житті. Разом з тим, античність знає іншу оповідь про Фалеса. Так, Арістотель у «Політиці» розповідає як перший філософ за допомогою астрономічних знань зумів передбачити хороший врожай оливок, що допомогло йому заробити багато грошей. Втім, Фалес це зробив не заради наживи, а для того, щоб спростувати звинувачення своїх сучасників у безкорисності для життя теоретичних знань. На жаль, відсутність в українському суспільстві позитивного образу інтелектуала до нині заважає довірливому ставленню до нього. Дану недовіру посилює постколоніальний синдром, коли здобутки української науки здебільшого приписують чи то Росії чи то СРСР.

Сучасне українське суспільство також не виявляє особливу повагу до науковців. Здебільшого у цьому науковці звинувачують владу. Втім, корупція, плагіат, політична заангажованість нерідко псуєть їх *репутацію*. Її відновлення потребує значних зусиль не лише з боку влади та суспільства. Головним чином публічна репутація українських науковців залежить від них самих, а саме їх спроможності бути незалежними інтелектуалами, котрі не бояться говорити правду не лише про інших, але й самих себе. Завдяки принциповій самокритиці українські науковці мають шанс стати сучасними інтелектуалами та повернути довіру та повагу своїх співгромадян.

Одним із ключових публічних завдань сучасного вченого стає боротьба за вдосконалення природи людини. Сучасна епоха вимагає значно більше розуму та відповідальності від окремої людини, ніж попередня. Адже їй доведеться зіткнутися у боротьбі не з класовими чи то національними ворогами, а із продуктом власної діяльності – штучним інтелектом та іншими новітніми технологіями, де тип взаємодії людини та машини стане вирішальним для подальшої долі суспільства.

На відміну від індустріального типу взаємодії, коли машина виконує людські функції, а людина виявляється придатком у даному процесі,

цифрова епоха передбачає незамінність обох учасників взаємодії. Людина та машина уможливають дії одне одного не як додатки, а як партнери по справі: без людського мислення, а не механістичної дії, машинна функція стає непродуктивною. Актуалізація ресурсів людського мислення означає не абсолютизацію наукової раціональності, а *реабілітацію та легітимацію різних типів та форм людської раціональності*. Тоді модерні критерії раціональності втрачають універсальне значення, обумовлюючи процес трансформації самого феномену науки. Розширити поле раціональності – означає розширити зону людської свободи, а відповідно сприяти вдосконаленню людського життя.

Важливим методологічним орієнтиром розгляду феномену публічності інтелектуала є основні ідеї лекції відомого британсько-німецького соціолога Ральфа Дарендорфа, котру він прочитав у 1994 році у Колумбійському університеті на семінарі присвяченому одному із найвпливовіших американських інтелектуалів ХХ століття Ліонеля Тріллінга. Дана лекція має назву «Громадянська відповідальність інтелектуалів: проти нового страху перед Просвітництвом»¹. Головна її думка – це нагадування вченим про їх *відповідальність* перед суспільством. У контексті помітного впливу постмодерністської недовіри до метанаративів дана думка набуває особливої актуальності. У наш час постправди, котрий можна розглядати як кульмінацію такої недовіри, посилення відповідальності інтелектуалів перед суспільством є вкрай важливим. Р. Дарендорф вважає, що ті суспільства, де вони німі, позбавлені майбутнього. На його думку, інтелектуали мають право підтримувати ту чи іншу позицію, але бути одностайними у схвалюванні однієї не можуть. Зобов'язання інтелектуалів – це публічно виражати існуючі точки зору, таким чином легітимуючи їх у суспільстві. Р. Дарендорф нагадує про задекларований Просвітництвом договір між ідеями та практичними діями, котрий, на його думку, не втратив своєї актуальності в якості рушія свободи і в наш час. Переконати людей не володіти істиною, а усвідомлювати її як «одичину», тобто таку, котра має значення у певному контексті та потребує свого теоретичного та практичного обґрунтування, постає як принципове завдання сучасного інтелектуала.

Р. Дарендорф для осмислення громадської відповідальності інтелектуалів звертається до творчого спадку та життєвого досвіду низки мислителів, зокрема, відомого британсько-німецького філософа та вченого Карла Поппера. Він особливо в останній роки свого життя був глибоко стурбований даною проблемою. Так, у зв'язку з кубинською ракетною кризою захоплення К. Поппера радянським фізиком та дисидентом Андрієм Сахаровим різко змінилось на жорстку критику. К. Поппер його назвав «військовим злочинцем», звинувачуючи А. Сахарова у створенні радянської

---

¹ Див. російський переклад тексту лекції. Режим доступу: http://www.polisportal.ru/index.php?page_id=51&id=121

ядерної зброї та поради тодішньому очільнику держави Хрущову розмістити ракети на Кубі, а у випадку необхідності їх застосувати проти США. Важливо, що це не були голослівні звинувачення. Дані факти визнав сам А. Сахаров. І хоча реакція з боку світової академічної спільноти на них була досить м'якою, сам же К. Поппер сильно шкодував за свої схвальні слова на адресу А. Сахарова і вважав своїм громадським обов'язком їх спростування.

Р. Дарендорф не обходить увагою у своїй лекції відому роботу Томаса Куна «Структура наукових революцій», котра кардинально змінила погляди на розвиток та зміну наукових теорій саме з огляду їх відкритості ціннісно-світоглядним сферам життя. Визнаючи вагомий внесок теорії Т. Куна зміни наукових парадигм, Р. Дарендорф вважає, що її ключове поняття «наукове товариство» було в подальшому вульгаризовано та стало підставою для відмежування науковців від громадського життя та посилення їх академічної закритості. Р. Дарендорф переконаний, що знання по своїй природі є загальнодоступними. А тому, відповідальні перед суспільством вчені мають керуватись не лише логікою наукового аналізу, але й у рівній мірі етикою наукового дослідження та моральними наслідками пізнання. Саме вихід науки у площину моралі уможлиблює, на думку Р. Дарендорфа, утримання науки у вимірі звичайного життя. Він називає *інтелектуалом* вченого, діяльність котрого виходить за межі науки у сферу суспільства. А тому інтелектуалом може бути будь-який вчений, незалежно чи то гуманітарій, чи то природознавець.

Втім, здійснення наукового дослідження потребує певної інституційної організації та місця, де його можна було б вільно здійснювати. *Автономія університету* постає як необхідна умова та принцип забезпечення не лише простору для наукової діяльності, але й необхідного для цього часу. Р. Дарендорф наголошує, що у випадку, коли реальний час втручається в академічний час як то фінансові проблеми чи то бюрократичні перепони, то з необхідністю страждає якість наукових досліджень. На жаль, інституційна організація наукової діяльності українського науковця нерідко обтяжена бюрократичними вимогами, виконання котрих ігнорує його потребу в академічному часі. Вихід за академічні межі у сферу публічності потребує від науковця також додаткового часу.

Важливо з'ясувати, чию позицію науковець має декларувати у суспільстві. Чи це має бути особиста позиція науковця? Чи наукової спільноти, до котрої він належить? Чи певну ідеологію? Адже, для того, щоб діяльність інтелектуала набула «загальної значущості», вона має виражати певні суспільні інтереси. Р. Дарендорф вважає, що інтелектуал повинен виражати інтереси тих груп людей, котрі не спроможні або не бажають це робити. Виконання даного завдання, на його думку, складає високий моральний обов'язок інтелектуала. Важливо, що його здійснення має відбуватись згідно певних правил та прозоро.

Звернення Р. Дарендорфа до робіт Юргена Габермаса обумовлено важливістю поняття громадськість для визначення представницької бази

публічної сфери інтелектуала. Ю. Габермас для теоретичного відтворення суспільства використовує поняття мова та дискурс, завдяки котрим у суспільстві задається певний спосіб комунікації. Комунікативна дія за Ю. Габермасом – це дія орієнтована на розуміння дій окремих людей у життєвому світі. Вона протиставляється стратегічним діям у системах, котрі спрямовані на здобуття успіху. Адже комунікативна дія має на меті досягнення розуміння та суспільного консенсусу, а не задоволення особистих інтересів. Саме завдяки вільному дискурсу стає можливим вироблення у суспільстві нових норм. Очевидно, що роль інтелектуала у даному процесі є особливо значущою. Адже саме завдяки його публічній позиції стає можливим 1) розширення представницької бази учасників комунікативного дискурсу; 2) озвучення та раціональне прояснення їх позиції; 3) вироблення нових суспільних норм; 4) досягнення суспільного консенсусу на підставі раціональної аргументації.

Формування національного суверенітету Ю. Габермас розуміє як раціональний процес, що передбачає творення громадянської волі, котра за межами цієї раціональної процедури мала б анархічний характер. То ж кінцевою метою здійснення комунікації у суспільстві є посилення національної держави, її інституцій та соціальної взаємодії. Таким чином, базою для представницької діяльності інтелектуалів окрім 1) громадянського суспільства є одночасно 2) сукупність існуючих політичних спільнот, серед котрих ключовою залишається *національна держава*, а також 3) уявна громадськість, тобто суспільно-значуща активність пересічних громадян.

Питання про мотивацію публічної сфери діяльності вченого має різні тлумачення. В античності питання про громадську філософа цікавить багатьох мислителів, зокрема, Арістотеля. Він говорить про «умоглядне життя» вільної людини, котре позбавлене імпульсів користолюбства та пошуків власної вигоди. Арістотель вважає, що «умоглядне життя» є вищою формою життя, котра дарує людині блаженство та щастя. Служіння загальному благу споріднює арістотелівського інтелектуала із ніцшианською надлюдиною, котра також переймається не власними проблемами, а людськими.

Важливим поняттям рушія публічної діяльності інтелектуала є поняття *покликання*, котре ґрунтовно розробляє Макс Вебер². Дане поняття уможливорює моральну цілісність людини, коли сходяться етика переконання та етика відповідальності. Таким чином, *переконання* та *відповідальність* вченого є фундаментальними рушіями його публічної активності. Ось чому підготовка вченого має передбачати формування його етосу, де питання відповідальності є ключовим.

---

² Див. Макс Вебер. *Покликання до політики*. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/weber/wbs08.htm>

Важливо вказати, що окрім етичної складової підготовки науковців як інтелектуалів, має бути представлена практика вироблення їх публічних навиків як то вести дискусію, публічно виступати, аргументовано переконувати широкі верстви людей тощо. На жаль, освіта в Україні, зокрема, університетська не досить активно запроваджує таке навчання. Так, відсутність практики проведення дебатів, котрі починаючи зі школи є невід'ємною складовою західної освіти, істотно занижують публічний потенціал українського науковця. То ж одним із напрямів підготовки українських інтелектуалів можна вважати широке запровадження в освіті *інституту дебатів*. Очевидно, що роль у даному процесі Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова важко переоцінити. Принаймні університет міг би висунути ініціативу проведення таких дебатів серед інших університетів. Очевидно, для того, щоб виграти дебати, потрібно багато чому навчитись і тим, хто у них бере участь, і тим, хто за ними спостерігає. Відповідно освітні навчальні програми мають взяти до уваги потребу у розвитку публічної компетенції науковця, зокрема, впровадження низки курсів з риторики, логіки, філософії тощо. Недавні президентські перегони в Україні продемонструвати жалюгідний рівень культури дебатів з обох боків – і політиків, і українських громадян. Покращити політичну культуру українців – це одно із завдань сучасних українських інтелектуалів, котрі, з одного боку, мали б довіру суспільства, а з іншого – самі відчували б за нього відповідальність.

Бобрицька В.І., професор кафедри соціальної філософії. філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор

ПЛАНУВАННЯ Й УПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Обґрунтовано, що позиціювання України як суверенної, демократичної, європейської країни визначає пріоритети сучасного розвитку вітчизняної освітньої політики: зорієнтованість на загальнонаціональні цінності, зокрема цінності громадянського суспільства. Визначено, що перспективним є упровадження громадянської освіти у сучасній демократичній Україні, що забезпечить широкі можливості для розвитку демократичних прав, обов'язків та активної участі членів суспільства в громадській, політичній, соціальній, економічній, правовій і культурній сферах життя як на національному, так і міжнаціональному рівнях.

Ключові слова: громадянське суспільство; громадянська освіта; освітня політика України.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Освіта України за період суверенного розвитку прагне приділяти належну увагу проблемам навчання й виховання дітей та молоді. Нинішні, часто суперечливі, тенденції та виклики (глобалізація, національне самовизначення і зростання ксенофобії, вияви тероризму; демократизація і утиски прав людини; технологічний процес і екологічна небезпека тощо) актуалізують нові підходи до розв'язання проблем освітньої політики в Україні на сучасному етапі розвитку громадянського суспільства.

Аналіз наукових досліджень. Суттєвий внесок у розроблення теоретичних й прикладних проблем громадянської освіти внесли А. Зуйковська, С. Кисельов, С. Рябов, В. Савельєв та інші. Автором цієї статті здійснено низку напрацювань, які присвячено проблемам формування сучасної освітньої політики з урахуванням запитів громадянського суспільства [1; 2; 3].

Виклад основного матеріалу. Сучасні цивілізаційні процеси окреслюють нові азимути освітньої політики в Україні, контури якої визначено, зокрема, Хартією Ради Європи про виховання демократичної громадянськості й освіти в галузі прав людини (11 травня 2010 р.) [8]. З огляду на це, особливо нагальними є питання якісно нового напрямку державної освітньої політики в Україні – виховання активного громадянина, який усвідомлює особистісну відповідальність за рішення суспільного й державного характеру. Для такої особистості пріоритетними є традиційні цінності : совість, гідність, взаємоповага, працелюбність тощо [2, 32]. Але особливої значущості набувають цінності громадянського суспільства, передусім такі: формування громадянської (державної), національної та культурної ідентичності; сприяння розвитку української мови, підвищення духовного рівня Українського народу та усвідомлення його моральних норм; формування поваги до честі та гідності людини, до прав та свобод людини, здатність їх захищати [5] та інші.

Учитель/викладач як ключова постать в українській загальноосвітній і вищій школі має бути виразником і поборником ідеї розбудови правової демократичної держави, цінностей громадянського суспільства, мати якості соціального посередника, котрий допомагає молодій людині обрати оптимальну індивідуальну траєкторію самореалізації з урахуванням запитів спільноти (громади). Тому, теперішні реалії розвитку державної політики в галузі освіти за умов державного суверенітету в Україні актуалізують втілення в освітньому процесі цінностей виховання вільного громадянина, який визнає і усвідомлює свої права й обов'язки в суспільстві, ідеї рівності, суспільного блага, свободи вибору і національної злагоди. Зокрема, надважливою є ідея про те, що сучасна освіта має забезпечувати громадянське виховання особистості, яка усвідомлює свою приналежність до українського народу, шанобливо ставиться до вітчизняних традицій, історії та мови, відчуває гордість і відповідальність за свою Батьківщину, виявляє повагу до культури інших національностей, дотримується норм міжетнічних та міжособистісних відносин [1, с. 53].

Слід зазначити, що визначальними для впровадження ідей громадянського суспільства в Україні стали розроблені вітчизняними вченими й громадськими діячами «Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки» (2015 р.) [7], «Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді» (2015 р.) [6], «Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016–2020 роки» (2016 р.) [4], «Концепція розвитку громадянської освіти в Україні» (2018 р.) [5]. Такі кроки знайшли підтримку у вітчизняного політикуму й всієї української спільноти, оскільки розвиток громадянського суспільства будується як взаємодія суб'єктів, найважливішою складовою якої є формування громадянської відповідальності за суспільно-політичні процеси, набуття навичок здійснювати демократичне управління на місцевому рівні та навичок участі громадян у веденні державних справ моральність особистості.

Консолідація зусиль держави, громадянського суспільства і освітянської спільноти в утвердженні соціально-ціннісних і особистісно-ціннісних чинників модернізації вітчизняної освіти має призвести до досягнення якісно нових пріоритетів у розвитку освітньої політики в Україні [3, 9]. Це дає підстави для обґрунтування пріоритетів освітньої політики в Україні в умовах формування нової ціннісної парадигми громадянського суспільства – демократичної, відкритої, варіативної, толерантної, здатної забезпечити гармонійну взаємодію особистості з полікультурним світом. Серед цінностей, що об'єднують сучасну освіту, можна визначити гуманізацію освіти, освоєння цінностей культури, виховання громадянина – патріота своєї держави, толерантного, працелюбного, відповідального, екологічно свідомого, здатного навчатися впродовж життя; мовну та інформаційно-технологічну культуру; збереження і розвиток усіх складових здоров'я людини.

Висновки. Узагальнюючи викладене, зазначимо, що позиціонування України як суверенної, демократичної, європейської країни зумовлює визначення завдань у плануванні й упровадженні освітньої політики у двох аспектах: по-перше, з огляду на міжнародний вимір, по-друге, у зв'язку з її зорієнтованістю на загальнонаціональні цінності, зокрема цінності громадянського суспільства. Цей процес на сучасному етапі розвитку громадянського суспільства має здійснюватися з урахуванням загальноцивілізаційних тенденцій. Тож, зважаючи на актуальність завдань, що постають перед вітчизняною освітою треба враховувати, що важливими чинниками формування у молодого покоління цінностей громадянського суспільства є спільна життєдіяльність дітей, їх взаємодія (юнацькі організації, молодіжний рух тощо), взаємодія груп, об'єднань, органів учнівського і громадського самоврядування, послідовна демократизація всього освітнього процесу й усієї державної освітньої політики загалом.

Джерела:

1. *Бобриська В. І.* Освітньо-виховні цінності та ідеали української школи. Міжнарод. наук.-практ. конф. «1020-річчя започаткування шкільної освіти в Україні», 23 квітня 2009 р. Київ, Вид-во КМПУ «Університет», 2009. С. 50 – 55.

2. *Бобрицька В.І.* Європейські виміри державної кадрової політики України у підготовці працівників для системи освіти. Вісник Національного авіаційного університету. Серія Педагогіка. Психологія. Київ: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАК-друк», 2015. Вип. 1(6). С. 30-35.
3. *Бобрицька В.І.* Ціннісні орієнтири та ідеали сучасної освіти України. Освітній дискурс. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. Випуск 9(12). С. 7–18.
4. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016–2020 роки. [Електронний ресурс]. Постанова Кабінету Міністрів від 18 лютого 2016 року № 148. URL: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/category/433>
5. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. [Електронний ресурс]. Розпорядження Кабінету міністрів України від 03 жовтня 2018 року № 710-р. URL: www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-gromadyanskoji-osviti-v-ukrayini
6. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. [Електронний ресурс]. Наказ МОН України від 16 червня 2015 року № 641. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/konczepczyia-naczionalno-patriotichnogo-vixovannya-ditej-i-molodi.html>
7. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки. [Електронний ресурс]. Указ Президента України від 13 жовтня 2015 року № 580/2015. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/5802015-19494>
8. Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини. [Електронний ресурс]. Видавництво Ради Європи: F-67075 Strasbourg Cedex, 2010. 32 с. URL: <https://rm.coe.int/16806b93be>

The positioning of Ukraine as a sovereign, democratic, European country determines the priorities of contemporary development of domestic education based on orientation towards national values, in particular the values of civil society. The prospects, opening due to the introduction of civic education in today's democratic Ukraine, provide a great opportunity for the development of democratic rights, responsibilities and active participation of members of society in the social, political, social, economic, legal and cultural spheres of life at both national and at international levels.

Keywords: civic education, civil competences, civil society.

*Теренищій С.О., професор кафедри
соціальної філософії. філософії освіти та
освітньої політики Національного
педагогічного університету імені
М.П. Драгоманова, доктор філософських
наук, провідний науковий співробітник*

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ РЕІНТЕГРАЦІЇ ПЕРЕМІЩЕНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

Освіта – невід’ємна складова розвитку будь-якого цивілізованого суспільства. Незалежно від особливостей історичного періоду, державотворчих процесів та соціокультурного ладу, значущість освіти неможливо переоцінити, зважаючи на різноманіття функцій, які вона забезпечує впродовж кожного етапу існування людства. У ХХІ столітті освіта, перш за все, орієнтована на процеси самопізнання та самореалізації особистості, сприяє її цілісній інтеграції у соціальне середовище.

У попередніх публікаціях ми детально розглянули теоретичні та практичні витоки феномену переміщених університетів [5–15]. У рамках цієї роботи варто розглядати освіту в дещо ширшому вимірі у порівнянні з класичним – як результат здобуття знань та формування професійних компетенцій людини. Мова піде про ціннісні координати освіти, її зв’язок із миром та війною, а саме освітню діяльність евакуйованих вищих навчальних закладів України (УРСР) у період Другої світової війни. Актуальність цієї розвідки обумовлена сучасними військовими подіями на сході України, що призвели до появи низки переміщених університетів – закладів вищої освіти, які були евакуйовані із тимчасово окупованої території. Минулий раз подібна потреба виникала за часів найбільш кривавого дійства ХХ століття, наслідки якого не оминули й наше суспільство у складі Радянського союзу. Через це вивчення досвіду функціонування евакуйованих університетів у воєнний та повоєнний періоди є доречним у перспективі дослідження більш гострої проблеми українського сьогодення.

Напередодні 1941 року в УРСР було зафіксовано існування близько 129 вищих навчальних закладів: університетів, інститутів, консерваторій, училищ тощо [3]. Найпрестижніші виші мали статус університету та розташовувалися у шести найбільш чисельних містах України: Києві, Харкові, Одесі, Львові, Дніпропетровську та Чернівцях. З початком війни освітні процеси фактично були паралізовані на більшій частині території української республіки, яка опинилася під контролем окупаційної влади та фігурувала в офіційних документах як Райхскомісаріат Україна.

Більшість вищих навчальних закладів, що розташовувались на лінії фронту, були зруйновані або ж експлуатувалися у військових цілях. Основна частина студентів та науково-педагогічних кадрів одразу після початку війни вступила до лав Червоної армії, не чекаючи на отримання

відповідних повісток. Ті, хто, за тими чи іншими причинами, не був придатний для служби на фронті, залишався працювати на виробництві зброї у тилу, інші – готувалися до надання першої медичної допомоги. Попри усі буремні події 1941 року, уряд СРСР усвідомлював важливість збереження осередків інтелектуального капіталу держави і саме тому Всесоюзним комітетом у справах вищої школи було прийнято рішення щодо переміщення на схід у позафронтову зону 45 українських вишів [2]. Основна їх частина була оперативно розміщена у східній частині Росії та Центральній Азії.

Задля оптимізації освітніх процесів в умовах дефіциту матеріальної бази навчальні заклади були змушені об'єднуватися між собою, тим самим збільшуючи власні шанси на виживання. Зокрема, Київський державний інститут, на сьогодні більш відомий як КНУ ім. Шевченка, був об'єднаний із Харківським державним інститутом, який був заснований В. Каразіним та до сьогодні носить його ім'я. Подібне потужне сполучення дало поштовх для зародження Українського державного університету, що розташовувався у м. Кизил-Орда (Казахстан) 1942 року. На той час будівля Київського університету слугувала місцем дислокації окремих підрозділів окупаційних військ, а внутрішній дворик був використаний ними задля військових тренувань [4].

Щоправда, гітлерівська влада все ж мала наміри відродити освітню діяльність у стінах цього вищого навчального закладу, навіть змінивши його офіційну назву на Київський націонал-соціалістичний університет. Цей крок пізніше був інтерпретований фахівцями як спосіб забезпечення популяризації фашистської ідеології з метою ототожнення гітлерівців із «рятівниками», а не «загарбниками» в очах народу. Проте цей план зазнав фіаско у зв'язку із небажанням громадян, які, з тих чи інших причини, не мали змоги евакуюватися із більшою частиною населення, підпорядковуватися окупантам. Як наслідок, більшість викладачів на території УРСР було репресовано, а студенти були змушені стати заручниками, безперервно працюючи під прицілом автоматів Вермахту.

У 1944-1945 роках після повернення адміністративного контролю над територією України у складі СРСР тільки у Києві було відновлено 20 вищих навчальних закладів завдяки фінансовій підтримці уряду, сусідніх республік, а також неабиякій громадській активності. Попри величезні труднощі у 1945 році вищі навчальні заклади Києва підготували близько 1350 кадрів народного господарства. Загалом же в Україні у післявоєнну добу було зафіксовано працездатність 6 університетів, 20 педагогічних та 18 учительських інститутів та 77 педагогічних училищ [3]. Зважаючи на кількісний дефіцит кадрів педагогічного профілю, процес підготовки вчителів було інтенсифіковано.

Таким чином, роки Другої світової війни стали серйозною перевіркою на психологічну та фізичну стійкість як для всього українського народу, так і для освітянської спільноти зокрема. Трагічність тогочасних подій призвела до необхідності об'єднання людей на засадах спільних цінностей, серед

яких не останню роль відігравала й освіта. Завдяки активній евакуаційній політиці уряду на той час вдалося оперативно перемістити основу частину науково-педагогічних працівників, співробітників та студентів у тил, тим самим забезпечивши певною мірою збереження інтелектуального потенціалу держави. Ситуація із переміщеними вищими навчальними закладами в період війни свідчить про те, що забезпечення освітньої діяльності повсякчас є безальтернативною умовою збереження цілісності суспільства.

Джерела:

1. Артемова Л.В. Освіта й виховання в роки Другої світової війни та у повоєнні роки // Історія педагогіки України. – Київ, "Либідь", 2006. 421 с.
2. Бокань В., Польовий Л. Історія культури України: Навч. посібник. — К.: МАУП, 2002. – 256 с.
3. Вища школа і наука в роки великої вітчизняної війни // Історія міст і сіл Української РСР 28 лютого 2015 року. URL: <http://ukrskr.com.ua/kiyiv/vishha-shkola-i-nauka-4>
4. Власенко С.І. Документи ЦДАГО України з історії Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка періоду Другої світової війни // Погляди джерел та документальні огляди джерел та документальні нариси 2014. – С.92-102.
5. Terepyshchy S. Futurology as a subject of social philosophy (Przyszłość jako przedmiot badań filozofii społecznej). *Studia Warminskie*, 2015. Vol. 52. P. 63-74.
6. Terepyshchy S. The Concept of "Knowledge Society" in the Context of Information Era. *Studia Warminskie*, 2015. Vol. 53. P. 77-84.
7. Terepyshchy S. Educational Landscape as a Concept of Philosophy of Education. *Studia Warmińskie*. 2017. Vol. 54. P. 373-383.
8. Свириденко Д., Терепищій С. Сценарії реінтеграції української вищої освіти: філософський аналіз та оцінка перспектив. Освітній дискурс: збірник наукових праць, Вип. 8(9-10), 2018, С. 59-70.
9. Terepyshchy S., Dunets V., Kalach D. Challenges of Hybridity in Transcultural Identity: A Case of Displaced Universities. *Studia Warminskie*, 2018. Vol. 55. P. 119-130.
10. Терпищій С. О. Ідентичність сучасних освітніх ландшафтів в контексті проблем інтернаціоналізації. Гілея : науковий вісник : Зб. наук. праць / Українська АН. - Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. - Вип. 105 (2). - С. 219-223.
11. Терпищій С. О. Причини та витоки глобалізації освітнього ландшафту. Вища освіта України. 2016. №1 С. 22-29.
12. Terepyshchy S. Modern Theories and Models of Decision Making at Education Policy. Гілея : науковий вісник : Зб. наук. праць / Українська АН. - Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. - Вип. 96. - С. 334-339
13. Терепищій С. О. Сучасні освітні ландшафти. – К.: «Фенікс», 2016. – 309 с.

14. Терепищий С. О., Дунець В. Б., Додонов Д. Р. Досвід переміщених університетів Російської імперії під час Першої світової війни. Гілея: науковий вісник, 2018. Вип. 135 (№ 8). С. 279–284.

15. Терепищий С. О., Хоменко Г. В., Заїчко В. В. Освітня діяльність переміщених (евакуйованих) університетів України у Другій світовій війні. Гілея: науковий вісник, 2018. Випуск 138 (№ 11) Ч. 2. Філософські науки. С. 213-218.

Матвієнко О.В., професор кафедри педагогіки та методики початкового навчання факультету педагогіки та психології НПУ імені М.П. Драгоманова. доктор педагогічних наук

Цихмейструк О.М. аспірант кафедри педагогіки та методики початкового навчання факультету педагогіки та психології НПУ імені М.П. Драгоманова

FORMING HUMAN VALUES THROUGH WISDOM IN PEDAGOGICAL SPACE

У статті зазначені нормативні документи, які описують принципи сучасної освіти, що передбачають формування людських цінностей. Розглядається також формування мудрої особистості, яка володіє цінностями, емпатією, толерантністю та повагою до всіх учасників навчального процесу. Стаття включає також приклади методів та конкретних вправ щодо формування людських цінностей мудрої особистості педагогічного простору.

Ключові слова: людські цінності, мудрість, демократична культура, педагогічний простір, гуманізм, виховання.

Relevance of problem. Today, we can separate forming values through wisdom in democracy society among main ideas of Ukrainian's pedagogical system. So, the problem of forming democracy society with individual values will implied in universities and colleges in conditions of creating cultural and educational Ukrainian's integration in multicultural European space.

Analyzing of literature. According to Ukrainian's laws and documents such as:

The law of Ukraine «About education» that was accepted by Verkhovna Rada of Ukraine, few of the most «principles are humanism, democracy upbringing of patriotism and respect to culture values Ukrainian nation, forming respect to right and freedom of personality, forming civil culture and democracy culture». [1]

National strategy development of education anticipate that one of the main tasks, as a «construction effective system of national upbringing bases on general

human, polycultural, civil values providing with physical, moral-spiritual, cultural development of child, forming social ripeness of creative personality and citizen of Ukraine and world, preparation of young generation to conscious choice of sphere of vital activity».[2]

State document as a «National doctrine of educational development in Ukraine in XXI century» considers the effective «priorities policy of government in educational development are personal educational orientation, forming of national and human values, creating equal possibility for children and young generation during getting qualitative education with renewal of educational content».[3, 5]

After continue discussion of educational society project «New Ukrainian School» was introduced and begin from development of content curriculum, preparation future teachers with forming the main values, teacher's training, that is built on partnerships pedagogy. The document focuses on social and civil competences and upbringing on values. «Upbringing process will be part of all educational process and will be oriented by human values, such as moral-ethnic (dignity, honest, justice, care, respect to life, respect to yourself and other people), social-political (freedom, democracy, culture diversity, respect to native language and culture, patriotism, respectful attitude to environment, respect to law, solidarity, responsibility».[4, 23]

«There is widespread agreement in the literature regarding five features of the conceptual definition of values: A value is a (1) belief (2) pertaining to desirable end states or modes of conduct, that (3) transcends specific situations, (4) guides selection or evaluation of behavior, people, and events, and (5) is ordered by importance relative to other values to form a system of value priorities (Schwartz, 1992; Schwartz & Bilsky, 1987, 1990). These are the formal features that distinguish values from such related concepts as needs and attitudes». [5, 20]

The aim of article. For the purpose of this paper we choose spiritual maturation of the wide individual in order to forming values for further effective communication between all participants of educational space.

Main issue of the problem. Associate professor of Norway, Guro Hansen Helskog notes, that «The experts agree that a wide person to a large degree is able to learn from experience; is open to new experiences; is able to regulate emotions, tolerate ambivalence and differences amongst others and accept uncertainly in life. She has a high degree of self-insight; a rich knowledge of life and embodies social cognition, empathy, altruism and a sense of value relativism».[6, 2]

We can offer that awareness of ourselves for the critical perception of the world and for building relationships in society, that will built by harmony, tolerance and empathy will be keys of forming values through wisdom in future teachers.

World Organization active accentuate attention on rights and responsibility of young generation, democracy culture in communication, education about values, what is oriented by tolerance, wisdom, prudence and respect to each other.

Jennifer Gidley says, that if organization such as the World Bank are serious about developing educational process «for all» that will underpin healthier outcomes for young people and for societies in general, the current emphasis on

narrow literacy and «head knowledge» would need to be balanced by «heart and hand» processes through:

- the cultivation of the imagination through storytelling arts;
- a reinvention of human values to include positive social activism, spirituality, concern for future generations and regard for the «triple bottom line»

Among the diversity of methods and form we isolate:

- Communicative game «Siamese twins» (to draw a dream house).
- Open voting for consideration specific issues with further discussion.
- Creating a mat using threads.
- Leading the Yes/No argument (dialectical conversation).
- Brownian movement for understanding each other (Example «My Unique Neighbors»)
- Reflection notes, what will be united in «Garland».
- Visiting events in America House about human values, what is organized by MON, OUN woman and other.
- Exercise «Take away your glasses» (Self-awareness as a child with certain physical disabilities and use role while working in groups).
- Discussion about tolerance and wisdom through exercise «aquarium».
- Training about conflict and bullying: presentation of situations and solutions.
- Compilation of a contract «Relationship in groups through wisdom» with common ideas and developing skills to resolve conflicts and bullying (secret ballot).

Modern platform, such as Prometheus proposes courses about bullying, civil education, critical thinking for better understanding «How we teach communication skills, what is built on empathy, awareness wisdom, prudence and tolerance»?

«One of the «success factors» is the intentional work to create a good, safe, and friendly atmosphere characterized by dialogical democracy in the group, safe, in which all participants feel free to come forward with their perspectives, arguments or examples when appropriate.» [7, 6]

Conclusion. *The conclusion reveals research based on theoretical issues, special documents of Ukraine and practical exercises in university. Forming human values through wisdom in educational space was presented by diversity of methods and forms, which can be used by teachers and scientific for further investigation and development in practice part of education. The main principle of forming human values was described in laws and implied in student's community. The expected result is implementation teacher's experience in pedagogical process.*

Keys words: *human values, wisdom, democracy culture, pedagogical space, humanism, upbringing.*

References

1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/nsro_1221.pdf
3. Проект «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI, Київ: «Шкільний світ», 2010, ст.
4. <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
5. *Shalom H., & Schwartz, S. H.* (1994). Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values? *Journal of Social Issues*, Vol. 50, No. 4, 1994, pp. 19-45. The Hebrew University of Jerusalem., pp. 19-45
6. *Guro Hansen Helskog* (2016). Bildung towards wisdom, through philosophical dialogue in teacher education. *Arts & Humanities in Higher Education*. College South-East Norway, Norway, 2016, pp. 1-15.
7. *Guro Hansen Helskog* (2017). Searching for wisdom the dialogos way. IN: Amir, Lydia (2017): *New Frontiers in Philosophical Practice*. London: Cambridge Scholars Publishing Ltd, 2017, pp. 1- 39.

Зосімчук О.С., студентка групи ІмОПд факультету менеджменту освіти та науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, магістерська програма «Освітня політика»

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЯГНЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ В ОСВІТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

У статті розкрито значення європейських стандартів в освіті через праці вітчизняних та зарубіжних вчених, з'ясовано основні підходи щодо досягнення європейських стандартів в освіті України відповідно до запитів суспільства, визначено механізми державного регулювання стандартизації освіти в Україні, проаналізовано ключові напрями інноваційного механізму досягнення європейських стандартів в освіті України.

Ключові слова: *європейські стандарти, стандартизація освіти, механізм державного регулювання, інноваційна освіта.*

Стандарти освіти є важливим елементом будь-якої національної системи освіти, їх детальне дослідження обумовлене потребами суспільної практики та загальними закономірностями соціокультурного перевороту суспільства, які на початку XXI століття значно загострили проблему взаємодії адаптації освіти і суспільства.

Однією з основних причин підвищеної уваги до європейських стандартів в освіті України є наявність невідповідності між запитами суспільства та реальним станом системи освіти, що спричинює невдоволеність суспільства та знижує якість освітніх послуг загалом. Одним із джерел вирішення цих суперечностей виступає впровадження інноваційних механізмів досягнення європейських стандартів в освіту нашої країни.

Аналіз наукових праць свідчить, що питання стандартизації освіти є важливим напрямом розвитку національної освітньої системи і вивчалися такими вченими, як: Л. Ващенко, С. Гончаренко, М. Згуровський, Г. Зелінська, В. Кремень, В. Кухар, Т. Лукіна, С. Ніколаєнко, Л. Семів, І. Юхновський та ін.

Проблемі стандартизації змісту освіти в порівняльному контексті присвячено дослідження таких українських учених, як В. Бобрицької (вища освіта в умовах конкуренції на ринку освітніх послуг: порівняльний аналіз досвіду України та країн світу) [1; 2; 3; 4], Л. Заблоцької (стандартизація змісту початкової освіти у Великій Британії) [7], Г. Єгорова, Н. Лавриченко, Б. Мельниченко (стандартизація як тенденція розвитку змісту базової освіти в країнах Заходу) [6], Н. Ремезовської (стандартизація змісту початкової освіти в Англії та Уельсі) [9], А. Сбруєвої (стандартизація як тенденція розвитку змісту шкільної освіти в англійськомовних країнах) [10] та ін.

Теоретично значущими для нашого дослідження є праці В.І. Бобрицької, яка зазначає, що “стратегія на забезпечення якості надання освітніх послуг в системі вищої освіти України є важливим стимулом прискорення освітніх реформ, що обумовили інтенсивний пошук механізмів зближення змістової платформи національної системи освіти зі стандартами, які вироблені світовою спільнотою впродовж історичної еволюції освіти” [1, с.18].

Також, варто зазначити, що освіта, як одна з найважливіших складових суспільства, з одного боку, залежить від процесів, що відбуваються в ньому, повинна швидко реагувати та відповідати стану науково-технічного прогресу, тенденціям розвитку економічної сфери країни, з іншого, безумовно, – впливає на всі процеси і сторони життя, оскільки готує фахівців, розвиває особистість, формує певні життєві погляди. Тому особливої уваги заслуговує сучасний стан, проблеми впровадження та перспективи інноваційного механізму освіти в нашій країні.

Проблема підходів до досягнення європейських стандартів в освіті сучасної України на даний час надзвичайно важлива, актуальна та, незважаючи на цінність проведених досліджень, є недостатньо висвітленою і потребує додаткового вивчення.

Мета статті полягає у визначенні основних підходів до досягнення європейських стандартів в освіті сучасної України відповідно до запитів суспільства.

Основними завданнями виступають: розкриття сутності європейських стандартів через праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, з'ясування основних підходів та обґрунтування запитів суспільства щодо досягнення європейських стандартів в освіті України, визначення механізмів державного регулювання стандартизації освіти в Україні, аналіз державного регулювання ключових напрямів інноваційного механізму досягнення європейських стандартів в освіті України.

Міжнародна організація зі стандартизації трактує «стандарт» як «установлений на основі консенсусу та схвалений визнаним органом документ, який запроваджує для загального та багаторазового застосування правила, керівництва та характеристики для проведення діяльності та визначає результати цієї діяльності з метою досягнення оптимального рівня порядку в конкретному контексті». [5]

Фактично стандарт став практичною реалізацією нових філософських поглядів на освіту, які ґрунтуються на ідеях якості, результативності, особистісної зорієнтованості та доступності. У цих координатах він, по-перше, почав використовуватися для формування системи вимог, які працюють як базові орієнтири. Такий підхід реалізується в існуванні двох елементів – загальної обов'язкової частини змісту (інваріанта), яка встановлюється на національному (державному, федеральному) рівні, створюючи єдиний освітній простір, і варіативної – для врахування територіальних і соціальних особливостей та потреб місцевих громад. По-друге, стандарт сприяє зміщенню акценту з того, що потрібно вчити, на те, що потрібно знати учневі, забезпечуючи особистісне засвоєння змісту освіти. По-третє, гарантує достатній мінімум знань і вмінь, які повинен отримати кожен учень, забезпечуючи в такий спосіб рівний доступ до освіти всіх верст населення, й найбільш уразливих зокрема. Крім того, він окреслює результати, яких має бути досягнуто в процесі навчання, та запроваджує систему мірил цих результатів, що надає учневі, вчителям та школам своєрідний захист від можливої упередженості на місцевому рівні. І, нарешті, стандарт відкриває перспективи для забезпечення рівності можливостей для населення, а державним органам надає реальний шанс для моніторингу якості національної системи освіти.

Підтримка громадської думки є важливою умовою успішного здійснення перетворень у галузі освіти. Тому, визначаючи і втілюючи в життя освітню політику, потрібно знати, як до неї ставляться широкі верстви населення, «рядові» освітяни і ті, кого вони навчають, які проблеми бачать на шляху її реалізації, з чим погоджуються і в чому сумніваються.

Ніколи ще проблема якості освіти в Україні не мала такого важливого ідеологічного, соціального, економічного і технічного значення, як у теперішній час. Зазначене визначає систему пріоритетів, що мають бути реалізовані, а саме:

- можливість здобуття якісної освіти для кожної людини незалежно від її економічного становища, віку, статі та місця проживання;
- відповідність вітчизняної освіти світовим стандартам і вимогам;

- забезпечення підтримки навчання кращої молоді в найбільш авторитетних навчальних закладах не лише України, а й світу для отримання сучасного рівня освіти та використання своїх знань для розвитку держави;

- надання знань, навичок і компетенцій, необхідних для відповідальних громадян, які знають свої права й обов'язки, здатні до успішної економічної діяльності.

Постає нагальне завдання створення у сфері освіти дієвої системи вивчення та врахування громадської думки. При цьому врахування громадської думки поряд із певними корективами реформаторського курсу передбачає також її цілеспрямоване формування, вивільнення від наявних упереджень і віджилих стереотипів.

Реформа в Україні щодо досягнення європейських стандартів в освіті здійснюється за такими напрямом:

- реформування середньої освіти,
- реформування професійної (професійно-технічної) освіти,
- реформування вищої освіти,
- створення нової системи управління і фінансування науки.

За кожним із даних напрямів здійснюються певні заходи, спрямовані на досягнення спільної мети: перетворити українську освіту на інноваційне середовище, в якому учні й студенти отримують навички та вміння самостійно здобувати знання і застосовувати їх у практичній діяльності, а науковці мають можливості та ресурси для проведення досліджень, що безпосередньо впливатимуть на соціально-економічне становище в державі.

Під час реформування впроваджуються нові стандарти освіти, покращується матеріально-технічна база навчальних та наукових закладів, залучаються кращі педагогічні та наукові працівники і запроваджується справедлива і прозора система фінансування галузі освіти та науки. Реформа також має на меті підвищення престижу педагогічної та наукової праці.

Основною складовою нормативної бази реформування освіти сучасної України є Конституція України, Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”), Національна доктрина розвитку освіти, Закон про освіту, Закон України “Про вищу освіту”(№ 1556-VII від 1 липня 2014 р.).

Документом, що окреслює концептуальні засади розвитку освіти є Національна стратегія розвитку освіти України на 2012–2021 рр. Одним із ключових завдань документу є оновлення нормативно-правової бази системи освіти, що визначає правові, організаційні та фінансові основи інноваційного розвитку системи освіти [8].

Таким чином, участь вітчизняної системи освіти в євроінтеграційних перетвореннях має бути спрямована лише на її розвиток, набуття нових якісних ознак, а це можливо тільки шляхом проведення модернізації нормативно-правової бази вітчизняної вищої освіти та створення програми послідовного зближення її з європейським освітнім і науковим простором.

Запровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій належить до пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку освіти в Україні. Інноваційна освіта орієнтована сьогодні не стільки на передавання знань, які постійно оновлюються, скільки на оволодіння базовими компетенціями, що дозволяють потім — у міру необхідності — здобувати знання самостійно. Інноваційний розвиток освіти припускає зміну принципів і механізмів державного управління нею, скорочення рівнів управління, його децентралізацію, розширення соціальної бази, підвищення дисципліни суб'єктів управлінських відносин. Для регулювання державно-суспільного управління інноваційним механізмом стандартизації освіти потрібне дотримання не тільки взаємного інтересу суб'єктів, але й взаємних зобов'язань, відповідальності.

Вищезазначене дозволяє дійти **висновку**, що реформування освіти передбачає системну трансформацію сектору, головна мета якої — нова висока якість освіти на всіх рівнях: від початкової школи — до вищих навчальних закладів, а досягнення цього можливе за рахунок введення нових освітніх стандартів.

Перспективою подальших досліджень є дослідження сформування запиту на якісну підготовку дослідників та якісні розробки в галузі фундаментальних і прикладних наук, задля скорочення розриву між дослідженнями та впровадженням їх результатів та інтегрування освіти й науки України в освітній та дослідницький простір Європейського Союзу.

Джерела:

1. *Бобрицька В. І.* Сучасна вища освіта в умовах конкуренції на ринку освітніх послуг: порівняльний аналіз досвіду країн Чорноморського регіону / В. І. Бобрицька // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. — К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУдрук», 2016. — Вип. 1(8). — С. 17 — 22.
2. *Бобрицька В.І.* Вища освіта в умовах конкуренції на ринку освітніх послуг: порівняльний аналіз досвіду України та Швеції / В.І. Бобрицька // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання і виховання. — 2014. — Випуск 24. — С. 15-22.
3. *Бобрицька В.І.* Кейс-метод: актуалізація досвіду Великобританії в умовах сучасної університетської освіти в Україні / В.І. Бобрицька // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. — 2012. — Випуск 1-2. — С. 118 — 122.
4. *Бобрицька В.І.* Освітня політика Швейцарії у сфері інформатизації освіти: уроки для України / В. І. Бобрицька // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 17. Теорія та практика навчання і виховання. — 2014. — № 25. — С.10-17.
5. *Гусен Т.* Моніторинг стандартів освіти: чому і як усе почалося / Торстен Гусен, Альберт Тайджман // Моніторинг стандартів освіти / за ред. Альберта Тайджмана і Т.Невілла Послтвейта. — Львів : Літопис, 2003. — С. 15–41.

6. *Єгоров Г.С., Лавриченко Н.М., Мельниченко Б.Ф.* Тенденції розвитку змісту базової освіти у країнах Заходу. – К.: КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2003. – 186 с.
7. *Заблоцька Л.* Стандартизація змісту початкової освіти у Великій Британії - Порівняльно-педагогічна студія, 2012. . – 123 с.
8. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, ухвалена 25 червня 2013 року Указом Президента України [Електронний ресурс]. Режим доступу: – <http://zakon.rada.gov.ua>
9. *Ремезовська Н.* Стандартизація змісту знань та навчальних досягнень початкової освіти в Англії та Уельсі / Н. Ремезовська // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. - 2011. - № 39(1). - С. 265-271.
10. *Сбруєва А. А.* Тенденції реформування середньої освіти розвинених англomовних країн в контексті глобалізації (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.) : моногр. / А. А. Сбруєва. – Суми : ВАТ «Сумська обласна друкарня», Видавництво «Козацький вал», 2004. – 500 с.

The article reveals the importance of European standards in education through the work of domestic and foreign scientists, the main approaches to achieving European standards in education of Ukraine according to the needs of society are determined, the mechanisms of state regulation of education standardization in Ukraine are determined, the key directions of the innovation mechanism for the achievement of European standards in education of Ukraine.

Keywords: european standards, standardization of education, state regulation mechanism, innovative education.

СЕКЦІЯ І

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

Доній Н.Є., професор кафедри економіки та соціальних дисциплін, Академія Державної пенітенціарної служби, доктор філософських наук, професор
Кравчук Г.В., професор кафедри економіки та соціальних дисциплін, Академія Державної пенітенціарної служби, доктор економічних наук, професор

ФІЛОСОФІЯ ЯК ПЛАТФОРМА ЕКОНОМОЦЕНТРОВАНОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Сучасний соціальний простір вже звик до того, що усе, що входить до його меж потребує оцінювання крізь категорії «капітал», «економічна доцільність», «ціна», «співвідношення між витратами та доходом». Водночас, не все можна оцінити виключно з таких позицій. Тож повстає вимога про доцільність відшукування таких аргументів, оприлюднення яких може сприяти погляду на той чи інший феномен/явище крізь призму корисності та ефективності без нівелювання його реальної природи. В останні роки філософія як навчальна дисципліна все частіше має відшукувати вказані аргументи на свій захист, тому спробуємо дати власне бачення ролі філософії в соціальному просторі початку ХХІ ст. за вказаною тезою.

Онтологічний статус філософії підштовхує прагматично-налаштований економікоцентричний соціальний простір до рефлексії щодо доцільності занурення в глибини історії філософії та взаємодії з любомудрами інших поколінь і ментальностей. Але якщо взаємодія горизонтальна не викликає якихось контраргументів і стереотипних заперечень щодо доцільності та корисності в суспільстві орієнтованому на прибуток та успіх, то вертикальна взаємодія завжди супроводжується категоричним «Ні!» та питанням «Навіщо, адже старе за ментальністю не може бути у нагоді?». Враховуючи що негачія на даний час здається більш корисною, то підемо цим шляхом і будемо спиратися на новітній тренд в популярній культурі на Римську античність, звернувшись до міфології та одного з представників пантеону Риму – бога Януса й, таким чином, аргументуємо чим з нашої точки зору є філософія для соціального простору.

Тож, чому саме Янус, адже згадування в сучасному комунікаційному просторі «дволикого Януса», який зображувався як чоловік з двома обличчями по обидва боки голови, означає негативну характеристику

людини нещирої, лукавої, лицемірної? Справа в тому, що римляни під дволикістю Януса мали на увазі дещо інше: «він називається дволиким, тому що знав минуле і передбачав майбутнє» [2, с.39]. Себто він символізував протилежні явища і відкривав/закривав їх стосовно один одного. Саме тому-то, як зазначив Макробій Феодосій в «Сатурналіях» ім'я «Януса, яке є подібним [з ім'ям] Θυραίσρ («прибрамний»), показує, що він передує усім дверям (ianuis). Адже він зображується і з ключем, і [з] палицею на зразок і сторожа всіх воріт, і управителя [всіх] доріг» [2]. Але найбільш важливу якість бога Януса Макробій вказує дещо побіжно. Римський філософ-неоплатонік констатував, що деякі за його часів вважали, що «Янус – це світ» [2, с.40], це сам по собі початок, який все створює й усім управляє, це основа, що з'єднує: сім'ю і окремих людей з суспільством, державою та світом. Насамкінець філософ зазначив, що під час військових дій ворота храму Януса завжди відчиняли, щоб він міг допомогти, а під час мирного життя, навпаки, зачиняли, бо, ймовірно, були переконані, що впораються самі. Таким чином, бог Янус був визнаний за основу й водночас за умову існування світу, і соціального в тому числі.

Зазначимо, що філософія, яка співвідносна з світоглядом, також є «організуюче начало» [1, с.420-421], вона є серцевина, що сама по собі є світ, який самовідкривається людині, яка або бажає зануритися у простір мудрості, або перебуває у ситуації кризи й шукає допомоги у великих. Філософія так чи інакше поєднує майбутнє і минуле, проводячи «ревізію Предків» [3, с.347]. Ревізія заперечує застрягання в архаїці, адже якщо звернутися до її етимології означає «перегляд; нове відвідування». Таким чином, філософія, як бог Янус, «склеює» в єдине ціле минуле та майбутнє і, компануючи здавалось би еkleктичний і ризоматичний матеріал, вибудовує актуальну для дійсності систему положень та ідей, здатну стати платформою для майбутнього.

Окремо акцентуємо увагу, що філософія в зверненні до минулого відкриває соціальному простору джерела життєвості, що, в свою чергу, поєднують історичні потенціали та досвід. Таке відкриття дозволяє уникати розгортанню масштабної світоглядної порожнечі. Філософія досконало розвиває принцип, що благородна старина є «початком й дає можливість мріяти про майбутнє» [4, с.17] та є ґрунтом для зростання нових проєктів. Нагадуючи, що «дух віків, дримає в людині» [3, с.527], філософія постійно примушує соціальний простір відчувати та переживати минуле й тоді пригадування, в які вона його занурює, починають для простору відігравати роль визволителів й відкривачів нового життя.

Отже, впевнені, філософія для економцентрованого соціального простору виступає тією платформою, сенс якої давні римляни вкладали в культ бога Януса. Бога, який вважався володарем ключів до життя, світом та тим, хто в своїй єдності сприяє з'єднанню «минуле-теперішнє-майбутнє» в єдиний проєкт, хто дивлячись в протилежні боки цементує цілісність, дає опору та дає світ/мир.

Джерела:

1. Гегель Г. О преподавании философии в университетах. Гегель Г. Работы разных лет. В 2-х т.; сост., общ.ред. и вступ.ст. А.В. Гулыги. Т., Мысль, 1970. С.417-426.
2. Макробий Феодосий Сатурналии; пер. с лат. и древнегреч. В.Т. Звиревича / Общ. ред., сост., вступ.ст. М.С. Петровой; примеч. и указ. М.С. Петровой, В.Т. Звиревича. Москва, Кругъ, 2013. 810 с.
3. Підмогильний В. Місто. Підмогильний В. Оповідання. Повість. Романи. Київ, Наукова думка, 1991. С.308-539.
4. Самчук У. На твердій землі: роман. Торонто, Укр.кредитова спілка Торонто, 1967. 390 с.

Philosophy is analyzed as a platform for a modern social space, oriented to the economy. It is noted that in such a space philosophy acts in the role that the ancient Romans attributed to god Janus. It is pointed out that philosophy through synthesis "past-present-future" opens and better explains the world and defines benchmarks for an economocentric society.

Keywords: *philosophy, god Janus, platform, past, present, future.*

*Скрицька Н. В., викладач кафедри
суспільних наук та українознавства ВДНЗ
України "Буковинський державний
медичний університет"*

ПРОБЛЕМА СВОБОДИ ВОЛІ У СУЧАСНОМУ ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Проблема свободи волі у соціальній філософії займає чільне місце. Розглядаючи її як чи не найосновнішу рису громадянського суспільства, можемо наголосити на актуальності та важливості досліджуваної проблематики. Проблемою свободи волі у суспільстві займалися багато філософів. Серед них не можемо не згадати Ж.-Ж. Руссо, який поєднує волю з народним суверенітетом, Г. Спенсера, Т. Гоббса, І. Канта, Ю. Хабермаса та ін.

Ключові слова: *свобода волі, громадянське суспільство, суспільне буття, людина, громадянин, відповідальність, вибір.*

Свобода волі – це вільний вибір у суспільстві, прийняття тих чи інших рішень на основі власних поглядів, уявлень, знань безпосередньо, незалежно від того, наскільки позитивним буде результат. Відзначимо, що єдиним творцем та “виконавцем” свободи волі є людина.

Суспільна свобода пов’язана із відповідальністю. Ці складові повинні гармонійно співіснувати у суспільстві, впорядковуючи цим самим суспільне буття.

Значну увагу до проблеми свободи волі проявляли філософи-екзистенціалісти. Так, цінними для нас є праці Ж.-П. Сартра, С. К'єркегора, Бл. Паскаля, М. Гайдеггера та ін. В основному автори говорять про свободу як відповідальність, турботу, які супроводжуються існуванням людини і "бутіюють" разом з нею. Якщо в епоху Античності свобода розглядалась як щось космічне, а Середньовіччя вбачало її у божественному існуванні, то ХХ – ХХІ століття розкриває свободу як плюралізм цінностей, основою яких є взаємодія суб'єктів, їхнє спілкування, досвід, творення того чи іншого суспільного блага.

Свобода волі – це завжди вибір, пов'язаний із можливістю самовизначення. При цьому у філософії розглядають два аспекти свободи волі – позитивний та негативний. Кожен з них несе зі собою певний зміст і результат. Позитивний чи негативний результат завжди досягається через творчість та вибір суб'єкта. Суб'єкт може змінювати аспекти своєї волі, робити власне існування більш багатограним, ціннісним та різноманітним.

Іммануїл Кант, для прикладу, у своїх працях неодноразово відзначав, що свобода – це прагнення, воля вершити добро. Таке розуміння пов'язане із позитивною свободою, яка досягається через здійснення себе і освоєння навколишнього світу.

Європейська свобода – це необхідність, яку людина творить, усвідомлює та пізнає. Окрім цього, - це свобода, яка завжди досягається активністю та проявом власних інтересів і цінностей. Сучасне українське суспільство, мабуть з 2014 року, найбільше демонструє сучасні прояви свободи, відстоюючи власний європейський вибір на гідні умови праці та прожиття. Події Майдану, волонтерство, АТО, вибори президента України знову і знову засвідчують прагнення та готовність українців до змін за будь-яких умов, незважаючи на страх, зовнішні утиски тощо. Українці за будь-яких умов намагаються реалізувати власну свободу, представляючи Україну як демократичну державу як на європейському континенті, так і на пострадянському просторі.

Активна політична-творча особистість є запорукою будь-якої держави сьогодення. І, навпаки, - очевидним є те, що розвиток сучасної держави неможливий без вільного громадянина, який керується свободою і відповідальністю.

Джерела

1. *Гегель Георг Вільгельм Фрідріх*. Основи філософії права, або природного права і державознавство / Гегель Г. В. Ф. . – К: Юніверс, 2000 . – 262 с.
2. *Гоббс Т.* Основи філософії. Часть III. О гражданине // Соч. у 2-х томах. Т. 1 / Т. Гоббс. М: Мысль, 1989. – 612 с.
3. *Локк Дж.* Два трактати про врядування / Дж. Локк. – К: Основи, 2001. – 251 с.
4. *Пейн Т.* Права людини / Т. Пейн. – Львів: Літопис, 2000. – 145 с

5. Хабермас Ю. Политические работы / Ю. Хабермас. – М.: Праксис, 2005. – 368 с.

Abstract. *The problem of free will in social philosophy occupies a prominent place. Considering it as the most basic feature of civil society, we can emphasize the relevance and importance of the problem. The problem of freedom of the will in society involved many philosophers. Among of them we can name Zh.-Ж. Russo, who combines freedom with the people's sovereignty, G. Spencer, T. Hobbes, I. Kant, J. Habermas and others.*

Key words: *freedom of will, civil society, social being, person, citizen, responsibility, choice.*

Yatsenko H.D., candidate of philosophy (Phd), associate professor, associate professor of department of methodology of science and international education of National Pedagogical Dragomanov University

THE THINKING IN THE METAPHYSICAL CATEGORIES

The problem of legitimacy of metaphysical knowledge is examined in the article on connection with the antimetaphysical fervor of philosophy of postmodern, tendencies of "escape from ontology", deep crisis of humanities. The conceptual analysis of fundamental grounds of traditional metaphysics is conducted as a method of localization and orientation in space. Proved, that the metaphysical systems of separate historical epoches are based on certain spatial metaphors: circle, cross, system of co-ordinates, surface. As an alternative practices a deconstruction author offers to fundamental ontology of Martin Heidegger, which is focused on time as organizing principle of the universe. During research an author puts a task to proof a necessity and productivity of metaphysics as sciences and as a method of cognition.

Keywords: *metaphysics, ontology, [human being](#), space, time, existential analytic, teleology, [Dasein](#).*

The mankind exist rather recently in the scale of the Universe. However, it is quite thoroughly approved in the opinion of the selectness of its existence.

Really, the set of flatter and pathetic epithets was thought up for the determination of specifics of human existence. What is the basis of irreducible, from which can be defined if not the essence of human, then, at least, the way of its explication, or a way of being in the world. The majority of the western thinkers consider that the most obvious unique quality of the person is ability to think abstractly.

Gnosiological chasm between public and private can only be truly filled in a supernatural way. Such a magic bridge binding the concrete and the abstract, is the metaphysics. Metaphysics is the greatest form of rationality. The basis of philosophy as such, even if the concept aims to criticism or rejection of metaphysics. Aristotle defines metaphysics as "the knowledge of the first beginnings". Therefore in a situation when for the solution of a certain problem field it is required to specify the explaining principle or the phenomenon basis, it is needed to apply metaphysical approach.

It should be noted that the history of philosophy contains the set of examples of "crusades" against metaphysics.

The most large-scale, certainly, is the postmodernism. The Postmodern both as a sociocultural situation and the philosophy of the corresponding era is natural and necessary phenomenon. However, the depth and the strength of practice of deconstruction, that postmodernism is famous for, substantially shows the suicidal nature. Not in vain, subjecting negation is the next construct of metaphysical thinking, following immanent logic of a reasoning, the author postmodernist comes to the statement and diagnosing of the next lethal outcome: author, hero, reader, subject, or just a human. The conclusion arises: destroying metaphysics, we destroy human in man?

However, naming the postmodernism an intellectual genocide first of all is groundless, and secondly, means showing a fair short-sightedness that the philosopher is prohibited by definition. What "ruined" the classical metaphysics? After all as it were, it isn't possible to recover from post-modernist blows of philosophy to this day. Let's try to formulate a certain vision of this problem.

The classical metaphysics from the moment of its origin and throughout the long, meaningful and productive existence is a kind of orientation in space. It is no coincidence that quite often the term "metaphysics" and "ontology" appear as synonyms. The metaphysics is a way of knowledge of naturally structured life which substantive basis is the eternity. Constancy in changes – here the content of metaphysical knowledge. Proceeding from this principle, the world outlook picture peculiar to this or that era, is based on a certain spatial metaphor. Time in the classic metaphysical system does not play a substantial role. So, there is a set of the scientific works approving tightness of ancient art. All ancient art is penetrated by intuition of a circle. Aristotle names circular motion the most perfect, therefore space is a movement in a circle.

The Middle Ages as the Christian theological paradigm of thinking sets other coordinates. The ontology gets the vertical hierarchy striving for the Absolute, and teleology as in psychological, and a historical foreshortening, forms the basis for "time arrows" concept formation, that is, a horizontal axis of coordinates. The localization procedure finds more accurate possibilities of realization. This vertical and horizontal axis of coordination is nothing like a spatial metaphor, namely the cross – a sacral symbol of Christianity. However, the intuition of a circle implicitly is present at the Christian paradigm: axes have ontologically natural and firm borders, i.e. genesis and a formation limit.

The history proceeds, and the rationalism era comes to change in all its possible variations. The New time, as well as the German classics is philosophy of legitimation of freedom of the subject. The ontology is considered as a background, a context, a condition of existence of the subject, but not as a self-sufficing reality. The freedom and the germetizm obviously contradict each other. From here the Christian cross in a world outlook aspect is transformed into a Cartesian system of coordinates. Ontologically firm limit turns into a vector, the subject finds infinity, so freedom. However the ontology loses firmness. Without feeling border in out of, there is the vital need of detection of this border inside. And therefore a natural consequence of metaphysical reasonings is fundamental justification of system of ethics.

The nonclassical philosophy as ideological basis of the Modernist style continues the trend of an interiorization of space. The inner world of the subject and ways of its explication persistently demand attention of researchers, namely rationalization and structurization. The horizontal projection finds the increasing relevance, a vertical, by contrast, is compromised and very conditional. There comes a shift in the metaphysical plan: the consciousness of the subject forms other temporal principles. An acute sense of importance, value and power of a single moment, timepoint. Such transformation in Martin Heidegger's philosophy is most indicative. If the classical metaphysics defined spatial indicators as a constant, and time accordingly understood as an attribute of formation, then there is a variability and fluidity, an accidental and an extremity. The modernist style produces rationality of other type. The space is not considered from now on as originally organized. Representation about initial, invariable and eternal, and, so a natural markedness of space as a result has the statement about need of existence of the Absolute, as formed the basis of idea of a transcendental vertical. In the present modes of temporal gain other value, and the main thing – get the characteristic of the a constitutive contents. Martin Heidegger, the founder of fundamental ontology, carries out analytics of the bases of philosophy, having as though a presentiment or predicting deep crisis the philosophy will be plunged into in the nearest future.

The ancient mythology, fertile field of origin of philosophy as special type of reflections, as one of fundamental plots contained idea of god of time and order Cronus. Cronus bridled primitive chaos, introduced a rhythm and a measure in continuous becoming. The chaos doesn't mean complete absence. The chaos is an infinity of opportunities changing each other in theirs realization that excludes the continuity of becoming - the procedure of sense establishments. The continuity of becoming peculiar to available life, measured time spans turns indifferent extent into correlation of places, that is space. The place in metaphysical tradition is a point of an space-time continuum. It is also a reference point and the center of world view procedures. Thus, Heidegger revises the ancient antique tradition of "gathering" of space in time. Time is defined as the horizon in which the space has a designation opportunity, or establishment of sense. Quite clearly this thesis can be illustrated by means of the antique terms "ethos" and "topos": some habitable, signified, intimate place, or the point of

view, foreshortening, the basis of own position as a condition and possibility of knowledge through establishment of a dialectic contradiction with another. The establishments procedure in itself is a definition of the moment of "now" at the point "here". Existential analytics of M. Heidegger is another method of metaphysical knowledge. The author in fact succeeds to settle a fundamental antinomy about the coexistence of freedom as an attributive line of human essence and necessity as condition of life of the universe. The world as an outfixed given to the man is the world of pure. Human as an integrity is the special sort of pure also. However a human, as pure limited by Dasein, possesses a transcendental ability. A human is unreserved by available life, another mode of temporality is available to him, it is called the existential dimension of time. The fundamental existential of human method of existence is life-to-death. The inevitability of the limit, the knowledge that is available to the man, allows to localize existence in some integrity, and does possible the procedure of establishment of sense. The only pure, from the known to us, possessing the ability of dialog with the world as unit, and with life, is a human. Hence the conclusion, that humanity is hardly doomed to the prominent exploits and exceptional role in history of the universe. The Humanity and a human in particular have a choice: establishment of sense in through the subject-object opposition, and, as a result, self-admiration through absolutizing of power and/or freedoms; or to stop an imperious monologue in style of indicatory directive in relation to the universe, to let the world in the soul.

M. Heidegger's fundamental ontology is some kind of warning to maintenance and consequences of philosophy of postmodernism. If we continue the discursive line of reasoning in spatial metaphors, then postmodernism, as it generally known, is an attitude of a surface. The world in such interpretation becomes indistinguishable and indifferent continuous background. And humanity is embraced by apathy, in comparison with which the compensatory functions of abundance and hedonism are not ranked as a panacea, but a next curse.

The existence is a passing ahead life. The mechanism of this passing, or of going beyond the available life, is accepted to name transcendental in philosophy. The method of a reflection of transcendental also makes a basis and essence of metaphysical knowledge. The human thinking is carried out exceptionally and only in the co-ordinates of metaphysics.

References:

1. Aristotelis *Metaphysica*. Ed. [Werner Jaeger](#). Oxford Classical Texts. Oxford University Press, 1957. [ISBN 978-0-19-814513-4](#).

СЕКЦІЯ II

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

Жукова Г. В., докторант кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики НПУ імені М.П. Драгоманова, кандидат педагогічних наук

ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНЯ СТРАТЕГІЯ ЯК УМОВА ОСВІТНЬОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Навчання впродовж життя стає необхідним і важливим елементом сучасних освітніх систем, де позаакадемічна освіта в більшості випадків відіграє певну роль через самоосвіту громадян. Становлення позаакадемічної освіти виступає як соціокультурний феномен, що відображає зростаючу потребу в отриманні різноманітних освітніх послуг. Ця освітня система володіє ознаками організованості, систематичності, додатковості по відношенню до вже наявних знань, отриманих особистістю за межами академічної освітньої системи.

Ключові слова: *освітня система, позаакадемічна освіта, особистість.*

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Побудова філософсько-освітньої стратегії позаакадемічної освіти на основі системного підходу можливо з урахуванням всього різноманіття суб'єктивних і об'єктивних факторів її розвитку, які орієнтують на вивчення процесу позаакадемічної освіти як системи функцій, неправильна реалізація однієї з яких може вплинути на систему освіти в цілому. Застосовується вона як спосіб системного упорядкування освітніх дій, завдяки чому визначаються цілі та завдання, аналізуються варіанти можливих видів, вибираються найбільш ефективні з них, здійснюється структурування дій, що дозволяють представити все у взаємозв'язку.

Аналіз наукових досліджень. Широке коло формування проблем освітньої системи в силу її багатоаспектного характеру базується на таких підходах: В. Волковський розглядає ідею суспільності в Україні відповідно важливості досліджень позаакадемічної освіти, на які він спирався [2]; О. Кивлюк розробила концепцію безперервної освіти як сучасну освітню парадигму [3]; Л. Корчагіна обґрунтовує навчання впродовж життя як створення всіх необхідних умов для отримання необхідної людині, суспільству і державі освіти [4]. Вчені Дж. Семейна, Р. Велденб, Х. Хейкеб, С. Влейтенб та Х. Бошусенз наголошують на тому, що навчання впродовж життя є поєднанням людиною вроджених здібностей та знань. Вони доводять, що позаакадемічна освіта нагороджує своїх учнів кращим

відповідним знанням, вони більш вмотивовані знайти роботу по спеціальності [7].

Виокремлення аспектів проблеми, які ще недостатньо вивчені. Наразі модернізація освіти стосується тільки навчального розуміння, багато завдань освіти не можуть бути виконані в навчальному полі за визначенням. Криза в освіті існує зараз у всьому світі, пояснюється це тим, що вона виявила одночасно всі свої проблеми саме на рубежі XX і XXI ст. Позаакадемічна освіта допомагає нам побачити велике смислове і проблемне поле освітнього процесу, на якому перетинаються його виміри.

Метою нашого дослідження є обумовлення вагомої ролі позаакадемічної освіти як актуального виду освіти.

Виклад основного матеріалу. При методологічному аналізі філософсько-освітньої стратегії з самого початку можливі дві різні світоглядні позиції – декларація намірів прийняти її за щось ціле і виділити в ньому елементи або визнання системності позаакадемічного навчання як якісної характеристики. Залежно від вибору тієї чи іншої позиції можливо два шляхи розробки цієї проблеми: описувати філософсько-освітню стратегію як додаткову освіту особистості, тобто послідовно розглядати всі елементи об'єкта в декількох типових варіантах їх взаємодії під час навчання протягом життя, досліджувати стан або ситуацію і визначати, яким чином і в якій мірі елементи, або ситуації, залежать від вибору структури. Другим варіантом є підпорядкування цілям філософсько-освітньої стратегії всі рівні стратегії, розроблення якісних характеристик позаакадемічної освіти, її цілісність, структурність, взаємозалежність системи і середовища, ієрархічність, множинність опису і т. ін. [5, 118–125].

Пансофія, тобто досягнення універсальних знань позаакадемічною освітою як доступною формою освіти, як ідеал, який реалізовує потреби людини в трансляції загального фонду знань і навичок у професійній діяльності, ставить завдання навчити кожного індивідуума професійного ореолу досягнень. Наразі позаакадемічна освіта демонструє протилежно спрямовані тенденції в освіті, що, мабуть, пов'язано з безмежністю початкового творчого імпульсу та переходом до навчання впродовж життя. Були досягнуті безсумнівні успіхи у загальному навчання і потребі в індивідуалізації, розуміння чого вимагає індивідуальний підхід до навчання і виховання. В рамках відповіді на нові виклики освіти можна зробити спроби прориву за рахунок пошуку теоретичного рішення поза освітніми практиками. Катастрофічно швидко зростає кількість освітніх концепцій і підходів. Їх розробка операціоналізована і впроваджена як практика теоретичної роботи, у зв'язку з чим не вичерпуються смислопороджуючі концептуальні розробки в когнітивному світі інформаційних технологій. Катастрофічний характер зростання інформаційного масиву знань і інженерних технологій робить практично безглуздим спроби трансляції цілісного комплексу знання поза Інтернетом [1, 76].

Методологічне обґрунтування позаакадемічної освіти спирається на прогностичну та партисипативну засади освітнього управління і

командоутворення. Теоретико-методологічне обґрунтування побудовано на інтеграції ідей соціального конструкціонізму, теорії діяльності, системного, системно-функціонального, процесуального і ситуаційного, програмно-цільового, аксіологічного, акмеологічного, гуманістичного, компетентнісного, особистісного підходів. Виходячи з основоположних вихідних понять і принципів позаакадемічної освіти і процесу розвитку інноваційної діяльності студентів, можна сформулювати такі методологічні положення: структура органу управління системою освіти повинна забезпечувати виконання всіх своїх підпроцесів і функцій, підвищуючи ефективність і, відповідно інноваційний розвиток в цілому; освітнє проектування має базуватися на розумінні обов'язковості забезпечення не тільки поточного функціонування, але і її безперервного розвитку; безупинний розвиток всіх форм освіти має супроводжуватися випереджаючою модернізацією структур з урахуванням поставлених перед нею цілей, відповідно необхідно впровадження інноваційних механізмів; використання інноваційних механізмів ґрунтується на модернізації організаційних структур освіти на всіх рівнях, які повинні здійснюватися з урахуванням розвитку процесу; для підвищення ефективності необхідно розвивати в студентських колективах, які беруть участь в інноваційній діяльності, спільнотах саморегулювання, самоорганізації і самоврядування за допомогою командоутворення, делегування повноважень прийняття рішень про оптимізацію умов, способи, засоби і впливи по досягненню цілей [6]. Організаційна складова освіти повинна будуватися на основі комплексу соціально-педагогічних умов, що сприяють ефективності і переведення в режим нової якості інноваційного розвитку економіко-правових, організаційно-управлінських, психолого-педагогічних, соціально-педагогічних обставин.

Висновки. Отже, у сучасних умовах домінування варіативних підходів освіти, найбільш ефективною є модель позаакадемічної освіти, яка сприяє відродженню суб'єктності і виступає підставою зростання інноваційного потенціалу в сфері освіти в цілому, гарантом якості результатів освіти. Однією з проблем освіти впродовж життя є існуюча структурно-організаційна одноманітність каналів забезпечення професійними кадрами ринкової економіки, які зводяться до підготовки спеціалістів за галузями в закладах позаакадемічної освіти викладачами, які не мають вищої спеціалізованої освіти [Archer]. На сучасному етапі у зв'язку з модернізацією професійної освіти з'являються можливості освоєння і широкого розповсюдження альтернативних форм підготовки, урізноманітнити траєкторії і збільшити їх ефективність дозволить введення нових кваліфікацій. перехід від підготовки фахівців по галузях виробництва до підготовки фахівців за цими технологіями.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці філософських смислів альтернативної освіти.

Джерела:

1. Бак М., 2015. Філософія інформатизації освіти. Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 503 с.

2. Волковський В. П., 2017. Ідея суспільності: політична філософія в Україні ХІХ століття. НАН України, Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди. Київ: Академперіодика. 264 с.

3. Кивлюк О., 2017. Неформальна освіта в концепції lifelong learning. Освітній дискурс : збірник наукових праць. Видавництво «Гілея». Випуск 1. С. 22–34.

4. Корчагіна Л. М., 2015. Навчання впродовж життя як пріоритетний напрямок модернізації управління освітою в Україні. Теорія та практика державного управління. Вип. 3(22) С. 326–332.

5. Banks James A., 2015. Cultural diversity and education. Foundations, Curriculum, and Teaching. Fifth edition. Boston New York San Francisco. 353 p.

6. Egorychev A. M., Mardochaev L. V., Rybakova A. I., Fomina S. N., Sizikova V.V., 2014. Societatis et in the Early Education of XXIth Century: Integration Traditionis Innovation. Journal of Advanced Research in lege et Oeconomicolusit. T. 2. P. 82–91.

7. Semeijna J., Veldenb R., Heijkeb H., Vleutenb C., Boshuizenc H., 2006. Competence indicators in academic education and early labour market success of graduates in health sciences. Journal of Education and Work. Vol. 19. No. 4. P. 383–413.

Life-long learning becomes a necessary and important element of modern educational systems, where non-academic education in most cases plays a role through self-education of citizens. The emergence of non-academic education acts as a sociocultural phenomenon, reflecting the growing need for various educational services. This educational system has signs of organization, systematicity, and additionality in relation to existing knowledge acquired by a person outside the academic educational system.

Key words: *educational system, non-academic education, personality.*

*Заїчко В.В., студентка 402-уліт групи
Факультету української філології та
літературної творчості імені Андрія
Малишка Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова*

ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІЙ ВИМІР РОМАНУ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ «АПОСТОЛ ЧЕРНІ»

На сучасному етапі українське суспільство переживає складні і суперечливі процеси декомунізації та дерадянзації. Хоча з отриманням незалежності відбулось повернення багатьох творів українських письменників із забуття, проте їх ґрунтовні дослідження ще попереду. Існує потреба реактуалізації, переосмислення та нової інтерпретації творів, що були під забороною в радянський час. Це повною мірою стосуються літературної спадщини Ольги Кобилянської, яка є без сумніву визначною постаттю в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст. В історії української літератури вона відома як «гірська орлиця» через її горде серце та «пишна троянда» через яскраву метафоричність її художнього стилю.

Однією із вершин творчості письменниці дослідники називають її роман «Апостол черні», який у радянський час був у забутті. Історичним підґрунтям для написання роману «Апостол черні» послугували події ополячення українських земель, яке розпочалося ще у ХVІІІ столітті. У ті часи Буковина була в складі «Галіції і Лодомерії», де панувала здебільшого польська інтелігенція, яка пригнічувала українців у культурному, соціальному й релігійному розвитку. Щоб звільнитися з-під вікового уярмлення, українцям потрібно було виробляти в собі стійкість і прагнення до волі. Тому в першу третину ХХ століття виникла нагальна потреба у формуванні борців, які зі зброєю в руках могли б відстоювати інтереси свого народу.

На такому історичному тлі Ольга Кобилянська створила образ українського борця за незалежність – Юліана Цезаревича (молодшого) в романі «Апостол черні». Цей образ є уособленням наскрізної ідеї роману в основі якої закладено поняття «націоцентризму». Відтак провідною проблемою твору є націоцентрична. На тлі двох національностей – польської та української. На жаль, цей твір ще не був предметом ґрунтовного вивчення сучасного літературознавства.

Філософсько-освітній вимір роману Ольги Кобилянської «Апостол Черні» є глибоким. Уявлення про завдання та методологію філософії освіти ми взяли з робіт С.Терепищого [5; 6; 7].

Назва твору Ольги Кобилянської є досить символічною слово «апостол» за словником Бориса Грінченка має декілька значень: 1) Апостол, один з дванадцяти Христових учнів; 2) Учитель, проповідник істини; 3) Книга діянь і послань св. Апостолів. Натомість слово «чернь» в цій сполуці означає простий народ, низи суспільства. Тобто із самої назви роману ми

дізнаємося, що мова йтиме у першу чергу про особу чоловічої статі, що є важливо, адже Ольга Кобилянська в усіх своїх попередніх творах у центр ставила образи жінок, а також про те, що цей твір пронизаний певною духовністю і мета його досить глибока - пробудити свідомість українського народу.

Роман є присвятою «Галі з Лопатинських Бурачинській». Напевно тому що Ольга Кобилянська приятелювала з Галиною Бурачинською, дружиною буковинського лісничого. Галя і Ольга листувалися і відвідували одна одну. Галина Бурачинська допомагала Ользі Кобилянській щодо екранізації твору «В неділю рано зілля копала...»

На початку твору авторка знайомить нас із «Полковим» годинникарем, Максимом Цезаревичем, невеликої столиці Ч., тобто з першого речення ми дізнаємося про одного з представників роду Цезаревичів, образ якого наділі простежуватиметься в творі як поєднання часово-просторових меж між польським родом і українським. Також професія «годинникар» має певну символічність, по-перше як свідчення про те, що Максим Цезаревич простий робітник, а образ годинників як образ часу. Також звертається певна увага на карбач, що означає нагайка. Батіг, або канчук, тобто демонструється певна суворість Максима Цезаревича. Авторка не називає повністю міста, а лише подає буквою Ч., очевидно мається на увазі місто Чернівці, центр Буковини. З контексту дізнаємося, що «полковий», бо до нього багато військових заходило». Військова сфера досить знайома Максиму Цезаревичу, адже його батько був військовим як ми в майбутньому дізнаємося. Цей образ показаний як прототип тогочасного простого міщанина, який закритий в собі. Авторка порівнює його з павуком, який самотньо поглинувшись у свою роботу, концентрується над «мушкою-годинником». Любить свою роботу, якою «Сам Господь його наділив».

З другої частинки ми дізнаємося вже про сім'ю Максима Цезаревича де виділено улюбленим тільки сина Юліана, очевидно як наслідника. «Всі проче, себто дві старші і наймолодша донька, називав він механічними колісцями, котрі після законів оберталися і окружали «мотор», мов сателіти». І вже з наступного абзацу авторка детальніше ознайомлює нас з образом Юліана, зокрема подається його вікова категорія «Коли малому Юліанові минуло шість років...». Подаються дитячі роки Юліана, які проходили в майстерні батька. Юліан зображується дуже чутливою дитиною, яка любить світ. Випадок з пташечкою дозволяє нам простежити настрої обох героїв. Юліан забажав «притиснути ластівочку до себе», але батько проявивши суворість заборонив спочатку торкатися, пояснюючи досить по дорослому: «Так. Все, що гарне, не все можна мати. Краще залиши її; а тепер відходь і не мішай!», а згодом і заборонив дивитися: « Не дивися на те, що не може бути твоє, і не забажай чужого. Рушай, бо поб'ю. а плакати не вільно». У цих двох цитатах ми бачимо, що вже шестилітнім Юліан від бітька отримував відповіді, а точніше зауваження досить

філософського характеру з нотками повчання, а «плакати не вільно», означає те, що Юліана виховували як справжнього майбутнього чоловіка.

У третьому розділі вводиться образ бабуні Максима Цезаревича по матері, є яка має досить інтелігентний вигляд. Це свідчить про те, що в минулому рід Цезаревичів належав до якогось привілейованого стану. Перед нею максим Цезаревич виправдовує свій вчинок тим, що не хоче, щоб Юліан «приростав до брехні, котра буде з ним враз виростати...»

Четвертий розділ розпочинається тим, що пройшла година після того, як батько покарав свого шестирічного сина за те, що той хотів помилуватися пташкою. Юліан звертається до батька, що він плакав, але батько зовнішньо не виявляє своєї жалості, натомість син підкреслює, що хоч «маленький раз» подивитися на пташечку. Батько починає розповідати про живих пташенят. А Юліан з цікавістю слухав, і на питання Юліана чи буде його батько бити коли він виросте, Максим Цезаревич знову відповів по-філософськи «Ні. Я не буду тебе бити. Лиш не треба чогось обіцяти, чого не можна дотримувати». Але Юліан, хоч і малий, але проявляє свою впертість і наполегливість побачити саме ту пташку, а не ту, що літає на дворі, не дивлячись на те, попри те, що він отримав карбачем він все ж таки не відмовляється від свого бажання, а прагне переконати батька, у подальшому ця позитивна риса і послужить стрижневим коренем у виборі Юліаном своєї професії і свого місця у суспільстві.

Змалювання цієї картини спілкування батька із сином закінчилося тим, що Максим Цезаревич все таки не дозволив Юліанові побавитися з пташкою, натомість він віддав його бабусі, а сам пішов у свою майстерню де помимо роботи задумувався над чимось, що дає поштовх розуміти, що Цезаревич щось приховує, а що саме то було, чітко простежується вже на наступних сторінках роману.

Загалом, філософсько-освітній вимір роману Ольги Кобилянської «Апостол Черні» потребує подальшого вивчення.

Джерела:

1. Загребельний П. Неложними устами: статті, есе, портрети. – К.: Рад. Письменник, 1981. – 478 с.
2. Кобилянська О. Апостол черні. – Чернівці : Букер, 2012. – 432 с.
3. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.2 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 624 с.
4. Літературознавчий словник-довідник / За ред.. Р.Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 752 с.
5. Terepyshchyi S., 2016, The concept of "knowledge society" in the context of information era. *Studia Warmińskie*. Vol. 53., pp. 77-84.
6. Terepyshchyi S., 2017, Educational Landscape as a Concept of Philosophy of Education. *Studia Warmińskie*. Vol. 54., pp. 373-383.
7. Terepyshchyi S., 2015, Futurology as a Subject of Social Philosophy. *Studia Warmińskie*. Vol. 52., pp. 63-74.

*Книш І. В., докторант кафедри
менеджменту
та інноваційних технологій
соціокультурної діяльності Національного
педагогічного університету імені
М.П. Драгоманова,
кандидат філософських наук, доцент*

«КЛІПОВЕ МИСЛЕННЯ» ЯК РЕЛЕВАНТНІСТЬ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

З'ясовано передумови виникнення кліповості. Зроблено аналіз визначень «кліп» і «бліп» та запропоновано їх вважати як синоніми. Проаналізовано «кліповий» тип свідомості та мислення у зіставленні з нормою, аномією і геніальністю. Наголошено, що для сучасного суспільства «кліповість» є нормою і проявом геніальності, тому що Учні (Студенти) та Вчителі (Викладачі) зацікавлені у постійних змінах, швидко реагують на вимоги ринку праці, а також розробку й упровадження інновацій, коли переважає інформація.

***Ключові поняття:** «кліповість», неономади, норма, аномія, геніальність.*

Постановка проблеми. Тотальна інформатизація і поширення ІКТ спричинили радикальні зміни у ментальному плані особистості. На противагу носіям традиційного типу свідомості та мислення, з'явилися люди з проявами «кліповості», і вона, пронизуючи політику, економіку, освіту, побут тощо, поступово стає всепроникним феноменом сучасності, докорінно змінюючи саме існування людини та допомагаючи їй адаптуватися в інформаційному суспільстві. Змінюються звичні для людського існування інституції сім'ї, права, освіти, культури тощо, натомість на перший план виходять практики трансгресії, трансформації, трансфігурації, суїцидальні практики й експериментування над собою, агресія зі знищенням середовища існування тощо. Провідними стають інвестиції в людські можливості та формування на цій основі інтелектуального капіталу суспільства – якісно нового світового «інноваційного анклаву», в якому провідну роль, на наше переконання, мають відігравати неономади. Закономірно актуалізується питання про те, якою має бути освіта для людей із «кліповим» мисленням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням розробки інноваційних методів навчання та їх упровадження в освітній процес присвячено праці: А. Алексюка, Б. Гершунського, І. Доброскок, А. Єршова, М. Жалдака, В. Ільїна, В. Коцура, В. Кременя, М. Лисенко, Ю. Машбиця, В. Монахова, С. Нікітчиної, С. Пейперта, С. Пролєєва, Т. Резнік, І. Роберт, П. Сауха та ін.

Мета статті полягає у висвітленні феномену «кліповості» як норми й умови сучасної освіти.

Необхідність досягнення зазначеної мети зумовила постановку і розв'язання таких **дослідницьких завдань**:

✓ проаналізувати характерні ознаки «кліпового» мислення і свідомості у зіставленні з геніальністю, а також нормою, аномією і девіацією;

✓ довести, що «кліпове» мислення є нормою й умовою сучасної освіти.

Виклад основного матеріалу. Для більш повного розкриття теми дослідження вважаємо за потрібне подати визначення понять «кліп» і «бліп». **Кліпом** (від англ. clip – затискач, скріпка; стрижка вовни; швидкість руху; вирізка з газети; уривок із фільму; випадок, раз; скорочене слово; зрізати, скорочувати; ковтати, пропускати літери або слова; стрімко бігти [8, с. 391]) називають перш за все відеоряд, покладений на музику, що містить певну послідовність кадрів, часто непов'язаних між собою, розділених у часовому і просторовому вимірах, які формують фрагментарний розріджений образ. **Бліп-інформація** (від англ. blip – відображене / відбите зображення або викид сигналу, поява сигналу на екрані; йти на контакт, виключати частину звуку з відеозапису [8, с. 244]) – це «короткі, модульні образи інформації ... які годі втиснути в наші розумові каталоги ... Нова образність чинить опір класифікації, ... і люди Другої Хвилі (з традиційним типом мислення. – І. К.) відчують у собі притлумлений гнів на засоби комунікації» [9, с. 150]. Отже, бліп-інформація є сприятливою і комфортною формою комунікації для людей із «кліповістю». Наведені визначення «кліпа» і «бліпа» засвідчують, що ці поняття пов'язані з різними джерелами отримання інформації: «бліп» – з екранів, а «кліп» – з різноманітних джерел, тому, урахувавши те, що вони відображають одне і те саме явище – «кліповість», ми вважаємо за доречне вживати їх як синоніми.

Проте останнім часом відзначаються і протилежні тенденції – відмова від віртуальності та повернення до реальності (як у кінострічці «Матриця» або у практиках лікування від «віртуальної наркоманії» й Internet-адикції). За «кліповості», як уже зазначалося, когнітивні розлади з'являються внаслідок захисної реакції на інформаційне перевантаження [7, с. 11].

Люди із «кліповістю» швидше та неухильніше адаптуються, самовдосконалюються і самореалізуються в інформаційному суспільстві, ніж особи, що їм притаманний традиційний тип свідомості та мислення. Щодо когнітивних розладів, то ми дотримуємося думки, що у найближчому майбутньому з розвитком ІNВІС-технологій це питання буде розв'язано. Тому доцільно ототожнювати «кліповість» із проявами **геніальності**. У перенасиченому інформацією середовищі люди з «кліповістю» набувають ще однієї властивості – багатовимірності. Споживаючи великі обсяги інформації (в різних вимірах), «кліпова

людина» (Clirman) розв'язує кілька проблем одночасно, і це стає **нормою її життя**. Тут виникає проблема швидкого перемикання уваги у пошуках інформації з відкиданням «інформаційного шуму», а також здатність швидко її аналізувати та приймати рішення. З'являються і побічні ефекти: гіперактивність, брак уваги, підвищена стомлюваність, надання переваги візуальним символам, логіці та заглибленню у текст [2, с. 67–68]. Так складається ситуація, коли «Учні (Студенти) вміють набагато більше, ніж Учителі (Викладачі)» [1, с. 6]. Ми переконані, що проблема полягає ще й у тому, що Вчителі (Викладачі), в яких не сформоване «кліпове» мислення або які неадекватно розуміють це явище, розглядають «кліповість» як **аномію**. Хибні дії Вчителів (Викладачів) (боротьба, безпідставні звинувачення, переучування тощо) спричиняють лише супротив і відповідну реакцію Учнів (Студентів) – **девіантну поведінку**. Вони не дорослішають, не ходять на побачення, менш сексуально активні; не керують автівками (не вважаючи самообслуговування вартим уваги. – І. К.); не працюють і менш схильні до заробляння грошей та управління своїм бюджетом [10]. **Потребуючи певного життєвого мінімуму та використовуючи його**, така молодь змінює пріоритетність своїх ціннісних спрямувань і постійно перебуває в пошуку комунікаційних зв'язків у віртуальному середовищі, а також виявляє здатність до багатозадачності у багатовимірності (що притаманно, наприклад, кінікам та екзистенціалістам). Усі зазначені чинники ми маємо визнавати й урахувувати, розглядаючи «кліпове» мислення не як прояв аномії та девіантної поведінки, а як **норму** сучасного інформаційного суспільства і певну **умову** освіти. Тому Вчителям (Викладачам) необхідно відмовитися від звинувачень Учнів (Студентів) у «кліповості» та спроб переучувати їх, сприймаючи «кліповість» об'єктивно.

Потрібно з'ясувати, які саме знання знадобляться майбутньому фахівцеві, враховуючи, що відбувається надшвидка і надкількісна їх зміна (а от якість підлягає великим сумнівам – надто багато «інформаційного шуму»). До прикладу, в медицині базовими та необхідними були і мають бути знання з анатомії та фізіології людини. Але розвиток нано-, піко-, і фемтосвіту [7, с. 7], а також NBICS-технологій, доводять (на думку різних дослідників) удосконалення [6] / деградацію [3] / смерть [5, с. 5] людини як природньої істоти, тобто відбувається постійне оновлення інформації. Вочевидь, важливі знання як такі, а також інформація й уміння її постійно знаходити, оновлювати, адекватно розуміти, усвідомлювати та застосовувати на практиці. Тому Вчителі (Викладачі) повинні мати, переосмислювати, усвідомлювати й урахувувати в освітньому процесі два різновиди знань: базові та інноваційні [4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Визначивши передумови та прояви «кліповості», ми дійшли **висновку**, що вона є невід'ємним атрибутом і певним станом сучасного мислення, а тому в інформаційному суспільстві неприпустимо нею нехтувати або, навпаки,

боротися з нею. Щодо неонамад «кліповість» можна розглядати як норму і прояв норми та геніальності, яка допомагає їм виживати в інформаційному суспільстві, а не як аномію. Учителям (Викладачам) необхідно враховувати сутнісні особливості «кліповості» в освітньому процесі, впроваджуючи нові методи, методиками, техніки та змішане навчання. Також їм необхідно враховувати індивідуально-психологічні особливості Учнів (Студентів), які, з одного боку, легше адаптуються до змін у багатовимірності, засвоюючи базові знання, спілкуючись із однолітками, легше і швидше розв'язуючи кілька завдань одночасно (багатозадачність), з іншого – стимулюють до розвитку і навчання впродовж усього життя (Lifelong Learning), з постійним оновленням ресурсів, батьків.

Джерела:

1. *Аксёнов Л. Б.* «Клиповое мышление: гениальность или деменция» Современное машиностроение. Наука и образование : материалы 4-й Междунар. науч.-практ. конф. Санкт-Петербург : Изд-во Политехн. ун-та. С. 3–9. 2014.
2. *Бубич О. А.* Клиповое мышление и организация педагогического процесса в ВУЗе. Моделирование эффективной речевой коммуникации в контексте академического и профессионально ориентированного взаимодействия : сб. науч. ст. Минск. БГУ. С. 65–71. 2016.
3. *Карпенко Т. М.* Людство як суб'єкт і як об'єкт NBICS-конвергенції. Філософія науки: традиції та інновації. № 1 (7). С. 278–288. 2013.
4. *Книш І. В.* «Кліпове» мислення учнів (студентів) як норма і умова сучасної освіти. Світогляд-Філософія-Релігія. № 13. Суми: СумДУ, 2018. С. 89-100.
5. *Кутырёв В. А.* Время Mortido. Санкт-Петербург. Алетейя. 336 с. 2012.
6. *Лук'янець В. С.* NBICS-технологічна цивілізація: обрії майбутнього. Науковий вісник НУБІП України. Серія: Гуманітарні студії. № 203. С. 74–80. 2014.
7. Модернізація змісту вищої природничої і технічної освіти в умовах переходу до нанотехнологій : монографія / К. Корсак, Ю. Корсак, З. Тарутіна, А. Похресник, Г. Козлакова, А. Гуржій та ін. Київ: Педагогічна думка. 160 с. 2012.
8. Новый большой англо-русский словарь : в 3 т. / под ред. Ю. Д. Апресяна, Э. М. Медниковой. Москва. Рус. яз. Т. I. 832 с. 1993–1994.
9. *Тоффлер Е.* Третья хвиля. з англ. пер. А. Євса. Київ: Вид. дім «Всесвіт». 480 с. 2000.
10. *Twenge J. M.* *iGen: Why Today's Super-Connected Kids Are Growing Up Less Rebellious, More Tolerant, Less Happy and Completely Unprepared for Adulthood and What That Means for the Rest of Us.* New York: ATRIA Books. 352 p. 2017.

*Пономаренко Т.О., старший викладач
кафедри філософії та соціальних наук
Навчально-наукового інституту історії
та філософії Сумського державного
педагогічного університету імені
А.С.Макаренка, кандидат філософських
наук*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ³

В статті розкривається основне коло питань сучасної філософії освіти як галузі знань. Акцент зроблений на трансформації класичної парадигми освіти та формуванні посткласичної креативно-діяльній парадигми, модернізації освітньої галузі у відповідності до антропологічних орієнтирів та соціокультурного запиту суспільства. Особлива увага звернена на тенденції формування критичного мислення у молодого покоління та подолання освітньої кризи.

***Ключові слова:** філософія освіти, парадигма, посткласична парадигма, критичне мислення, дивергентне мислення.*

Сучасний світ сповнений процесів нелінійності, інноваційності, впровадження високих наукомістких технологій в життя суспільства, що тягне за собою дигіталізацію, комп'ютеризацію та інформатизацію всіх сфер буття. Вказані процеси не минули і систему освіти, яка знаходиться в кризовому стані і прагне змін, а отже, і її філософського осмислення.

Проблемне коло філософії освіти охоплює безліч питань. Це пов'язано зі швидкоплинністю часу, швидкозмінюваністю світу, антропологічними орієнтирами та соціальними запитамі суспільства, прагненням до формування творчо-гуманітарного типу особистості, активним розвитком високих наукомістких технологій (Hi-Tech та Hi-Hume) та їх впливом на процес освіти, що призводить до виникнення понять «новий гуманізм» і «ущільнення знань», актуальних форм та засобів освітньої діяльності, а також визнання освіти стратегічним ресурсом розвитку та конкурентоспроможності держави тощо. Все це актуалізує філософські дослідження освіти, оскільки філософія акумулює досягнення всіх наук, які покликані дослідити з різних сторін освітню сферу, зводить отримані знання у систему. Таким чином філософія систематизує і знання про освіту, і освіту взагалі.

---

³ Робота виконувалася за рахунок бюджетних коштів МОН України, наданих на виконання науково-дослідного проекту №0117U003855 «Інституційно-технологічне проектування інноваційних мереж для системного забезпечення національної безпеки України» (Наказ МОН України від 10 жовтня 2017 р. №1366)

Філософія надала освіті системності та структурності, без філософії освіта не здатна до трансгресу, але в той же час виникає діалектична взаємозалежність філософії та освіти. Тому питання «Що виникло раніше – освіта чи філософія?» є певним чином відкритим, бо на нього не можна дати однозначної відповіді. Все залежить від того, під яким кутом зору розглядати їх діалектику.

В наших попередніх дослідженнях зазначалось, що предметне поле філософії освіти охоплює велику кількість запитань, серед яких можна виділити наступні, що стосуються безпосередньо сучасної освіти: гуманізація освіти; визначення парадигми і стратегії освіти; вирішення кризи освіти (відсутність стратегії освіти; стан фінансування сфери освіти; якість кадрів; роль ІКТ в процесі освіти; білінгвізм, «ущільнення знань» та ін.); моніторинг освіти; диференціація освіти; проблема навчання обдарованих дітей і її вирішення; профільна освіта; особистісно-орієнтована освіта; превентивна освіта; дистанційна освіта; мережева освіта; безперервна освіта; вирішення інформаційної кризи (кількість існуючої інформації настільки велика, що якісну і достовірну інформацію майже неможливо відшукати в «океані інформації»); вплив мережі Інтернет на формування цінностей та ідеалів сучасної людини; наукова творчість педагога [2, 77-78]; формування критичного мислення молодого покоління; сприяння розвитку дивергентного (надтворчого) мислення і т.д.

Звертаючись до поняття «класична парадигма освіти», варто зазначити, що вона була створена наприкінці XVIII сторіччя і ґрунтувалася на педагогічних та філософських ідеях Я. Коменського, Й. Песталоцці, Ж. Руссо, Дж. Дьюї та ін. Модель тогочасної освіти будувалася на основі репродуктивного знання. Система освіти є досить консервативною, лінійною, тому нездатною до швидких змін. На думку І. Предборської, людина в епоху глобалізації «перетворюється в клієнта, підпорядкованого стандартам «суспільства споживання», позбавляється можливості вибору і створення освітньо-культурного середовища за своїми ціннісними стандартами» [3, 8]. Тому сучасність вимагає зміни світоглядних орієнтирів, формування критичного мислення, впровадження ідей постнекласичної науки та синергетики в освіту, зближення природничих і гуманітарних наук, посилення ролі філософії в осмисленні соціальної реальності, побудови освітнього процесу на ідеях нелінійності, що і призводить до зміни поглядів на парадигму освіти.

Посткласична парадигма освіти передбачає орієнтацію на відповідність освіти антропологічним орієнтирам та соціокультурним запитам суспільства, зниження відчуження освіти від індивідуальних потреб кожної людини. Також дана парадигма має креативно-діяльнісний характер, що передбачає курс від засвоєння знання до його використання для вирішення поставлених проблем (problem-solving education), а також застосування філософсько-методологічних принципів інноваційної освіти, а саме: фундаментальності, безперервності, превентивності, інтерактивності, нелінійності тощо.

В умовах посткласичної парадигми велика увага звертається на Концепцію навичок XXI сторіччя, в руслі якої виділяють два типи компетентностей – професійні (hard skills) та соціальні (soft skills), які повинні формуватися в процесі отримання освіти та формування особистості. Саме соціальні компетентності передбачають здатність до критичного мислення, медіаграмотності та медіакомпетеності, вміння добирати, аналізувати інформацію, формувати власну думку, вміння працювати в команді та лобювати свої інтереси тощо.

В освітньому середовищі останнім часом йдеться про те, з якого віку краще починати формувати критичне мислення у дітей. Однозначну відповідь дати важко, але, на нашу думку, починати формувати здатність до критичного осмислення реальності варто з молодшого шкільного віку. За даними досліджень К. Робінсона діти з дошкільного віку мають здатність до креативного мислення, спрямованого на вирішення питань найрізноманітнішими шляхами, а, отже, дивергентного мислення. Шкільне навчання, що ґрунтується на засвоєнні і відтворенні інформації, сприяє зменшенню здатності до такого надтворчого мислення, адже ставить перед дитиною певні рамки. Використовуючи категоріальний апарат синергетики, дивергентне мислення можна охарактеризувати як нелінійне, альтернативне.

Ідеї синергетики та постнекласичної науки мають великий вплив на сучасну парадигму освіти, тому формують синергетичну модель освіти, згідно з якою, освіта має надавати фундаментальні знання з конкретного фаху або дисципліни, але в той же час сприяти формуванню широкого наукового світогляду; формування критичного осмислення дійсності є пріоритетним; формування і розвиток креативності; нелінійне, багатоаспектне ставлення до вирішення поставлених питань; гуманізація освіти, що передбачає гуманітаризацію освітнього процесу; превентивність освіти допомагає підготувати молоде покоління до життя в суспільстві ризику; освіта набуває статусу безперервної, перетворюється на фактор життєвого успіху тощо.

Говорячи про сучасну освіту, також варто згадати і її кризовий стан. Щодо кризи в освіті України, то основні її прояви висвітлені в Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років [1], в якій також зазначені і моделі реагування системи освіти України на кризові явища. Серед зазначених найпоширенішою моделлю є імітація змін, тобто видання концепцій, написання законопроектів тощо, які не втілюються в життя, а найменш популярною є зміна змісту освіти. Тому, на нашу думку, найперше, на що треба звернути увагу у намаганні подолання кризового стану освіти, це зміна парадигми освіти до стану креативно-діяльній, спрямованій на формування критичного, дивергентного, нелінійного мислення, вміння вчитися і самостійно отримувати інформацію, бути медіаграмотним і вміти долати, або хоча б мінімізувати, ризики, які несе в собі майбутнє.

Таким чином, в сучасних умовах загальної інформатизації, глобалізації, комп'ютеризації, дигіталізації, переходу суспільства до стану інформаційно-мережевого, варто зазначити, що актуальність філософії освіти зростає, адже завжди освіта була і сьогодні є стратегічним ресурсом, цінністю (особистою, державною, суспільною), тому і зростає актуальність її філософського дослідження, збагачення її філософською методологією. В межах філософії освіти починає досліджуватись детальніше вплив технологій комплексу NBICS на процес освіти; становлення превентивної освіти в умовах актуалізації Ні-Tech та Ні-Hume; синергетика як методологічна основа дослідження освіти та синергетична модель педагога; філософсько-методологічні засади інноваційної освіти тощо. Школа має навчити дітей вчитися, самостійно знаходити та опрацьовувати матеріал, аналізувати та систематизувати отриману інформацію, що в умовах інформаційної кризи є досить важливою якістю. Система освіти має відповідати антропологічним орієнтирам, соціальним запитам суспільства, а, отже, актуалізація філософії освіти в сучасних умовах є досить важливою, адже вказана галузь філософського і наукового знання покликана систематизувати всі знання про освітній процес та визначити вектор його розвитку на найближчий час.

Джерела:

1. Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://tnpu.edu.ua/EKTS/proekt_koncepc.pdf
2. *Кравченко Т. О.* Розвиток сучасної освіти в умовах інформаційно-мережевої парадигми / Т. О. Кравченко // *Філософія науки: традиції та інновації.* Науковий журнал. – Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. – № 1 (11). – С. 75-84.
3. *Філософські абриси сучасної освіти : [монографія] / За заг. ред. І. М. Предборської.* – Суми : Університетська книга, 2015. – 226 с.

The present article dwells upon the main range of issues of modern philosophy of education as a branch of knowledge. Much attention is paid to the transformation of the classical paradigm of education and the formation of a post-classical creative-activity paradigm, the modernization of the educational sector in accordance with the anthropological guidelines and the socio-cultural inquiry of society. The question raised in the article is about the tendency of forming a critical thinking of the younger generation and overcoming the educational crisis.

Key words: philosophy of education, paradigm, postclassical paradigm, critical thinking, divergent thinking.

*Ревін Ф. Г., аспірант кафедри
соціальної філософії, філософії освіти
та освітньої політики факультету
менеджменту освіти та науки
Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова*

ПРІОРИТЕТ ІНТЕЛЕКТУ ТА ОСВІТИ В СТРУКТУРІ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Проаналізовано концептуальні засади забезпечення конкурентоспроможності та інноваційності української освіти як основних чинників суспільно-економічного прогресу. Зроблено принциповий наголос на висвітленні ролі культивування інтелектуального надбання як одного з головних ресурсів розвитку просвітленого людиноцентричного державотворення.

***Ключові слова:** інтелектуальна економіка, демократизована освіта, критичне мислення, людиноцентризм, державотворення*

Постановку та обґрунтування актуальності проблеми здійснено завдяки потрактуванню концепції державотворення як вкрай розгалуженого процесу, спрямованого на актуалізацію національної ідеї, вироблення та втілення плідної ідеології управління, створення й становлення держави як системи гармонійних політико-правових взаємовідносин, злагодженої й прозорої діяльності усіх її інститутів, що мають забезпечити життєздатність і стабільний розвиток країни [2]. Державотворення, відтак, являє собою багатогранну сукупність процесів, що охоплює цілий комплекс взаємопов'язаних соціально-економічних, природничо-географічних, етнопсихологічних, духовно-світоглядних та інших важливих чинників, рівень яких знаходяться в прямій залежності від якості освітньої політики та практики, спроможної запропонувати чіткі механізми перетворення знання у підвищенні стандарти рівня життєдіяльності громадян в усіх сферах сучасного суспільства.

Аналіз наукових досліджень здійснено завдяки ознайомленню з доробком попередніх напрацювань, що безпосередньо пов'язані з феноменом проблематики світового та українського прогресивного державотворення за допомогою реформування та впровадження освітніх інновацій. Зокрема, серед основних українських дослідників, що зверталися до цієї критично важливої теми можна відзначити роботи В. Андрущенко, Г. Балихіна, С. Грабовського, Л. Ващенко, Л. Даниленко, С. Клепка, В. Корженка, В. Кременя, С. Ніколаєнка, О. Олекс, В. Паламарчук, І. Підласого та інших.

У свою чергу, серед **аспектів, котрі можна виокремити як такі, що потребують подальшого вивчення** треба, насамперед, зазначити необхідність дослідження консолідованого політико-економічного підходу

до шляхів впровадження людиноцентричних, технологічно розвинених й ринково обумовлених засад реформування освітньої політики як опори сучасного українського державобудування, націленого на створення гуманного суспільства, в якому повинні бути збалансовані імперативи рівноправного економічного і соціального прогресу, персонального розвитку і добробуту.

Відповідно, можна більш конкретно сформулювати **мету та завдання статті** як накреслення плідного вектора розвитку національної стратегії інтелектуальної економіки, зокрема через стимулювання новаторської фахової компетентності, переоцінку поглядів рівня, методів і цілей інституційної освіти та професійної підготовки майбутніх освітян, завдяки критично осмисленому й актуальному (з урахуванням тенденцій та викликів глобального соціально-економічного простору) підході до підготовки майбутніх кваліфікованих і креативних робітників як головного нематеріального активу держави.

Виклад основного матеріалу. Сучасні розвинені держави вже давно визнали освітній фактор головним стрижнем національної політики направленої на забезпечення належного рівня конкурентоспроможності власних громадян на локальній та світовій арені глобальної ринкової інтегрованості. Серед спектру меж скерованих на задоволення потреб сучасного розвиненого державотворчого потенціалу першочергове місце займає гуманістична освітня парадигма, заснована на поєднанні сучасних технологій, світового досвіду та урахування переваг національної самобутності, що має стати пріоритетним вектором стратегії економічних, соціальних і культурних перетворень [1].

Інноваційна освітня система, яка відповідає прогресивним універсальним принципам культивування людського потенціалу, відтак, безпосередньо корелює з задоволенням найрізноманітніших потреб суспільства: від самозбереження і до підтримки економічно-політичної стабільності, підвищення загального соціально-економічного розвитку, зміцнення державних позицій на світовому ринку, надання впливовості в рамках світової політичній спільноті. Динаміка сучасного розвитку цивілізації, прогнозування його перспектив приводять до висновків, що освітня система, навчальний заклад та педагогічний колектив, які ігнорують у своїй діяльності інноваційний чинник, не лише відставатимуть від суспільних процесів та тенденцій, а й спричинятимуть формування особистості заздалегідь запрограмованої на аутсайдерські інтелектуальні, духовні та соціальні позиції [4, с. 135].

В Україні вища освіта визнана однією з провідних галузей розвитку суспільства, що вимагає здійснення освітньої діяльності в контексті вимог Болонського процесу. Зокрема, особливе значення приділяється розвитку ефективних систем забезпечення якості гуманізованого й креативного навчального процесу. Освітня діяльність, відповідно до умов Болонської декларації, отже, не є лише імплементацією трафаретних ознак у виді рівнів, модулів, кредитів, рейтингів та інших формальних критеріїв, а й

розвинення творчого потенціалу та навичок критичного мислення, вміння швидко орієнтуватися у стрімкому соціально-економічному кліматі сьогодення [3, с. 46]. Відтак, необхідно не тільки вміти озброїти студентів ефективними методами індивідуальної та колективної співпраці, стимулювати вміння передбачати та успішно розв'язувати труднощі, що постануть перед ними як майбутніми фахівцями, але й мотивувати до потреби вийти за межі того, що вивчається, актуалізації здібностей до саморозвитку та неперервного самовдосконалення.

Освіта як фундамент успішної держави має постійно змінюватися, вдосконалюючись на випередження соціального розвитку. Саме високий рівень освітнього капіталу дозволяє людині не тільки адаптуватися до суспільної динаміки, а й активно впливати на її перебіг і трансформацію. Педагогічний чинник має великий вплив на економічну діяльність, відіграє ключову роль у розвитку культури, проривному науково-економічному поштовху. Водночас, не можна ігнорувати і тієї великої ролі, що відіграє створення належних умов та винагороди праці освітян, належного фінансування навчальних установ та науково-дослідної сфери як безпосередньої державотворчої опори на всіх етапах розвитку суспільства. Наочними в цьому плані виступає добре відомий історичний приклад В. Черчилля, що у скрутні для Великобританії часи, наголошував на непохитній підтримці культури та освіти як принципових показників державної цілісності та національних цінностей та багатства.

Так само важливим є усвідомлення необхідності проголошення (на державному рівні) пріоритету підтримки критеріїв антидогматичності, інтелектуальної неупередженості, прогресивної винахідливості й універсальності як методів прогресивного викладання, що служитиме гарантією відсутності тенденційного, політичного, чи будь-яких інших видів необ'єктивного забарвлення освітнього процесу. Мова при цьому не іде про повну нівеляцію доробку багаторічної наукової традиції української науки і освіти, а скоріше про надання корегуючих переваг та закріплення канонів творчої свободи та критичного мислення, капіталізацію переваг й усунення вад, успадкованих від радянської парадигми авторитарного навчального виховання. Таким чином, серед актуальних **перспектив подальших досліджень** є аналіз кореляції віддаленості вітчизняної вищої освіти від реалій виробництва та інтелектуальної ринку праці, виявлення наявності комплексного підходу до стимулювання в рамках політики навчальних закладів, ефективного інвестування розумового потенціалу, заохочення лідерських якостей та підприємницького хисту, соціальної активності і відповідальності [5, с. 9].

Висновки. Розділяючи занепокоєність Л. Прокопенко, що наводить цитування головної ідеї з послання колишнього президента США Б. Клінтона «Про становище країни», і роль освіти як «проблеми і пріоритету національної безпеки», хотілося б ще раз наголосити на «всесторонньому наведенні форпостів», і, в першу чергу, в галузі освітньої модернізації, системному вдосконаленні та переорієнтації навчального потенціалу [3, с.

9]. Знайомі усім приклади успішного державотворення в скрутних економічних та політичних умовах (Сінгапур, Південна Корея, Ізраїль тощо), безапеляційно свідчать про необхідність надання першочергової пріоритетності саме освітньо-педагогічній галузі як рушій економіко-соціального поступу сучасної держави. Демократизація та гуманізація навчального процесу, людиноцентричний підхід оновленої педагогічної філософії, що надає перевагу та цінує людський капітал, здатна запропонувати чітку модель зростання, націлена на стимулювання диверсифікованого та цільового конкурентоспроможного освітнього менеджменту - ось, що на думку автора має стати найнадійнішим бастионом і запорукою національної стабільності, безпеки, персонального добробуту та процвітання громадян України.

Джерела:

1. Андрущенко В. Інноваційний розвиток освіти в стратегії «українського прориву» / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2008. – №2. – С. 10–17.
2. С. Грабовський, С. Ставроян, Л.Шкляр. Нариси з історії українського державотворення - К.; Генеза. -608 с.. 1995.
3. Ждан В. М. "Болонський процес" і Україна: Реалії, міфи і перспективи / В. М. Ждан, В. М. Бобирьов, С. М. Білаш, А. В. Салій, О. В. Шешукова // Медична освіта. - 2014. - № 2. - С. 46-47.
4. Прокопенко Л. Л. Процеси державотворення і освіта / Л. Л. Прокопенко. // Державне будівництво. - 2007. - № 1(1).
5. Ревак І. О. Вища освіта в структурі інтелектуального потенціалу України: стан і перспективи розвитку / І. О. Ревак // Проблеми економіки. - 2014. - № 4. - С. 133-140
6. Чекушина Ю. В. Вища освіта України в аспекті інтелектуалізації праці (перше десятиліття ХХІ ст.) / Ю. В. Чекушина, Ю. М. Чекушина // Гуманітарний журнал. - 2013. - № 3. - С. 3-10.

The article analyzes the conceptual foundations for facilitating competitiveness and innovation within Ukrainian education as the primary factors of social and economic progress. Particular emphasis is placed on highlighting the role of education in cultivating intellectual capital as one of the prominent resources for the development of enlightened human-centered nation-building.

Key words: *intellectual economics, democratization of education, critical thinking, human-centered pedagogics, nation-building.*

*Хоменко Г.В., аспірант кафедри
соціальної філософії, філософії освіти та
освітньої політики факультету
менеджменту освіти та науки
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, молодший
науковий співробітник*

ПЕДАГОГІКА ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПОСТКОНФЛІКТНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Анексія Криму та окупація частини території Донбасу з боку РФ у 2014 році призвели до загострення внутрішнього конфлікту, а також соціальної дисгармонії в межах українського суспільства. У той час як кандидати на посаду Президента України обіцяють незабаром повернути втрачені території, вчені постають перед проблемою майбутньої інтеграції цих територій на засадах формування спільної національної ідентичності. Сформуванню почуття ментальної приналежності до української культури, цінностей та традиції можливо за допомогою освіти, зміст якої глибоко пронизаний гуманістичними світоглядними ідеями, патріотизмом до “свого” і поміркованою толерантністю до “чужого”. На сучасному етапі вища освіта, зокрема, є надзвичайно важливим інструментом відновлення цілісності української держави та зміцнення її позицій у європейському економічному та соціокультурному просторі.

Мета даної роботи полягає у науковому обґрунтуванні перспективи розвитку миробудівництва у сфері вищої освіти України з позицій соціально-філософського аналізу.

На сьогодні функціонування вищої освіти в Україні регулюється на основі закону про Вищу освіту, який був прийнятий Верховною Радою в 2014 році. У порівнянні зі своїм попереднім аналогом, який діяв з 2002 року, у ньому йдеться про академічну автономію вищих навчальних закладів, контроль за якістю освітніх послуг, запеклу боротьбу проти плагіату, незалежність студентського самоврядування тощо. Водночас, у ньому не має жодного слова про місію університету у сфері миробудівництва. Можна припустити, що це пов'язано із вказаною автономією вищих навчальних закладів, згідно з якою кожен виш має повноваження обирати власну траєкторію розвитку. Через це виникає подібна ситуація, коли більшість вищих навчальних закладів залишається поза впливом на поширення ідей миру у суспільстві.

Для того, щоб з'ясувати перспективи розвитку миробудівництва у сфері вищої освіти, потрібно зрозуміти що саме може зробити виш, коли держава перебуває у стані постконфлікту. Під постконфліктом мається на увазі той період, коли певне збройне зіткнення де-юре вже завершилося,

проте миру як такого ще немає і все ще залишаються подразники, які у будь-який момент можуть призвести до ескалації конфлікту, а іноді – відвертої війни чи геноциду. Як демонструє минуле та сьогодні, підписання акту про мир на найвищому політичному рівні досить часто буває замало задля повноцінної перемоги над конфліктом.

Оздоровлення постконфліктного суспільства через вищу освіту може здійснюватися найрізноманітнішим шляхом. Зокрема, у грудні 2009 року Норвезький центр міжнародного співробітництва у галузі вищої освіти провів семінар на тему «Університети як агенти для відновлення, демократії і і сприятливого управління в постконфліктних районах», проаналізувавши досвід з миробудівництва окремих країн – Індонезії, Шрі-Ланки, Непалу, Південного Судану і Уганди. У більшості доповідей було зауважено, що університети можуть сприяти миробудівництву, просто роблячи те, що вони роблять зазвичай – викладаючи і досліджуючи, але охоплюючи широкий спектр діяльності, від потенціалу зміцнення психічного здоров'я, реінтеграції жертв конфлікту і просування ідей демократії. Вивчення специфіки цих трьох аспектів миробудівництва є пріоритетним в контексті реалізації поставленої мети у даній роботі.

Роль університету у процесі миробудівництва переплітається із його основними функціями у суспільстві. У розумінні Р. Маккалістера академічне середовище університету відповідає в першу чергу за надання високоякісних навчальних послуг, служіння ідеям добра та справедливості, а також дослідження механізмів врегулювання конфліктів між людьми [3]. Створення освітніх програм з медіації та врегулювання конфлікту на базі соціологічних та психологічних факультетів є однією з тенденцій сучасної вищої освіти у сфері миробудівництва. Україна має вивчати міжнародний досвід у цьому напрямку та помірковано адаптувати його до місцевих соціально-політичних особливостей.

Перший український вищий навчальний заклад, що запровадив освітню програму присвячену боротьбі з конфліктом, є КПІ імені І. Сікорського. З 2017 року на базі цього університету кожен бакалавр соціології має змогу вступати до магістратури за відповідним напрямком. Ця освітня програма передбачає вивчення наступних курсів: «Соціологія конфлікту», «Конфлікти в світовій політиці і сталому розвитку», «Моделювання та прогнозування соціальних конфліктів», «Теорія та практика ведення переговорів», «Політичні інструменти соціального примирення», «Теорія та методологія сучасної конфліктології», «Психологія конфлікту та медіаційних практик», «Основи відновного правосуддя» [1]. Водночас, не хотілося б зводити вагу освіти миру лише до створення профільних програм чи навчальних дисциплін, що пов'язані з врегулюванням соціальних конфліктів. Освіта миру має бути одним із фундаментальних філософських принципів вищої освіти загалом задля того, щоб кожен сучасний випускник мав змогу оперувати інноваційними підходами у процесі аналізу різноманітних конфліктів, їх своєчасного виявлення та профілактики.

Хоча університет є єдиним і неподільним організмом в якому зазвичай функціонує чимала кількість науково-педагогічних співробітників різноманітного профілю, варто зосередитися на можливостях деяких окремих його наукових галузей. Зрозуміло, що позитивний вплив на свідомість людей має бути здійснений, в першу чергу, університетськими психологами у межах безкоштовних та широкодоступних кабінетів з психології. Це стосується як колишніх військових (комбатантів), так і звичайного мирного населення, яке протягом тривалого часу перебувало у зоні підвищеної напруги. Не секрет, що життя на лінії зіткнення є надзвичайно шкідливим для психічного здоров'я людей, які змушені страждати від перманентного стресу, страху за себе та своїх близьких, відчуття цілковитої невизначеності з приводу майбутнього. Через це психіка таких осіб має стати об'єктом пильного аналізу з боку професійних фахівців у галузі психології, що працюють на теренах університету.

Не менш важливою є психологічна допомога військовим, які у минулому брали участь у конфлікті. Мова йде не лише про тих осіб, що зазнали тяжкого поранення та внаслідок цього отримали інвалідність, але й усіх тих, хто протягом певного часу перебував на фронті, був змушений вбивати людей та бачити на власні очі загибель свої товаришів. Для таких людей війна не закінчується з моменту підписання того чи іншого акту про перемир'я, оскільки свідомості кожного з них доводиться заново навчатися жити в умовах мирного неба над головою. Варто зважати на те, що людина, яка хоча б один день була на війні, вже ніколи не зможе бачити світ таким, яким бачать його інші члени суспільства.

Державна політика у сфері освіти України не може не враховувати інтереси людей, які захищають суверенітет і територіальну цілісність своєї країни. Саме тому вироблення якісної законодавчої бази у сфері захисту прав військових та переселенців, а також її імплементація в життєдіяльність соціуму є важливим кроком на шляху до миробудівництва. Окрім державних органів влади важливу роль у процесах миробудівництва через освіту відіграють міжнародні організації. Зокрема, центр з міжнародного врегулювання конфліктів запропонував «Цільові міжнародні програми допомоги» на період від п'яти до десяти років після закінчення війни з акцентом на просування соціальних програм і економічного зростання. У цьому випадку йдеться не лише про соціально-психологічну реабілітацію населення у вищих навчальних закладах, але й про можливість забезпечення гідної оплати праці.

Український філософ та громадський діяч С. Терепицій в інтерв'ю «Ідеаліст медіа» точно зауважив, що вища освіта є відстороненою від реальної ситуації на ринку праці. У зв'язку з цим випускники ВНЗ змушені йти працювати не за спеціальністю або ж отримувати низьку заробітну плату. На його думку, кожна людина, яка вступає до вишу у метафоричному сенсі стоїть у черзі за квитком на потяг, проте немає жодних гарантій на рахунок того, що вона все ж таки до нього потрапить. Буває ситуація, коли місце, яке вказане у квитку, відсутнє у потягу. В іншій ситуації, на цьому

місці вже хтось сидить, маючи такий самий квиток [2]. Подібні філософські роздуми мають безпосереднє відношення до проблеми постконфліктного миробудівництва, оскільки ніщо так ефективно не захищає людей від насилля як знання, помножені на перспективу гідної заробітної плати та стабільну зайнятість у суспільстві. Саме зайнятість не в останню чергу надає можливість людині прагнути до реалізації певних життєвих цілей, надійно захищаючи її від участі у конфлікті.

Таким чином, якісна вища освіта має допомогти українському суспільству побороти негативні наслідки конфлікту та у перспективі перейти від тимчасового до сталого миру. Роль університетів у миробудівництві полягає не лише у створенні освітніх програм з медіації, але й у застосуванні усього комплексу гуманітарних дисциплін, які сформулюють критичне мислення у громадян своєї держави, дозволивши їм об'єктивно ставитися до конфліктної реальності. Університет має працювати над усуненням тригерів конфлікту, збільшуючи інтенсивність наукових досліджень у сфері соціології та психології конфлікту.

Джерела:

1. Офіційний сайт Київського політехнічного інституту ім. І. Сікорського <https://fsp.kpi.ua/ua/nova-spetsializatsiya-vregulyuvannya-konfliktiv-ta-mediatsiya-spetsialnist-054-sotsiologiya/>
2. Терепищій С. Про те, як за допомогою освіти виростити щасливу і успішну особистість. Інтерв'ю IDEALIST.media. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=4Pr8DEeY39Q>
3. McCallister, R. J. (1976). Service, teaching, and research: Old elements in a new academic melting pot. *Journal of Higher Education*, 47(4), 471-480.
4. Terepyshchyi S. Futurology as a subject of social philosophy (*Przyszłość jako przedmiot badań filozofii społecznej*). *Studia Warmińskie*, 2015. Vol. 52. P. 63-74.
5. Svyrydenko D. Divided Universities: The Postcolonial Experience of Contemporary Ukrainian Higher Education. *Future Human Image*, Vol. 7, 2017, pp. 128-134.
6. Bazaluk O., Svyrydenko D., Terepyshchyi S. Structural-functional models of integration and reintegration of Ukrainian educational landscape. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 2017, Issue 5, pp. 163-168.
7. Terepyshchyi S. The Concept of "Knowledge Society" in the Context of Information Era. *Studia Warmińskie*, 2015. Vol. 53. P. 77-84.
8. Svyrydenko D. Academic mobility as "brain drain" phenomenon of modern higher education. *Studia Warmińskie*, Vol. 54, 2017, pp. 361-371.
9. Terepyshchyi S. Educational Landscape as a Concept of Philosophy of Education. *Studia Warmińskie*. 2017. Vol. 54. P. 373-383.
10. Savenkova L., Svyrydenko D. Academic Mobility and Academic Migration Issues: the Case of Ukrainian Higher Education. *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*, No. 13, 2018, pp. 57-65.

11. Свириденко Д., Терепищій С. Сценарії реінтеграції української вищої освіти: філософський аналіз та оцінка перспектив. Освітній дискурс: збірник наукових праць, Вип. 8(9-10), 2018, С. 59-70.
12. Terepyshchyi S., Dunets V., Kalach D. Challenges of Hybridity in Transcultural Identity: A Case of Displaced Universities. Studia Warminskie, 2018. Vol. 55. P. 119-130.
13. Терпищій С. О. Ідентичність сучасних освітніх ландшафтів в контексті проблем інтернаціоналізації. Гілея : науковий вісник : Зб. наук. праць / Українська АН. - Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. - Вип. 105 (2). - С. 219-223.
14. Терпищій С. О. Причини та витоки глобалізації освітнього ландшафту. Вища освіта України. 2016. №1 С. 22-29.
15. Terepyshchyi S. Modern Theories and Models of Decision Making at Education Policy. Гілея : науковий вісник : Зб. наук. праць / Українська АН. - Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. - Вип. 96. - С. 334-339
16. Терепищій С. О. Сучасні освітні ландшафти. – К.: «Фенікс», 2016. – 309 с.
17. Терепищій С. О., Дунець В. Б., Додонов Д. Р. Досвід переміщених університетів Російської імперії під час Першої світової війни. Гілея: науковий вісник, 2018. Вип. 135 (№ 8). С. 279–284.
18. Терепищій С. О., Хоменко Г. В., Заїчко В. В. Освітня діяльність переміщених (евакуйованих) університетів України у Другій світовій війні. Гілея: науковий вісник, 2018. Випуск 138 (№ 11) Ч. 2. Філософські науки. С. 213-218.

*Чабанов В. Г., старший викладач кафедри
філософських дисциплін
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка,
кандидат філософських наук*

В майбутньому неписьменним буде не та людина, яка не вміє читати.

Це буде людина, яка не знає, як вчитися

Е. Тоффлер

«ПРОБЛЕМАТИЗАЦІЙНА ОСВІТА» В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Динамічні зміни в сучасному світі, суспільних відносинах, ціннісно-світоглядних засадах спонукають до пошуку відповідей на нові виклики в сфері філософії освіти. Одним із таких підходів є «проблематизаційна» освіта. Аналіз комунікативних процесів, співвідношення особистісного і суспільного, формування критичного аналітичного мислення до сприйняття реальності сьогодення стають основними її завданнями.

Ключові слова: освіта, інформаційне суспільство, філософія освіти, «проблематизаційна освіта».

Виклики сучасного інформаційного суспільства формують нові тенденції розвитку світової спільноти, які спонукають до розгляду нових освітніх технологій, проблем філософії освіти, які б відповідали викликам сучасності і сприяли б розвитку суб'єктності особистості, усвідомленню її етнокультурної цінності та самобутності.

В контексті збереження етнокультурних універсалій, освіта повинна виступати флагманом, який на основі власного підґрунтя, обумовлює майбутні дороговкази екзистенції соціуму.

Дослідження інформаційного суспільства є неможливим без врахування дуже важливого компоненту використання і передачі суспільного досвіду, яким є освіта. Освіта ж в умовах формування інформаційного суспільства покликана конструювати інноваційну людину, яка полягає у здатності особистості до креативності як можливості приймати неординарні рішення.

Саме онтологічні аспекти інформаційного суспільства спонукають до переорієнтування функціонального призначення освіти. Феномен інформаційного суспільства наділяє освіту іншим значенням, змінюючи технологізацію навчання, формуючи суб'єкт-суб'єктну, партнерську комунікацію. Адже освіта у її соціокультурному розумінні є певною диспозиційною основою формування і розвитку самобутності як окремих індивідів, так і загалом соціуму.

Освіта несе долю відповідальності за негативні тенденції в моральній та духовній сфері людства. Першопричина цього криється в самій людині, яка ризикує втратити можливість активно протистояти негативу у всіх його проявах та втратити віру в духовні цінності, сенс життя тощо.

Дослідженню даної освітньої проблематики освіти, з філософським підходом до їх пояснення та вирішення присвячені праці таких дослідників як: В. Андрущенко, О. Базалук, М. Бойченко, А. Бойко, В. Кремінь, В. Лутай, О. Шевченко та ін.

Процес «проблематизації» освіти передбачає формування проблемно-орієнтованого мислення. Під «проблематизацією» розуміється спосіб мислення, який ставить під сумнів «готові» знання, які є у дослідника в контексті істинного і хибного. Концепція проблематизації освіти формується на основі критичного навчання.

Міжнародний експерт з освіти громади, реформування сфери освіти Кевін Кумаширо реформування освіти в даному контексті пропонує розглядати крізь призму формування у студентства критичного погляду на привілеювання в освіті. Автор називає даний підхід, «освітою, що критикує привілеювання й іншування» [1]. А вітчизняна дослідниця Плахотнік О. формулює дану проблематику як «проблематизаційну освіту» [3, 83].

Кумаширо К. вважає, що людина в процесі освітнього пізнання повинна не так теоретично засвоїти аналітичне критичне мислення, як

формувати навички для аналізу власного життєвого досвіду за допомоги отриманого критичного інструментарію та водночас бачити в особистому досвіді відображення глобальної соціальної системи.

Тобто в сучасному освітньому процесі суб'єкт-суб'єктних відносин все частіше має ставитись питання: навіщо ми вчимо (ся)? Формулювання такої смислотворчої мети в соціальній практиці стимулює людину до активізації, формує прагнення удосконалюватись, тобто поступово робити себе і світ кращим. У стратегічній перспективі процес проблематизації має залучати освітні групи у різні альянси задля вирішення актуальних проблем.

Говорячи про проблематизаційну освіту, Кумаширо К. пропонує розглядати її крізь призму формулювання: а що як поставити за мету формувати у студентства критичний погляд на субординування та привілеювання в освіті.

Поряд з цим застосування концепції проблематизаційної освіти характеризується кількома суспільно значущими ризиками, зокрема:

- реальні результати наукового пізнання дійсності навчання часто не є передбачуваними.
- студентство відмовляється застосовувати критично-проблематизаційний спосіб мислення. Такий конструкт формулюється так, мовляв – «не примушуйте нас думати, а скажіть, яка відповідь правильна» [3, 84].

Таким чином, в сучасних умовах об'єктивно відбувається зміна орієнтацій та очікувань індивідів від отримання освіти. Поряд із сумою знань, інформації, навичок, умінь, що засвоєні людьми в процесі навчання і реалізовані в процесі їх подальшої діяльності (зростання особистого доходу, підвищення продуктивності праці), людина все більше орієнтується на створення своєї цілісності в плані автономності, вибірковості щодо впливу зовнішнього середовища, виявлення самотності в творчій активності спрямованої на перетворення природи та суспільства.

Освіченість як складова частина і засіб всебічного розвитку особистості, її культури, потрібна не тільки для престижу, а насамперед, для успішної, насиченої, цікавої роботи, забезпеченого життя та для кар'єри. В умовах інформаційного суспільства важливо «зробити себе», а не лише створити те чи інше ідеологічне та суспільне уявлення про себе, або лише стати знаряддям задоволення інтересів держави [2, 166].

Отже, можемо зробити висновки, що отриманий критичний інструментарій в процесі здобуття людиною освіти покликаний реалізовувати наступні вияви:

- вчить генерувати нові сенси
- формулює питання і глибшу пропозицію: «навіщо я існую» і «до чого я готуюся і кого я готую».
- конструювання так званого open mind світогляду.

Саме такі акценти спонукають перейти від традиційної освіти до нового типу мислення. І як результат, у людини формується більш цілісне і

стратегічне бачення, а в соціальній практиці це проявляється у здатність до досягнення кращих життєвих результатів.

Джерела:

1. *Kumashiro, Kevin. Troubling Education: Queer Activism and Antioppressive Pedagogy*, New York: RoutledgeFalmer, 2002. –228 p.
2. *Бойко А. І. Освіта в інформаційному суспільстві: очікування і виклики* / А. Бойко // Гуманітарний вісник ЗДІА. 2015. № 63. – С. 164-173.
3. *Плахотнік О. «Освіта неспокою»: активізм і академія: нотатки на полях корисної книжки* / О. Плахотнік // Критика феміністична: східноєвропейський журнал феміністичних і квір-студій, 2018. – № 1. – С. 77-91.

Dynamic changes in the modern world, social relations, value-ideological principles encourage the search for answers to new challenges in the field of philosophy of education. One of these approaches is "problematic" education. The analysis of communicative processes, the ratio of personal and social, the formation of critical analytical thinking to the perception of the reality of today become its main tasks.

Key words: education, information society, philosophy of education, "problem-based education".

СЕКЦІЯ ІІІ

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА

ДИСКУСІЙНА ПАНЕЛЬ 1:

Тема: Освітня політика України: нові виклики та напрями реалізації

Тернопільська В.І., професор кафедри теорії та історії педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, професор

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ «ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ОСОБИСТОСТІ»

Стаття присвячена аналізу проблеми формування загальноєвропейських цінностей особистості. Розкрито сутність поняття «загальноєвропейські цінності особистості». Наголошено на необхідності виховання у підростаючого покоління загальноєвропейських цінностей та реалізацією в освітньому процесі закладів освіти інноваційних технологій.

***Ключові слова:** цінність, загальноєвропейські цінності, європейський вимір, освітній простір, особистість, підростаюче покоління.*

Розвиток вищої освіти в Україні органічно пов'язаний зі змінами, що відбуваються в суспільстві, яке інтегрується в європейський простір і визначає сучасний вектор свого розвитку. Відтак освітня політика нашої держави спрямована на створення умов для побудови освітнього процесу на основі демократичних взаємин його учасників, поваги до їх прав і свобод, толерантності, відчутті гордості за соціально-економічні досягнення людства та власну участь у суспільному житті, набуття молоддю загальноєвропейських цінностей.

Обґрунтування феномену європейських цінностей особистості здійснено у працях Н. Амельченко, Р. Бауера, К. Гелбрейта, О. Грішнкової, Н. Ковтун, Е. Лібанової, В. Тернопільської, Ю. Щербакової та ін..

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз феномену «загальноєвропейські цінності особистості».

Рада Європи, активно розвиваючи ідею європейського виміру в освіті, ґрунтує свою ідеологію, перш за все, на вихованні у підростаючого покоління загальноєвропейських цінностей. Стрижневим для вироблення ціннісних засад ЄС стало прийняття «Хартії фундаментальних прав ЄС» за якою права та свободи громадян постали як цінності всіх країн-членів Євросоюзу [1, с. 9]. На думку М. Форбека, «... Європа – це більш ніж внутрішній ринок ЄС, або так званий економічний простір ... Європа є

передусім об'єднанням цінностей, що ґрунтуються на ідеї демократії і прав людини» [8].

З огляду на це, надзвичайно актуальною є проблема професійної підготовки майбутніх фахівців в межах загальноєвропейського освітнього простору. Все це передбачає наявність у них чіткої громадянської позиції, системи загальноєвропейських цінностей.

За Н. Амельченко, загальноєвропейські цінності є аксіологічним максимумом основних принципів розбудови сім'ї, суспільства та держави, політико-економічних, культурних, правових та інших норм, що об'єднують значну більшість жителів Європи та становлять основу їх ідентичності [1].

Серед загальноєвропейських цінностей стрижневими визначено демократію, свободу, гідність, толерантність, відповідальність. Зауважимо, що гідність є базовою цінністю, що відображає уяву про цінність будь-якої людини як моральної особистості. Вона лежить в основі для здійснення всіх прав людини, визнання рівності, беззаперечної цінності та унікальності кожної людини у моральному сенсі. Кожна людина в змозі свідомо обирати моральну поведінку сама, а не сліпо слідувати нав'язаним кодексам держави [5].

Водночас гідність виявляється в усвідомленні людиною своєї самоцінності, ставленні до інших людей. Так, М. Тофтул характеризує гідність як ціннісне ставлення особистості до себе та інших людей крізь призму совісті, честі, відповідальності, толерантності [7]. Гідність особистості акумулюється у таких рисах як-от: вимогливість до себе, сумлінність, відповідальність, самоконтроль, самоповага, толерантність.

Сформованість відповідальності як загальноєвропейської цінності є головним критерієм оцінки рівня зрілості особистості. З огляду на це, відповідальність розглядаємо як одну з генералізуючих якостей, як результат інтеграції всіх психічних функцій особистості та суб'єктивного сприйняття нею навколишньої дійсності, емоційного ставлення до обов'язку [3]. Відповідальність також є моральною рисою людини, метою виховання, якістю, що концентрує в собі усвідомлений особистістю обов'язку. Відповідальність концентрує в собі таку загальноєвропейську цінність – як свобода. За умови свободи людина може поводитись відповідно до власної відповідальності й волі. Свобода означає невтручання інших людей у сферу самовизначення, самовираження особистості. Разом з тим ідеалом має бути не свобода самовираження ціною втрати моральних орієнтирів життя, а, насамперед, свобода в свій спосіб бути людиною. За Ч. Тейлором, бути людиною означає саме бути моральною, тобто враховувати в своїх вчинках інтереси та цінності інших людей і поважати їх гідність [2]. Ця базова європейська цінність акумулюється у повазі до кожного індивіда, визнанні в ньому особистості.

Відмова від дискримінації за будь-якими ознаками і надання шансів кожному реалізувати себе, згідно власного бачення і бажання характеризує такі загальноєвропейські цінності – рівність і толерантність. Вони

означають повагу до «чужих і близьких», прийняття і розуміння різноманітних культур у сучасному поліетнічному просторі.

Виховання толерантності потребує включення у виховний процес умов, адекватних віковим та індивідуальним особливостям учня, студента, що виражається насамперед в готовності педагога до безоцінного їх прийняття та ґрунтується на довірі, емпатії, відкритості у взаєминах з ними [4]. Крім того, взаємини у колективі мають бути організовані на засадах взаємодопомоги, довіри, доброзичливого й відкритого спілкування. Особливу увагу слід приділити практиці гуманних взаємин підростаючого покоління, наполегливій щоденній роботі, спрямованій на перехід «знаних» мотивів (орієнтація не на те, що добре, а що погано) у мотиви, які діють насправді (повсякденне керування у своїй діяльності засвоєними нормами взаємодії, спілкування, поведінки). Як правило, досить часто спостерігається розбіжність між знаннями і вміннями переносити знання та дії, використані в одній ситуації на іншу, знаходити правильний спосіб поведінки, взаємодії, спілкування на основі вже відомих правил. Досить часто ця розбіжність пояснюється недостатністю практичного досвіду вихованців щодо втілення наявних знань у власну поведінку. Слід зазначити, що європейські цінності не існують та не впроваджуються як окремі життєві орієнтації особистості, а реалізуються як цілісна система, в якій кожна цінність визначає та конкретизує іншу цінність.

Сучасній молоді недостатньо дати певний запас знань та умінь і навчити цей запас майстерно використовувати. Слід прищеплювати молодому поколінню певну систему цінностей, спираючись на яку, вони зможуть використовувати свої вміння на благо країни.

Таким чином, виховання у підростаючого покоління загальноєвропейських цінностей визначається реалізацією в освітньому процесі закладів освіти інноваційних технологій згідно яких означені цінності засвоюються ними активно у процесі діяльності, міжособистісної взаємодії.

Джерела:

1. *Амельченко Н.* Цінності об'єднаної Європи / Н. Амельченко. – К.: Лабораторія законодавчих інститутів, 2013. – 48 с.
2. *Тейлор Ч.* Етика автентичності / Ч. Тейлор. – К.: «Дух і Літера», 2002. – 27 с.
3. *Тернопільська В.І.* Формування соціальної відповідальності старшокласників у позанавчальній діяльності: автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.07. – К., 2003. – 20 с.
4. *Тернопільська В.І.* Особливості виховання толерантності у дітей молодшого шкільного віку // В.І. Тернопільська / Нові технології навчання: наук.-метод. зб. К., 2014. – Вип. 82, ч. 1. – С. 66-71.
5. *Тернопільська В. І.* Загальноєвропейські цінності особистості: підходи до розуміння // В.І. Тернопільська / Диференціація у шкільній освіті: історичний досвід і сучасні технології, 2018. – С. 207-210.

6. Тернопільська В. І. Теоретические основы реализации ценностного подхода в воспитании личности // В.І. Тернопільська / Нові технології навчання: наук.-метод. зб. 2016. – №88. – С. 118-121.

7. Тофтул М.Г. Етика: навч. посібник / М.Г. Тофтул. – К.: Академія, 2005. – 146 с.

8. Форбек М. Європейський стандарт шкільної світи / М. Форбек // Шлях освіти. – 1997. - №1. – С. 28.

The study is devoted to the analysis of the problem of the formation of pan-European values of the personality. The essence of the concept of «pan-European values of the person» is disclosed. The need to educate the younger generation of pan-European values and the implementation of educational technologies of educational institutions in the educational process are emphasized.

Key words: values, pan-European values, European dimension, educational space, personality, younger generation.

*Horokhov S.V., Associate Prof. of Social
Philosophy, Philosophy of Education and
Educational Policy
National Pedagogical Dragomanov
University*

RATIONAL CRITICAL THINKING IN EDUCATION SPHERE

The purpose of this article is to find out what kind of modifications can occur due to the development of critical thinking, providing special educational activities at universities. The methodology of this research is the comparative analysis of different kinds of critical thinking and philosophical systematization of its functions according to the specific value of critical thinking. Conclusions. Considering the importance of argumentation, its skills are taught as in high schools as well as in the US universities. Today teachers require from their students to generate and defend their views, to learn the ability of thinking independently, to formulate their own opinions with responsibility and to defend their position argumentatively. Not least in these requirements occupy argumentative abilities as a way to explain and defend their arguments and critical thinking, which is one of the tools to analyze perceived information. Means of argumentation and critical thinking are improving while the whole students` training period with the help of such means as dialogue and discussion methods in classes.

Keywords: critical thinking, education sphere, values, education process, universities.

Topicality

One of the priority directions of the modern education process in Europe is developing of secondary and higher schools students critical thinking. Modern society tendencies such as constantly expanding informational space, skyrocketing role of the communicative processes and increasing amount of information sharpen this challenge. All these facts are reflected in social sphere and particularly in education according to Brazilian educator Paulo Freire, who stated that education is an institution which allows a person to develop his/her practical attitude to reality, to interfere to his/her context of reality and to integrate to it [7, p. 28]. Thus, under the general social progress conditions, education requires modern approaches as well. Because of shifting educational priorities from quantity of obtained information to the abilities of operating and using it in the real life, the vital importance of critical thinking is constantly increasing [1-2; 4-5; 8].

Critical thinking serves as an information filter. Analyzing information a person checks, compares, analyzes and refers it constantly to personal experience, values, ideals and preferences. Personal opinion individually created, logically argued is a result of intellectual activity. Stimulating critical thinking gives an opportunity to determine truth or falseness of a certain idea and to identify the individual attitude to it. A person, not controlled by outside forces, can individually control informational situation and adequately assess the reality. A critical thinker can be in informational whirlwind without any fear and encourage desire for self-determination due to his/her ability of making his/her own conclusions.

Thus, critical thinking is not only referred to informational society, but it is a mean of its development as well. It prepares people for successful agency in the informational society, preventing them meanwhile from the potential information stresses.

Purpose

The purpose of this article is to find out what kind of modifications can occur due to the development of critical thinking, providing educational activities at universities.

Methodology

The methodology of this research is the comparative analysis of different kinds of critical thinking and philosophical systematization of its functions according to the specific value of critical thinking.

First, it is improvement of generating person`s knowledge. In this case, the purpose of the educational institutions is not only providing the young people with a certain set of knowledge but also developing the skills to search knowledge, creating skills to analyze different aspects of a problem or different opinions. Educational methods are said to be based on critical thinking, teach people to think independently instead of being a container of other people`s knowledge. This conclusion is not a complete negation of the necessity of keeping information in mind. However, memorizing doesn`t achieve the aim,

which is the basis for modern education that is creating every individual development and self-realization conditions, building up a generation, which is capable for a life-long education, implementing the values of civil society. Only the individual cognitive activity, analysis and synthesis, reanalyzing of obtained knowledge approximate educational methods and educational purpose to each other to some extent.

Second, due to critical thinking the person becomes a subject of education, an active participant of discussing any educational work. It is achieved due to the ability of arguing and using critical approach as well- which means "healthy" untrusting to any information in accordance with intention to check its truthfulness and to determine own attitude to contradictory data. Encouraging the usage of critical thinking during the studying process needs the personal traits such as: the ability to overview human own positions if they do not withstand criticism; the ability to notice mistakes or artificial distortion in partners' argumentation and other sources of information; the ability to assess social phenomena, the deeds of social and political leaders, the individuals from the point of human moral position; the ability to recognize propaganda; the ability to demonstrate reasonable portion of doubts, skepticism, the desire to seek optimal decisions, actions in specific situations; courage, adherence to principles, having courage in confirming own positions, views; opening to other views, position, respect for their diversity are developed. These features not only provide successful process of studying but also become powerful tools for personal career making.

So, critical thinking is considered to be social. The more democratic and independent the society can be, the more developed criticism can be. Critical thinking is one of the means of problem – solving and a set of skills and abilities following from the philosophical consciousness. Features of critical thinking are based on ability to ask questions correctly and answer them at once. That's why American education focuses on teachers' questions and students answering during their lectures and seminars.

Identifying critical thinking considers its independence and at the same time emphasizes its social parameters. Critical thinking appeared in every member of society apart, the person is attracted to the process not only in finding the answers but in the process of formation the knowledge in general. Criticism is a tool for mastering, acquiring new knowledge and stimulating the identification of new priority theories that go beyond generally formed views, the implementation of alternative and rational ways of problems' decision (evidence, refutation, hypothesis). Critical thinking is based on the formation of moral and social responsibility, objectivity of judgment, struggling to find the truth. Critically thinker can adapt quickly to a certain conditions of life in a democratic society, because it is always necessary to take choice and make responsible decisions.

Thus, critical thinking can be taught. We can define the following features of critical thinking: developing true decisions strategies, based on obtaining, analyzing, processing the information; reflexive actions (analytical, checking,

controlling, evaluating) which are in the process of thinking; meticulous analysis of the different views and opinions, expression of the individual position, evaluating of the own agency and the activities of others, making an objective decision.

Thus, critical thinking can be defined as a thinking which helps us to take considerable, meaningful decisions as for believes and plans of action. The components of critical thinking include curiosity, skepticism, reflection, rationality. In the English-American logical and philosophical tradition "critical thinking" means, first of all, a large education course for teaching the skills of constructing and evaluating arguments and critical thinking of the person, in his/her turn, must pay attention to the views, decisions which should be clearly justified [3]. To achieve that it is necessary to be well informed: for new hypotheses, alternative explanations, sources and conclusions; to consider the points of view that are different from your own; to broaden their all-rounds, strive for various awareness. Secondly, it is important to be able to clearly understand your position as well as other people`s position: clearly and accurately understand the sense of everything spoken and written, taking into consideration the characteristics of situation; focus on making conclusions or issues, following the main topic; seeking and offering the arguments; taking into account the whole situation; awaring the own beliefs. Thirdly, it is essential to respect the thought and dignity of the opponent, that is: to be able to listen and hear others; avoid criticism, taking into account the feelings of the opponent, be susceptible and try to understand other people's feelings, the level of knowledge and depth of judgments; to be attentive to the state of another person [11, p.171].

The importance of critical thinking installation also shows American psychologist Dian Halpern, who has developed the popular US program of training of the critical thinking. She believes that "an essential component of Critical thinking is the development of installations to think critically and be ready to do so. Critical thinking may have only those who can really think, know why they need it and those, who are ready to make all necessary efforts for regular work, reasonable actions, data collecting and showing certain persistence when the solution is not evident or when some multiple steps are needed. Focusing on Critical thinking is not less important than the development of thinking skills" [12, p.15]. Halpern describes the following trays of critical thinker which you can master studying at higher educational institutions:

1. Readiness to plan (as an "invisible and very important step to critical thinking" consistent consideration of steps).

2. Flexibility (as "willingness to consider new options, try to do something different, change your point of view").

3. Persistence (as "willingness to solve a task that requires entension brainstorm").

4. Willingness to correct his/her mistakes (as a intension of seeking the reasons of own mistakes, the ability to "recognize own strategies and actions ineffective and reject them, choosing new and improving human thinking").

5. Awareness (as a reflection of human thinking process, "observing the actions in moving to the goal").

6. Search for compromise solutions (the ability to "seek solutions that would satisfy the majority"). [12, p.15-16].

Reflective component occupies a special place in the system of described settings of critical thinking. To improve thinking quality critical thinker can realize his/her own thinking process, possess conscious aim-fixing. Reflection as a necessary condition and inevitable part of critical thinking defines by R. Paul, Director of the Center for Critical thinking and Moral criticism in the United States: "Critical thinking – thoughts aiming to improve thinking... In this case two points are crucial: Critical thinking courses to self-improvement; and this improvement comes with the skills of using the standards of mental process correct estimating" [14, p.91]. The second component of critical thinking are intellectual (mental) and thinking skills, which constitute its essence.

Set of certain skills is still an "open", it refers to ability to think critically. So every author offers the own system, the definition of "critical thinking as well". Thus, R. Ennis identifies 12 basic skills (abilities) of critical thinking, while the concept of R. Paul reaches 35.

We selected mental skills, which are, from our point of view, the most essential and most studied in modern concept of critical thinking: the ability to identify the problem and find the ways to solve it, collect and organize the necessary information, to identify unconfirmed assumptions and estimations; ability to interpret facts and information, to assess the evidence, identify the existence or absence of logical connections between the judgments, make legitimate conclusions and generalizations to analyze and question them, develop the model of the own system of beliefs and build up the true judgments about the everyday life phenomenon; assess the reliability of information sources; the ability to select the necessary information with further its processing; analysis and evaluation of statements, assumptions, conclusions, arguments, hypotheses, convictions; the ability to ask questions in order to obtain more accurate information or its verification; examine the problem from different points of view and comparing the different views and approaches; a clear statement of the own position accuracy while selecting the verbal means; self-making decisions and the ability to prove own choice.

You can use these skills in everyday life and at the lessons when you have already accumulated proper knowledge and experience. Critical thinking – a kind of "thinking about knowledge" that allow to "use previously acquired knowledge to create new one" [12, p.6]. The notion of word "knowledge" is used in the broadest sense. One of the components of Critical thinking description is given by the author of "Critical thinking and Learning" M. Mason: "... a certain amount of knowledge, or knowledge of basic notions which refers to critical thinking or knowledge of a scientific discipline, which critical thinking can be applied further" [13, p.5]. Given position is supported by R. Ennis, who states that Critical thinking, being inter-discipline and above-subject category has a deductive nature: the student masters the intellectual skills of critical thinking

beyond specific scientific discipline and can apply them in different fields of knowledge. J. McPeck emphasizes on an inductive nature of critical thinking: being inseparable from a specific scientific field and a necessary condition of critical problem consideration of a scientific discipline that means a very deep discipline knowledge. "We can not critically consider the nuclear physics problems not obtaining nuclear physics knowledge" – the author states [13, p.3]. Paying more attention to the critical and reflective method of processing information, modern higher education not only develops the cognitive and communicative students' qualities, it performs an educational function, stimulates personal building up, directs youth to self-knowledge as well. Students' questions, which are asked to themselves should be changed from "Did you understand or not understand?" to "What is my opinion about it?", "What is my attitude?", "What a sort of information is this?". This approach to dealing with data sets on the first place student's individual, gives a priority to his/her worldview and individual differences [6, p.155-159].

While studying a student masters the different ways of integrating information, learns to produce an own opinion, based on comprehension the different experiences, ideas and perceptions, to modulate reasoning and logical chains of evidence, to express the ideas logically, clearly, confidently and correctly to others [12, p.5].

Technology of teaching critical thinking methodically is a system of methods and strategies that unite methodical techniques by types of educational activity, regardless of the specific content. The base model not only sets certain logic of the lesson structure, but also the sequence, the ways of combining specific methodic. Technology of critical thinking development can be considered as integrating, with the achievements generalizations of many technologies: it provides and develops thinking and communicative skills, build up skills of individual work.

However, the methodical methods itself don't be able to develop critical thinking. You need to keep a number of positions with the main to have teacher's interest. A teacher should be ready for learning, to work hard, to refuse old schemes and approaches which had been set requiring not (or minimum) efforts. It is necessary to break down such pedagogical stereotypes as: a student should not make mistakes; a teacher knows what and how a student should do, a teacher teaches and a student learns; a teacher should know the answers to all questions that arising in class; teacher's question should be always answered, etc.

Critical thinking skills development does not exclude the necessity and importance of knowledge as such. But it is important to know how to apply this knowledge, to obtain the new and to update the old ones as well. The ability to work with information, to see the important and less important, to follow logic and schemes of given information that means to analyze and evaluate the received data – are the most important skills of professional in modern information technology world.

Various information strategies of processing information allow to detect problems and drawbacks in the data, which are the starting point for decision

making (especially in management). The ability to formulate and clearly declare the own point of view can help to solve the problem situations quickly and effectively.

Combining the knowledge and ability to think critically gives the possibility to build up a personality, stabled to "emotional whirling" with a steady civil position and high professional qualities.

Obviously, the transition to student focus studying, makes considerable difficulties to teacher, because a teacher is converted from mechanical carrier of information to the partner of the process of knowledge production. It works with the help of equal dialogue between students and teachers, which is a sign of liberal education according to which "educated person obtain four components of humanitarian education or rational and intellectual erudition that includes wisdom, moral values, spiritual or religious values and aesthetic sense" [10, p. 26]. Therefore, the entire educational process in the United States based on teacher and student idea exchanges without any domination of one over the other. Dialogical method resembles the Socratic method of argument (maieutike) according to which people can reach the truth due to mutual/alltogether thinking answering the questions in conversation process. This method is aimed not only critical thinking building up, but student knowing themselves as well. A professional teacher should give the direction of such "searching the truth". Dialogical method makes the student an active participant of the learning process, but not a passive receiver of information. The dialogical process itself is a condition of reflecting activity and students` independency. Dialogical method provides the basis for discussion, the main form of American seminar studies. The participants of such discussion are not only a student and a teacher, involved on it, but all students, attending the seminar. While debating, dialogue is a way of argumentation, because the dialogue – an art of asking questions. Holding the dialogue, you should obtain good knowledge of arguing subject and skills to master the questions asked.

Dialogue is acting as a basic method of making the decision, and is needed even in simplest cases of the argumentation, accounting the arguments for and against this or that version of a decision or action. Such accounting always exists, although it often works intuitively and can not even clearly realized by participants of the dialogue. So, the argumentation is always the first while making the decision, and dialogue is used to assess and discuss the most important and actual society future decisions or actions.

Thus, during all scientific and practical activities, discussing of controversial issues, searching truth, decision making, debating on specific issues an interaction and collision of different minds and thoughts, while some person is trying to convince others in his/her truthfully or faithfully argumentation always exists. As a result, it is necessary to seek the arguments, evaluate them, analyze, as well as to put forward counterarguments against your opponents. Thus, they based minimally on proving considerations where links are assumed initially as true or proven that in the process of argumentation necessary to find, explore and evaluate. The appealing to dialogue method will help. Given method always aims

to debate which is an important factor in the building up of the subjective student beginning. The debate involves the rational element and can be bilateral, multilateral or polemical. All other forms of argumentative discourse – it is only certain types of discussions.

Another advantage of this method is a gradually modifying of a new type of relationship between teacher and student, based on the principles of pedagogical cooperation and unimposing influence on students, their values, worldviews, opinions, and building up a responsibility and high level of self-control. In scientific space due to a dialogue method a relationship between our culture and other cultures and individual attracting a diversity of modern culture are established through the personal efforts and awareness of the own experienced results, thinking and formation of critical thinking.

Researchers believe that discussion and dialogue can be a powerful tool for development and continuing of intellectual student activity. In teaching the purpose of the dialogue is to move the students` thinking from their own ideas to existed and mature understandings. Shortening of teachers` speaking to increasing students` conversations are the features of discussion or dialogue. An important aspect of dialogue and discussion is that students should not always be directly involved to them. They can observe another students participating in the dialogue with the teacher or more acquainted peers. Given opportunities have a strong positive impact on the learning process. Students masters not only the content of the education program but study from the experience. If students listen to a lecture, they get to know that the process of studying is passive through getting information from others; if they do exercises, they get to know that the process of studying includes the filling of gaps, and so on.

In contrast to this, discussion and dialogue are the most effective when they are not competitors. For these reasons, dialogical studying can be described as:

- Collective: teachers and students solve tasks together, regardless of the group or class.
- Mutual: teachers and students listen to each other, share the ideas and consider the alternative points of view.
- Supporting: students formulate their ideas free, without any fear of embarrassment concerning the "wrong" answers; and they help each other to reach a common understanding.
- Useful: teachers and students create their ideas independently.
- Aimed: teachers plan and promote dialogue training for specific educational purposes.

Educational tasks in universities of America include more than subject content. They also pay attention to the productivity of studying, thinking and communication skills: to use the conversation intelligently, explore, evaluate and participate in discussions that are mutual, common, respectful and purposeful. But the debate is impossible without reasoning which is used in dialogue and in discourse as well.

The thesis promoted by some scientists concerns the universality of reasoning as an inevitable feature of any verbal action. Reasoning, a person

shows his/her potential to linguistic personality and uses the knowledge and ideas, values and common sense, communicative skills and logical culture, epistemic and emotional states, social parameters of argumentative situation. All these show the complicated nature of argumentation as a process and explain the integral nature of the theory of argumentation.

Traditionally the priority sector of researching the argumentation until recently was the logic. The prominent American philosopher Irving Copi defines logic as "research of methods and principles, used to distinguish good (correct) argumentation and bad (wrong) one" [9, p. 3]. In this case, it is mentioned that logic is sometimes determined as a "studying the norms of argumentation." The argumentation is defined in logic only as additional proof, the mean of explanation incomprehensible thoughts for the audience. Philosophy and Rhetoric are referred also to the classic paradigms that develop argumentation problems. For the Rhetoric it is a tool for reaching the consensus, method of mutual understanding with the audience. Today the argumentation relates to integral disciplines and is studied by Neorhetoric or the Theory of argumentation and the Theory of discourse analysis as well. Rhetoric and Neorhetoric ("Theory of argumentation) are that areas in which interdisciplinary problems created: the problems of correlation between language and thinking, language structurization technique that takes into account both strategies of verbal and nonverbal behavior.

Originality.

The significance of the philosophical tradition of developing of the critical thinking for the linguistic and communicative practices of critical thinking forming on the example of teaching analysis in contemporary US universities is revealed. The American tradition of differentiating content presentation, possible interpretations and self-assessment in the analysis of texts is systematized.

Conclusions.

Considering the importance of argumentation, its skills are taught as in high schools as well as in the US universities. Today teachers require from their students to generate and defend their views, to learn the ability of thinking independently, to formulate their own opinions with responsibility and to defend their position argumentatively. Not least in these requirements occupy argumentative abilities as a way to explain and defend their arguments and critical thinking, which is one of the tools to analyze perceived information. Means of argumentation and critical thinking are improving while the whole students' training period with the help of such means as dialogue and discussion methods in classes.

References:

1. Boychenko M.I. Istorichne stanovlennya institutsiynikh zasad kritichnogo mislennya: ekonomichniy, religiyniy, mistetskiy ta virtualniy vimir /M.I.Boychenko // *Filosofiya osviti*. – 2015. – № 2. – S. 132-152.
2. Boychenko M.I. Istorichne stanovlennya institutsiynikh zasad kritichnogo mislennya: ideyniy, osvitniy, pravoviy ta politichniy vimiri

/M.I.Boychenko // *Filosofiya osviti*. – 2014. – № 2. – S. 80-97.

3. Gorokhova I. V. Vikoristannya angliyskoï movi dlya formulyuvannya filosofskikh problem kritichnogo mislennya / I. V. Gorokhova // *Politologichniy visnik. Zb-k nauk. prats.* – K.: VADYeKS, 2015. – Vip. 78. – S. 58–71.

4. Gorokhova I. V. Znachushchist kritichnogo mislennya dlya suchasnikh suspilstva ta osviti / I. V. Gorokhova // *Visnik KhNPU im. G.S. Skovorodi «Filosofiya» / Khark.nats.ped.un-t im. G.S. Skovorodi.* – Kharkiv: KhNPU, 2014. – Vip. 42. – S. 226–240.

5. Gorokhova I. V. Istoriya osmislennya problematiki argumentatsii / I. V. Gorokhova // *Gileya: Zb.nauk. prats.* – K.: Vid-vo «VIR», 2015. – Vip. 95. – S. 273–278.

6. Denisevich O.O. Rol kritichnogo mislennya v osvitniy reformi vishchoï shkoli epokhi informatsiynogo suspilstva / O. O. Denisevich // *Filosofiya. Kulturologiya.* – 2011. – № 1. – S. 155-159.

7. Rizhak L. Universitetska osvita v KhKhI storichchi: filosofsko-sinergetichniy aspekt / L. Rizhak // *Visnik Lvivskogo universitetu. Seriya: Filosofiya.* – 2009. – №12. – S. 26-35.

8. Boychenko M. Social problems creation and solving in a knowledge society /M. Boychenko // *Research Result. Sociology and Management.* – T.3, Vol.1, 2017. – S. 58-63.

9. Copi I. *Introduction to Logic.* 6th ed. New York; London: Macmillan, 1982, 467 p.

10. Elias J. *Philosophical foundations of adults education (3 ed)* / J. Elias, S. Merriam – Malabar, FL: Krieger, 2004, 674 p.

11. Fisher A. *Critical thinking. An Introduction.* Cambridge: Cambridge University Press, 2001, 294 p.

12. Halpern D. *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical thinking.* – New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc. Publishers, 2003, 394 p.

13. Mason M. *Critical thinking and Learning.* – Singapore: Blackwell Publishing, 2008. 134 p.

14. Paul R. *Critical thinking: What Every Person Needs to Survive in a Rapidly Changing World.* Rohnert Park, CA: Center for Critical thinking and Moral Critique, Sonoma State Univ., 1990. 575p.

*Процька С.М., викладач кафедри
соціальної філософії, філософії освіти та
освітньої політики НПУ імені
М.П. Драгоманова*

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА У СФЕРІ КОМП'ЮТЕРНО ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ- ФІЛОЛОГІВ: НОРМАТИВНИЙ АНАЛІЗ

У статті здійснено теоретичний аналіз нормативно-правові бази у сфері комп'ютерно орієнтованої освіти майбутніх учителів-філологів в Україні; виявлено місце комп'ютерно орієнтованої освіти у сфері освітньої політики України; окреслено правові засади комп'ютерно орієнтованої освіти майбутніх учителів-філологів.

***Ключові слова:** учителі-філологи; інформатизація освіти; комп'ютерно орієнтовано освіта.*

В умовах трансформацій всієї системи освіти до стандартів ЄС, наше суспільство особливо гостро потребує реалізації багатогранної стратегії в галузі вищої освіти. Так, для інтеграції системи університетської освіти у світовий освітній простір слід забезпечити нормативно-правову базу, яка забезпечить удосконалення освітнього процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури виявлено, що в Україні надається належна увага дослідженню проблем інформатизації вищої освіти, застосування в освітньому процесі навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій, формуванню в освітніх установах комп'ютерно орієнтованого середовища навчання. Актуальні аспекти означених проблем висвітлено у працях В.Ю. Бикова, В.І. Бобрицької, А.М. Гуржія, М.І. Жалдака, О.В. Співаковського, О.М. Спіріна, Ю.В. Триуса та інших. Проте дослідження освітньої політики у сфері комп'ютерно орієнтованої освіти майбутніх учителів-філологів проводилися фрагментарно, що обґрунтовує актуальність їх здійснення з урахуванням сучасних викликів інформаційного суспільства.

Мета дослідження – здійснити нормативний аналіз освітньої політики у сфері комп'ютерно орієнтованої освіти майбутніх учителів-філологів.

Для досягнення мети визначено такі **завдання**: здійснити теоретичний аналіз нормативно-правові бази у сфері комп'ютерно орієнтованої освіти майбутніх учителів-філологів в Україні; виявити місце комп'ютерно орієнтованої освіти у сфері освітньої політики України; окреслити правові засади комп'ютерно орієнтованої освіти майбутніх учителів-філологів.

Передусім зазначимо, що наша дослідницька позиція суголосна з науковою думкою Бобрицької В.І., яка відзначає, що пріоритетність

інформатизації освіти зумовлено соціальним запитом до забезпечення якості освіти відповідно до світових, зокрема, європейських освітніх стандартів, підготовки бакалаври філологи до життєдіяльності й професійної самореалізації в умовах розвитку інформаційного суспільства, зокрема, комп'ютерно орієнтованої освіти Дослідниця наголошує, що цього можна досягти шляхом реалізації таких тактичних цілей: 1) формування та впровадження комп'ютерно орієнтованого освітнього середовища в системі вищої освіти; 2) застосування в освітньому процесі та бібліотечній справі комп'ютерно орієнтованих засобів поряд з традиційними засобами навчання; 3) розроблення індивідуальних модульних освітніх програм різних рівнів складності залежно від конкретних потреб, а також випуск електронних підручників; 4) створення електронних підручників та енциклопедій освітнього призначення; 5) створення системи дистанційного навчання [1; 2; 3; 4; 5; 7].

Зазначимо, що всі інноваційні зміни, передусім, залежать від освітньої політики, а саме створення необхідної нормативно-правової бази. Останніми роками було випущено ряд нормативних актів, призначенням яких є впровадження стандартів щодо забезпечення інформатизації вищої освіти України в сучасному європейському просторі. Вдалу спробу теоретичного аналізу нормативно-правового підґрунтя впровадження компетентнісного підходу в заклади освіти України здійснено у працях В.І. Бобрицької [5; 6].

Далі у нашому дослідженні розглянемо нормативно-правову базу у сфері комп'ютерно орієнтованої освіти майбутніх учителів-філологів в Україні детально у таблиці 1 [14; 15].

Таблиця 1.

Назва документа	Рерормування	
	Стратегічні завдання та пріоритети	Шляхи реалізації
1	2	3
ЗАКОН УКРАЇНИ "Про вищу освіту" [9]	встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з вищими навчальними закладами на принципах автономії вищих навчальних закладів, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях.	Стаття 65. Мета і завдання наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності у вищих навчальних закладах
ЗАКОН УКРАЇНИ "Про освіту" [8]	регулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної, наукової, загальнокультурної підготовки громадян України	Стаття 42. Вища освіта 1. Вища освіта забезпечує фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку, здобуття громадянами ступенів вищої освіти відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей, удосконалення наукової та професійної підготовки, перепідготовку та підвищення їх кваліфікації.

ЗАКОН УКРАЇНИ
"Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки" [10]

є концептуальною основою для розробки завдань щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Розвиток інформаційного суспільства в Україні та впровадження новітніх ІКТ в усі сфери суспільного життя і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування визначається одним з пріоритетних напрямів державної політики.

б) Основними напрямами розвитку інформаційного суспільства в Україні визначити:

формування та впровадження правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, технологічних, методичних умов розвитку інформаційного суспільства в Україні з урахуванням світових тенденцій;

всебічний розвиток загальнодоступної інформаційної інфраструктури на засадах сприяння вітчизняному виробництву новітніх ІКТ та інформаційно-телекомунікаційних систем, подолання технічної і технологічної залежності від зарубіжних виробників;

забезпечення вільного доступу населення до телекомунікаційних послуг, зокрема до мережі Інтернет, ІКТ та інформаційних ресурсів;

збільшення різноманітності та кількості послуг населенню та бізнесу, що надаються за допомогою ІКТ;

створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів на основі врахування національних, світоглядних, політичних, економічних, культурних та інших аспектів розвитку України;

надання кожній людині можливості для здобуття знань, умінь і навичок з використанням ІКТ під час навчання, виховання та професійної підготовки;

створення умов для забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності усіх верств населення, створення системи мотивацій щодо впровадження і використання ІКТ для формування широкого попиту на такі технології в усіх сферах життя суспільства;

забезпечення участі громадськості в побудові інформаційного суспільства, забезпечення конституційних прав людини, суспільства та держави в інформаційній сфері;

розробку та впровадження системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства в Україні з внесенням відповідних змін у систему державних

<p style="text-align: center;">ЗАКОН УКРАЇНИ "Про Національну програму інформатизації" [11]</p>	<p>визначає стратегію розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення.</p>	<p>Стаття 5. Головна мета та основні завдання Національної програми інформатизації</p> <p>Головною метою Національної програми інформатизації є створення необхідних умов для забезпечення громадян та суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією шляхом широкого використання інформаційних технологій, забезпечення інформаційної безпеки держави.</p> <p>Програма спрямована на вирішення таких основних завдань:</p> <ul style="list-style-type: none"> формування правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, методичних та гуманітарних передумов розвитку інформатизації; застосування та розвиток сучасних інформаційних технологій у відповідних сферах суспільного життя України; формування системи національних інформаційних ресурсів; створення загальнодержавної мережі інформаційного забезпечення науки, освіти, культури, охорони здоров'я тощо; створення загальнодержавних систем інформаційно-аналітичної підтримки діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування; підвищення ефективності вітчизняного виробництва на основі широкого використання інформаційних технологій; формування та підтримка ринку інформаційних продуктів і послуг; інтеграція України у світовий інформаційний простір.
---	--	--

<p>ЗАКОН УКРАЇНИ "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" [12]</p>	<p>забезпечення інноваційної моделі розвитку економіки шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямках науково-технічного оновлення виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.</p>	<p>Стаття 2. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні</p> <p>1. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні (далі - пріоритетні напрями) - науково і економічно обґрунтовані та визначені відповідно до цього Закону напрями провадження інноваційної діяльності, що спрямовані на забезпечення економічної безпеки держави, створення високотехнологічної конкурентоспроможної екологічно чистої продукції, надання високоякісних послуг та збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням вітчизняних та світових науково-технічних досягнень.</p> <p>2. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності поділяються на стратегічні та середньострокові пріоритетні напрями.</p> <p>Стратегічні пріоритетні напрями затверджуються Верховною Радою України на період до 10 років.</p> <p>Середньострокові пріоритетні напрями визначаються на період до 5 років і спрямовані на виконання стратегічних пріоритетних напрямів.</p>
---	---	---

<p style="text-align: center;">Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [13]</p>	<p>на основі аналізу сучасного стану розвитку освіти визначає мету, стратегічні напрями та основні завдання, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної політики у сфері освіти.</p> <p>Конкретизує основні шляхи реалізації концептуальних ідей та поглядів розвитку освіти, визначених Національною доктриною розвитку освіти.</p>	<p>III. Мета, стратегічні напрями та основні завдання Національної стратегії</p> <p>Стратегічними напрямками державної політики у сфері освіти повинні стати:</p> <ul style="list-style-type: none"> реформування системи освіти, в основу якої покладатиметься принцип пріоритетності людини; оновлення згідно з вимогами часу нормативної бази системи освіти; модернізація структури, змісту та організації освіти на засадах компетентнісного підходу; створення та забезпечення можливостей для реалізації різноманітних освітніх моделей, створення навчальних закладів різних типів і форм власності; побудова ефективної системи національного виховання, розвитку і соціалізації дітей та молоді; забезпечення доступності та безперервності освіти протягом усього життя; формування безпечного освітнього середовища, екологізації освіти; розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі; інформатизація освіти, вдосконалення бібліотечного та інформаційно-ресурсного забезпечення освіти і науки; забезпечення проведення національного моніторингу системи освіти; підвищення соціального статусу педагогічних і науково-педагогічних працівників; створення сучасної матеріально-технічної бази системи освіти.
--	--	---

Виходячи з вищесказаного, за цей час сформовано певні правові засади побудови інформаційного суспільства: прийнято ряд нормативно-правових актів, які, зокрема, регулюють суспільні відносини щодо створення інформаційних електронних ресурсів, захисту прав інтелектуальної власності на ці ресурси, впровадження електронного документообігу, захисту інформації. Але це лише початок нових зрушень у побудові комп'ютерно орієнтованої освіти.

Отже, враховуючи результати цієї наукової розвідки, вважаємо, що зроблений нормативний аналіз освітньої політики у сфері комп'ютерно орієнтованої освіти майбутніх учителів-філологів дає змогу висвітлити певний висновок, що ступінь розбудови комп'ютерно орієнтованої освіти в Україні порівняно із світовими тенденціями є недостатнім і не відповідає

потенціалу та можливостям України. Перспективи подальших наукових розвідках вбачаємо у розгляді взаємовідносин суб'єктів освітньої політики України в умовах побудови інформаційного суспільства.

Джерела:

1. Бобрицька В.І. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вищій педагогічній освіті. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія*. 2011. № 16 (2). С. 35–39.
2. Бобрицька В.І. Інноваційні педагогічні технології: досвід і перспективи впровадження у вищих навчальних закладах України. *Вища освіта України. Тематичний випуск "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології"*. 2011. № 3 (додаток 1). Т. II. С. 19–27.
3. Бобрицька В.І. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх викладачів вищої школи. *Проблеми освіти*. 2011. № 66. Ч. I. С.39–44.
4. Бобрицька В.І. Компетентнісний підхід у проектуванні науково-дослідницької роботи студентів магістратури. *Вища освіта України. Тематичний випуск "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології"*. 2012. № 3 (додаток 1). Т. 2I. С. 46–54.
5. Бобрицька В.І., Процька С.М. Комп'ютерно орієнтована освіта майбутніх філологів: навчально-методичний посібник для студентів ЗВО. Полтава: Скайтек, 2016. 136 с.
6. Бобрицька В.І. Освітня політика України у сфері інформатизації освіти. *Освітня політика: філософія, теорія, практика: монографія* / За ред. В.П. Андрущенко; Авт. кол.: В.П. Андрущенко, Б.І. Андрусишин, В.І. Бобрицька, Р.М. Вернидуб та ін. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. С. 272–316.
7. Бобрицька В.І., Глушак О.М. Основи інформаційної культури бакалаврів з філології: навч.-метод. посібн. для студ. вищ. навч. закл. Полтава: Поліграфічний центр "Скайтек", 2014. 116 с.
8. Закон України "Про освіту". [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
9. Закон України "Про вищу освіту". [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
10. Закон України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки". [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.
11. Закон України "Про національну програму інформатизації". [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр>.
12. Закон України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні". [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>.
13. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

14. Процька С.М. Правові засади формування професійних компетентностей бакалаврів філологів в умовах комп'ютерно орієнтованої освіти. *Формування державної освітньої політики: філософські, теоретичні та прикладні аспекти* / за ред. В.П. Андрущенко. Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Тематичний випуск: збірник наукових статей. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. С. 124–127.

15. Процька С.М. Характеристика нормативно-правової бази проблеми формування професійних компетентностей майбутніх філологів в умовах комп'ютерно орієнтованої освіти. [Електронний ресурс]. *Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених "Наукова молодь-2016"* (м. Київ, 15 грудня 2016 р.) URL: http://conf.iitlt.gov.ua/Conference.php?h_id=14

The article deals with theoretical analysis of the normative and legal base in the field of computer- based education of future teachers-philologists in Ukraine; the place of computer-based education in the field of educational policy of Ukraine was discovered; outlines the legal principles of computer-based education for future teachers-philologists.

Key words: teachers-philologists; informatization of education; computer-based education.

Ткаченко Д.А., студентка групи ІмОПд факультету менеджменту освіти та науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, магістерська програма «Освітня політика»

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті викладено законодавче підґрунтя у впровадженні інклюзивної освіти в Україні з урахуванням сучасних викликів, що пов'язані з інтеграцією національної системи освіти до європейського освітнього простору; досліджено особливості формування інклюзивної освіти на різних освітніх рівнях;

Ключові слова: *освіта; інклюзивна освіта; особи з особливими освітніми потребами; інклюзивне середовище; національна рамка кваліфікації; інклюзивна група; інклюзивний клас; рівність; доступність.*

Постановка проблеми. Вступ. Одним з основних пріоритетів розвитку сучасної освіти є забезпечення рівних прав на освіту для всіх громадян, у тому числі для громадян з особливими освітніми потребами, з інвалідністю, з інших соціально вразливих груп, з іноземних сімей або тих, хто виріз чи навчався за кордоном. Постає питання пристосування певної групи населення, з одного боку осіб з особливими освітніми потребами, а з іншого - суспільства.

Теоретично значущими для нашого дослідження є напрацювання В. Бобрицької [1; 2; 3].

Розглянувши Конституцію України та Рішення Конституційного Суду України, чітко виділяємо, що всі громадяни мають доступ до якісного безоплатного навчання включно діти і молодь з особливими освітніми потребам на основі того, що всі мають рівні права для здобуття освіти і Конституція це гарантує[11]. Держава створює умови і здійснює соціальний захист здобувачів освіти, а також забезпечує виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти [7].

Розвиток сучасного суспільства України й процеси інтеграції в європейську спільноту гостро ставлять питання забезпечення соціального захисту громадян країни, і особливо тих, хто потребує його найбільше, зокрема, це особи з особливими освітніми потребами.

Модернізація освіти в Україні, що спрямована на демократизацію та гуманізацію, зумовлює необхідність впровадження реформ в освіті. Підтвердженням реформування освіти в напрямі інклюзії є численні зміни та доповнення в законодавстві України. Так, практична діяльність навчальних закладів узгоджується з основними міжнародними документами у сфері забезпечення прав осіб, зокрема зі статтею 24 «Освіта» Конвенції ООН «Про права осіб з інвалідністю».

Зміни в законодавчих і нормативно-правових документах про розвиток інклюзивної освіти викликають чималу кількість запитань про їх запровадження в більшості учасників освітнього процесу – керівників навчальних закладів, фахівців у сфері освіти, батьків тощо.

Актуальність проблеми інклюзивної освіти пов'язана, насамперед, з тим, що чисельність осіб, які потребують спеціального навчання, неухильно зростає.

Вважаємо, що ефективність запровадження забезпечується за умов: виконання актуалізації знань у законодавчій сфері інклюзивної освіти; виконання законодавчих постанов; використання таких методів як хронологічно-системний і проблемно-пошуковий, дослідницький, які сприятимуть готовності суспільства і держави до реформування освіти через впровадження інклюзивної освіти; підготовки суспільства до співпраці з особами, які потребують особливих освітніх умов шляхом реалізації законодавчого впровадження інклюзивної освіти у закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інклюзія є однією з основних тенденцій розвитку зазначеного типу освіти в Україні.

Інклюзивна освіта - це результат розвитку сучасного суспільства для всіх. Рівний доступ до здобуття якісної освіти за принципом доступності, що сформовано на засадах дотримання прав людини та поваги до людського розмаїття. Це означає, що не має бути присутня дискримінація у зарахуванні осіб до закладів освіти. Як результат, всі учасники інклюзивного простору отримують освіту в звичайних групах або класах завдяки принципам солідарності, толерантності та безпеки.

Інклюзивна освіта не охоплює в своєму значенні тільки особу з особливими освітніми потребами, а й інклюзію батьків дитини з іншими батьками, інклюзію для педагогів, яким потрібна додаткова підготовка та наставництво з боку спеціалістів, інклюзію всіх вихованців, учнів і студентів, які ділять освітній простір і середовище разом з особами з особливими освітніми потребами, загалом всі є учасниками інклюзії.

Згідно з ЮНЕСКО інклюзивне навчання – це «процес звернення і відповіді на різноманітні потреби учнів через забезпечення їхньої участі в навчанні, культурних заходах і житті громади та зменшення виключення в освіті та навчальному процесі».

Результат впровадження інклюзивної освіти в Україні є створення різних навчальних закладів як для тих, хто має труднощі у навчанні та розвитку (спеціальні заклади освіти, навчально-реабілітаційні центри, центри соціально-педагогічної підтримки, оздоровчі тощо), так і для здібних та обдарованих учнів (ліцеї, гімназії тощо) [8].

Для кожної із категорій дітей, що мають ті чи інші особливості психофізичного розвитку, в Україні створена диференціація спеціальних навчально-виховних закладів восьми типів. Прикладом цього є заклади освіти спрямовані на інклюзію глухих, слабочуючих, сліпих, слабозорих, осіб з порушеннями опорно-рухової сфери, затримкою психічного розвитку, обмеженими розумовими можливостями, мовленнєвими вадами серед інших.

Через обмеження у спілкуванні, самостійності дій, пересуванні розвиток цих осіб значною мірою залежить від задоволення їхніх потреб іншими людьми, а це становить багатогранний процес соціально-педагогічної інтеграції та процесу інклюзії, зокрема. Зараз Україна саме на шляху до інклюзивного навчання, готуємо стійку базу, в країні вдосконалюється освіта через прийняття нового Закону «Про освіту» та інших законодавчих актів. Але постає питання саме у невід'ємній ролі Міністерства освіти і науки України, яке відіграє в запровадженні, розвитку та вдосконаленні інклюзивного навчання в країні [7; 9].

Особи з особливими освітніми потребами безумовно потребують допомоги і підтримки спільноти, але основне є створення таких умов де ці особи можуть самостійно, і без нагляду інших, задовольняти свої освітні потреби. Головне повідомлення осіб з особливими освітніми потребами це, насамперед, отримання самостійності дій, незалежності від суспільства. Для цього саме суспільство повинно пристосуватися до різноманітності

громадян мати в країні дійсно рівний доступ до освіти, фізичний, мобільний, моральний тощо [6].

Основи національного освітнього законодавства визначають освіту цілеспрямованим процесом здобуття знань на державному встановленому рівні [15]. На принципах недискримінації та багатоманітності базується інклюзивна освіта а інклюзивне середовище зумовлене сукупністю створених належних умов, способів і засобів для здобувачів з метою рівного доступу до освіти. Освітнє законодавство базується на Конституції України і визначає обов'язковість, доступність і рівність [11]. Всі мають право на освіту. Особи, які потребують соціального захисту гарантовано отримують безкоштовне навчання. Інклюзивно-ресурсні центри надають психолого-педагогічний супровід з 2 до 18 років. [14] Заклади освіти мають надавати належні умови для доступності всіх учнів. Зарахування осіб з особливими освітніми потребами регулюється центральними органами виконавчої влади у сфері освіти і науки. Після навчання особи з особливими освітніми потребами, залишається право на вибір закладу і напрямку в освітній сфері [12;13].

Дошкільна освіта це нульовий рівень за національною рамкою кваліфікацій. Здобуття можливе у закладах та в домашніх умовах до п'ятирічного віку. Дитина з особливими освітніми потребами має право на дошкільне навчання, зарахування таких дітей є першочерговим. Є визначена послідовність зарахування та перелік необхідної документації та звернення до інклюзивно-ресурсного центру. У створених інклюзивних групах є обмеження - до трьох дітей з особливими освітніми потребами. Створюється команда супроводу та розробляється індивідуальна програма дитини [10].

Загальна середня освіта ділиться на три рівні за національною рамкою кваліфікації: початкова (перший рівень), базова (другий рівень) і профільна середня освіта (третій рівень). Загальна середня освіта є обов'язковою. Гарантується доступність та рівність. Діють соціальні допомоги від держави для дітей. При потребі відкривають інклюзивні класи. Зарахування дітей з особливими освітніми потребами виконується за схожими вимогами як описано вище в дошкільній освіті. Індивідуальну програму дитини розробляє група фахівців з обов'язковим залученням батьків. Залучається асистент дитини. Надаються корекційно-розвиткові заняття та забезпечується матеріально-технічною базою. Після навчання учні працевлаштовуються або продовжують навчання. [5; 13].

Професійна (професійно-технічна) освіта ділиться на чотири рівня за національною рамкою кваліфікації. Особи з особливими освітніми потребами мають право на навчання та створюється умови для рівного доступу. Надається стипендія за наявністю належної документації та навчання здійснюється за рахунок коштів держави. Зарахування проводиться через конкурсний відбір та за наявністю заяви на створення інклюзивної групи. Застосовується альтернативне навчання. Створюються робочі навчальні плани. Держава допомагає у працевлаштуванні.

Вища освіта – це з шостого до дев'ятого рівнів за національною рамкою кваліфікації (молодший бакалавр, бакалавратура, магістратура, аспірантура і докторантура) та науковий рівень вищої освіти (докторантура). Вищі навчальні заклади створюють належні умови для осіб з особливими освітніми потребами. Конкурсний відбір. ЗНО проводиться за спеціальними умовами або не проводиться, залежно від можливостей створення особливих умов для цього. Надаються спеціальні умови при навчанні [4].

Висновки. Кожен має право здобувати якісну, доступну та безоплатну освіту впродовж усього життя. Безсумнівно, в Україні гарантується рівність в умовах у доступі до освіти, ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти, зокрема, особи з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, і особи з соціально вразливих верств населення. Реалізація цього права здійснюється шляхом здобуття освіти на різних рівнях, формах і видів [9].

Отже, інклюзивна освіта у закладах освіти відображає одну з головних демократичних ідей – усі особи є цінними й активними членами суспільства. Інклюзія означає розкриття учня або студента за допомогою освітньої програми, яка є достатньо складною, але відповідає кожному за здібностями. Вона враховує потреби, а також спеціальні умови та підтримку, яка забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом. Але саме головне – дитина вчиться життєдіяльності в оточенні здорових людей, що формує спрямованість до повноцінного життя, до усвідомлення власної спроможності, підвищення якості власного буття.

Незважаючи на певні позитивні результати освітнього експерименту, треба зазначити, що впровадження інклюзивної освіти в нашій країні має ще багато проблем. Сучасний стан і перспективи готовності держави співпрацювати і суспільства в умовах інклюзивного навчання потребує часу для вдосконалення. Країна на вірному шляху для цього здійснення, але потрібний певний період для усвідомлення актуальності проблеми і того, що вже процес розпочався і дороги назад не має, треба слідувати сучасним вимогам потреб рівноправного і демократичного суспільства де всі є його учасниками, де не місце сегрегації, зараз інклюзія це не окремі особи з особливими освітніми потребами, це цілий процес взаємодії всього суспільства.

Зміст, форми і правове поле запровадження інклюзивної освіти в Україні потребує вдосконалення законодавчої бази, принципів фінансування, створення в закладах освіти сприятливого середовища, формування матеріально-технічної бази, методичного й кадрового забезпечення, подолання соціальних та професійних стереотипів.

Також необхідно більше поширювати просвітницьку діяльність для пояснення суті і вимоги інклюзивної освіти суспільству. Це питання не всі розуміють і дуже важко прийняти те, що лякає.

Ефективність законодавства у наданні рівності доступу до освіти без обмеження прав учасників інклюзивної освіти дає підставу вважати недосконалою, слід продовжувати працювати на тому, що дійсно всі мають рівні права доступу до освіти. Краще не розробляти окремі правила для кожної особи з конкретними вадами, а розробити такий доступ до освіти де не потребується сегрегація. Де всі учасники освітнього процесу є рівні, незалежно від того чи потребує, чи не потребує хтось інклюзивної освіти.

Джерела:

1. Бобрицька В.І. Актуальні проблеми інклюзивної освіти в Україні / В.І. Бобрицька / Педагогічний процес: теорія і практика. – 2015. – № 5-6. – С. 7-11
2. Бобрицька В.І. Подолання негативного стереотипу сприйняття суспільством дітей з інвалідністю як ключова проблема інклюзивної освіти в Україні / В.І. Бобрицька // Матер. II Міжнародн. наук.-практ конф. «Виклики постколоніалізму: філософія, релігія, освіта», 18-19 травня 2017 року, НПУ імені М. П. Драгоманова, м. Київ. – К.: НПУ імені Драгоманова, 2017. – С. 31-32.
3. Бобрицька В.І. Державна освітня політика України у сфері освіти осіб з особливими потребами / В.І. Бобрицька // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2016. – № 3-4. – С. 53-58.
4. Закон України «Про вищу освіту» 2014, № 37-38, ст. 2004. Документ 1556-VII, чинний, поточна редакція — Редакція від 01.01.2019, підстава - 2443-VIII, 2300-VIII
5. Закон України «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу», 2010, N 46, ст.545. Документ 2442-VI, чинний, поточна редакція — Прийняття від 06.07.2010
6. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання» Документ 1324-VII, чинний, поточна редакція — Прийняття від 05.06.2014
7. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо прав інвалідів» Документ 4213-VI, чинний, поточна редакція — Прийняття від 22.12.2011
8. Закон України «Про загальну середню освіту», 1999, № 28, ст. 230 Документ 651-XIV, чинний, поточна редакція — Редакція від 13.10.2018, підстава - 2541-VIII
9. Закон України «Про освіту». Документ 2145-VIII, чинний, поточна редакція — Прийняття від 05.09.2017
10. Закон України «Про охорону дитинства» прийнятий 26 квітня 2001 року №2402-III. Документ 2402-III, чинний, поточна редакція — Редакція від 01.01.2019, підстава - 2443-VIII, 2300-VIII
11. Конституція України (1996 р.). Документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція — Редакція від 30.09.2016, підстава - 1401-VIII

12. Наказ МОН України № 609 від 08.06.2018 року. «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти»

13. Наказ МОН № 855 від 11.09. 2009 року. «Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009 – 2012 роки»

14. Постанова Кабміну від 12 липня 2017 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр». Документ 545-2017-п, чинний, поточна редакція — Редакція від 23.08.2018, підстава - 617-2018-п

15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 53 Конституції України "держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах" (справа про доступність і безоплатність освіти) N 1-4/2004. - м. Київ, 4 березня 2004 року N 5-рп/2004

The article sets out the legislative framework for the introduction of inclusive education in Ukraine with the account of the current challenges related to the integration of the national educational system into the European educational space; research on formative specifics of the inclusive education at different educational levels.

Key words: *education; inclusive education; people with the special needs in education; inclusive environment; national qualification framework; inclusive group; inclusive class; equality; accessibility.*

Смяцький Д.В., студент групи ІмОПз факультету менеджменту освіти та науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, магістерська програма «Освітня політика»

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

В статті проаналізовано результати досліджень вітчизняних вчених з питань сучасних тенденцій інноваційного розвитку освіти в Україні. Розглянуто сутність та особливості педагогічної інноватики та інноваційної діяльності педагога, уточнюється зміст поняття «інноваційний розвиток»; виокремлюються пріоритетні напрями державної політики в галузі освіти.

Ключові слова: *інноваційна освітня діяльність; управління інноваційним процесом; критерії освітньої інновації; основні тенденції інноваційного розвитку; контроль інноваційного процесу.*

Освіта найголовніша складова сучасного суспільства. Вона залежить від процесів, які створюється в ньому та повинна миттєво реагувати та відповідати стану науково-технічного та інноваційного прогресу. Все це. Безумовно, впливає на всі процеси змін та напрями розвитку освіти, оскільки саме ця сфера суспільства випускає кваліфікованих фахівців, розвиває особистість, дає розуміння на певні життєві погляди. Тому особливої уваги приділяється сучасному стану освіти, її проблеми впровадження та перспективи введення інновацій в освіту нашої держави.

Серед учених, які вели дослідження у даному напрямку, слід відзначити праці І. Д. Бега, Л. І. Даниленка, І. М. Дичківської, М. В. Кларіна, О. М. Пехоти, О. В. Попової, Л. С. Подимової, А. І. Прігожина, В.А. Сластьоніна, А. В. Хуторського.

Метою і завданнями нашої статті є виявлення сучасних тенденцій інноваційного розвитку освіти в Україні, які можуть допомогти розповсюдженню інноваційних процесів у навчальному закладі і розумінню процесу впровадження інновацій всіма суб'єктами освітньої політики. Тому нашими науковими завданнями виявились: визначити зміст та результати інноваційної діяльності, окреслити основні сучасні тенденції цього явища та

Інноваційну освітню діяльність в галузі освіти визначено відповідно до Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 07.11.2000 № 522 [6]

Інноваційна освітня діяльність спрямована на розроблення й впровадження результатів наукових досліджень і розробок та суттєвого удосконалення діяльності навчального закладу.

За нашим аналізом результатами інноваційної освітньої діяльності мають бути:

- чіткі нові знання, проекти і освітні програми ;
- якісно вдосконалений освітній процес;
- ефективні рішення організаційно-адміністративного та іншого змісту, які значно поліпшують якість освіти.

Інновації в освіті зумовлені усіма процесами у суспільстві, основними проблемами, перерозподілом знань і форм соціального буття. Таким чином, створюється нова педагогіка, особливістю якої є інноваційність, тобто можливість до постійного оновлення та відкритість новому. На нашу думку інновація системи і змісту освіти в даному етапі розвитку держави відбувається в контексті глобальних освітніх тенденцій.

Багато вчених приділяють увагу вивченню тенденцій сучасної інноваційної освіти. Ґрунтовний аналіз цього питання є в дослідженнях М.Р. Лах, яка виділяє гуманізацію, що полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності. Ця тенденція стверджує створення нового

зразка освіти, який передбачає пріоритет освіти, орієнтованої на особистість учня (особистісно орієнтованої) над освітою, орієнтованою на "знання з предмета"; найповніше розкриття здібностей учня, задоволення його різноманітних освітніх потреб, виховання почуття власної гідності, свободи, гармонії стосунків з навколишнім середовищем.

Друга тенденція - гуманітаризація освіти, що покликана формувати духовність, культуру особистості, планетарне мислення, цілісну картину світу. Від рівня засвоєння базової гуманітарної культури залежить розвиток особистості в гармонії із загальнолюдською культурою.

Третя тенденція - національна спрямованість освіти, що полягає у невіддільності освіти від національної основи.

Четверта тенденція - відкритість системи освіти. Це означає, що визначення цілей освіти не обмежується державним замовленням, а розширюється потребами в освіті, які привносять учні, їх батьки, учителі.

Пята тенденція - створення умов для самоствердження, самореалізації і самовизначення особистості, що є результатом її самоорганізації. Самоорганізація відбувається за педагогічної підтримки, яка опирається здебільшого на внутрішні джерела розвитку учня [4, 83].

Шоста тенденція - перетворення позиції педагога і позиції учня в особистісно-рівноправні, в позиції людей-співробітників [7].

Сьома тенденція - творча спрямованість освітнього процесу. Вона передбачає безпосередню мотивацію навчальної та інших видів діяльності, організацію саморуку до кінцевого результату. Це дає можливість учневі пережити радість від усвідомлення власного росту і розвитку, від досягнення власних цілей; створює умови для самореалізації особистості, виявлення і розвитку її творчих можливостей [7].

Восьма тенденція - безперервність освіти, що відкриває можливість для постійного поглиблення загальноосвітньої підготовки, досягнення цілісності і наступності у навчанні та вихованні; перетворення набуття освіти у процес, що триває упродовж всього життя людини [3, 78].

Таким чином, зазначені тенденції демонструють, що головним завданням освіти є розвиток людини. Нашій державі потрібні люди з новітніми знаннями, гнучкістю і з аналітичним мисленням, творчою ініціативою.

Вищезазначене дозволяє дійти до **висновку**, що система освіти в Україні є однією з важливих переваг нашої держави. Нова епоха породжує попит на новітню освіту та інноваційну освіту. Сучасна освіта - це, перш за все, відхід від традиційних класичних форм із переходом на платформу інформаційних мереж, зокрема, інтернет. Одним із глобальних досягнень у сфері освіти стало введення зовнішнього оцінювання. Таким чином корупції був нанесений нищівний удар, українські абітурієнти нарешті отримали рівні права та можливості.

Тому **перспективою наших подальших досліджень** є питання удосконалення дистанційної сучасної освіти. Серед новацій в законі «Про вищу освіту» можна побачити фінансову і господарську автономію вищих навчальних закладів, можливість обирати адміністрацію, академічну

автономію, удосконалення освітнього держзамовлення, подальший розвиток та імплементація Болонської системи. Тобто українські навчальні заклади потрапили у конкурентне середовище, в якому роль вчителя, його освіченість та професійність буде впливати на якість учбового закладу. Але суб'єкти управління в сфері освіти не повинні забувати, що інновації в освіті вимагають ще більш грамотного управлінського підходу, стратегічного планування, контролю та прозорого фінансування.

Джерела:

1. Богданова І. М. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів на основі застосування інноваційних технологій: Автореф. ... д-ра пед наук: 13.00.04. Київ. 2003. 39 с.

2. Кириченко М.О. Управління загальноосвітнім навчальним закладом: методологічний аспект: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ: ЦППО. 2001. С. 62.

3. Козлова О. Г. Підготовка вчителя до інноваційної діяльності в системі післядипломної освіти: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 1999. - 235 с.

4. Кононенко П., Кононенко Т. Освіта ХХІ століття: філософія родинності. Київ : АртЕк, 2001. - 239с.

5. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 07.11.2000 № 522. Законодавство України. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0946-00>

6. Лах М. Р. Інноваційні тенденції в сучасній освіті. Науковий огляд. [Електронний ресурс]. URL: <http://intkonf.org/lah-mr-innovatsiyni-tendentsiyi-v-suchasniy-osviti/>

Modern tendencies of innovative development of education in Ukraine

The results of researches of different scientists on the issue of modern trends of innovative development of education in Ukraine are analyzed. The essence and peculiarities of pedagogical innovation and innovative activity of the teacher are considered, the content of the concept of "innovative development" is specified; the priority directions of the state policy in the field of education are singled out.

Key words: *innovative educational activity; management of innovation process; criteria of educational innovation; main tendencies of innovative development; control of the innovation process.*

ДИСКУСІЙНА ПАНЕЛЬ 2:

Тема: Нова українська школа: роль держави, освітніх закладів, громадянського суспільства у її запровадженні

*Фіщенко Є.М., вчитель вищої категорії
СШ I-III ступенів №202 з поглибленим
вивченням природничо-математичних наук*

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ СПІЛКУВАННЯ ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ У ШКОЛЯРІВ: ПРАВОВЕ ПІДГРУНТЯ

У статті запропоновано теоретичний аналіз нормативно-правового підгрунтя проблеми формування компетентності спілкування іноземними мовами у школярів; окреслено сутнісні характеристики поняття "компетентність"; виявлено місце загальної середньої освіти у сфері освітньої політики України.

***Ключові слова:** компетентність; компетентність спілкування іноземними мовами, ключові компетентності.*

У період трансформацій національної системи освіти України, впровадження її у європейський освітній простір, особливо сутнісно значущою стає освіта учнів закладів середньої освіти (ЗСО). Так, у Законі України "Про освіту" (2017) визначено, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [6].

Актуальні аспекти означених проблем висвітлено у працях О.Б. Бігич, І.Л. Бім, М.Л. Вайсбурд, І.А. Воробйової, Н.Д. Гальскова, І.О. Зимньої, Р.П. Мільруд, С.Ю. Ніколаєвої, Ю.І. Пассова, В.Г. Редько та інших. Проте дослідження проблеми формування компетентності спілкування іноземними мовами у школярів (правове підгрунття) проводилися фрагментарно, що й обґрунтовує актуальність цієї наукової розвідки.

Мета дослідження – теретичний аналіз нормативно-правового підгрунтя проблеми формування компетентності спілкування іноземними мовами у школярів ЗСО.

Для досягнення мети визначено такі **завдання**: здійснити аналіз нормативно-правового підгрунтя проблеми формування компетентності

спілкування іноземними мовами у школярів; окреслити сутнісні характеристики поняття "компетентність"; виявити місце загальної середньої освіти у сфері освітньої політики України.

Передусім, зазначимо, що всі освітні зміни, залежать від освітньої політики, а саме створення необхідної нормативно-правової бази. Вдалу спробу теоретичного аналізу нормативно-правового підґрунтя впровадження компетентнісного підходу в заклади освіти України здійснено у працях В.І. Бобрицької [1; 2; 3; 4].

Законодавство України про освіту ґрунтується на Конституції України та складається із цього Закону, спеціальних законів, інших актів законодавства у сфері освіти і науки та міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку [6].

У виконанні завдань цього дослідження важливо з'ясувати сутнісні характеристики поняття "компетентність". Зокрема, у нашому дослідженні ми використовуємо наступне його визначення, яке подано у Законі України "Про освіту" (2017), а саме: динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [6].

В зазначеному законі визначено наступні ключові компетентності, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності:

- ✓ вільне володіння державною мовою;
- ✓ здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;
- ✓ математична компетентність;
- ✓ компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій;
- ✓ інноваційність;
- ✓ екологічна компетентність;
- ✓ інформаційно-комунікаційна компетентність;
- ✓ навчання впродовж життя;
- ✓ громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей;
- ✓ культурна компетентність;
- ✓ підприємливість та фінансова грамотність;
- ✓ інші компетентності, передбачені стандартом освіти [6].

Отже, вже в рамковому законі ми бачимо, що держава приділяє особливу увагу формування компетентності спілкування іноземними мовами у школярів, виділяючи її у структурі ключових компетентностей.

Впровадження нових інструментів навчання школярів відображає Концепція "Нова українська школа" (2016). Так, у ній поняття "ключові компетентності" тлумачиться як ті, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя [7]. А саме:

- Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами;
- Спілкування іноземними мовами;
- Математична компетентність;
- Основні компетентності у природничих науках і технологіях;
- Інформаційно-цифрова компетентність;
- Уміння вчитися впродовж життя;
- Ініціативність і підприємливість;
- Соціальна та громадянська компетентності;
- Обізнаність та самовираження у сфері культури;
- Екологічна грамотність і здорове життя [7].

З вищесказаного, Нова українська школа сприяє формуванню компетентності спілкування іноземними мовами у школярів ЗСО й тлумачить її як уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів; уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування[7].

Сучасним останнім випущеним нормативним документом, що підтверджує значущість означеної проблематики нашої наукової розвідки є Державний стандарт початкової освіти (2018), що визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти, загальний обсяг їхнього навчального навантаження в базовому навчальному плані початкової освіти та форму державної атестації [5].

В ньому зазначено вже 11 ключових компетентностей, серед яких:

- Вільне володіння державною мовою;
- Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;
- Математична компетентність;
- Компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій;
- Інноваційність;
- Екологічна компетентність;
- Інформаційно-комунікаційна компетентність;
- Навчання впродовж життя;
- Громадянські та соціальні компетентності;
- Культурна компетентність;
- Підприємливість та фінансова грамотність [5].

Зазначені 11 компетентностей значною мірою корелюються з оновленими 8 ключовими компетентностями, рекомендованими Європейським Союзом та остаточно закріпили значущість формування компетентності спілкування іноземними мовами у школярів України.

Таким чином, враховуючи результати цієї наукової розвідки, вважаємо, що теретичний аналіз нормативно-правового підґрунтя проблеми формування компетентності спілкування іноземними мовами у школярів дав змогу зробити висновок, що держава приділяє особливу увагу

формуванню компетентності спілкування іноземними мовами у школярів України. Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо у розгляді правових аспектів проблеми формування ключових компетентностей школярів на різних предметах.

Джерела:

1. Бобрицька В.І. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх викладачів вищої школи. *Проблеми освіти*. 2011. № 66. Ч. I. С.39–44.
2. Бобрицька В.І. Компетентнісний підхід у проектуванні науково-дослідницької роботи студентів магістратури. *Вища освіта України. Тематичний випуск "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології"*. 2012. № 3 (додаток 1). Т. 21. С. 46–54.
3. Бобрицька В.І., Процька С.М. Комп'ютерно орієнтована освіта майбутніх філологів: навчально-методичний посібник для студентів ЗВО. Полтава: Скайтек, 2016. 136 с.
4. Бобрицька В.І. Освітня політика України у сфері інформатизації освіти. *Освітня політика: філософія, теорія, практика: монографія* / За ред. В.П. Андрущенко; Авт. кол.: В.П. Андрущенко, Б.І. Андрусишин, В.І. Бобрицька, Р.М. Вернидуб та ін. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. С. 272–316.
5. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п>.
6. Закон України "Про освіту". [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
7. Концепція "Нова українська школа". [Електронний ресурс] URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

The article was proposed a theoretical analysis of the normative and legal basics of the problem of forming the competence of foreign languages communication in schoolchildren; outlined the essential characteristics of the concept of "competence"; found a place of general secondary education in the field of educational policy of Ukraine.

Key words: competence; competence of communication in foreign languages, key competencies.

РОЛЬ "ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА" ДЛЯ ФОРМУВАННЯ У ШКОЛЯРІВ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДЛЯ ЖИТТЯ В 21 СТОЛІТТІ

У статті запропоновано теоретичний аналіз ролі "Образотворчого мистецтва" для формування у школярів компетентностей для життя в 21 столітті; розкрито сутнісні характеристики поняття "компетентність"; виокремлено ключові компетентності школярів України для життя в 21 столітті.

***Ключові слова:** образотворче мистецтво; компетентність; ключові компетентності.*

В умовах трансформацій всієї системи освіти до стандартів ЄС, наше суспільство особливо гостро потребує реалізації багатогранної стратегії в галузі базової середньої освіти. Так, сучасний світ вимагає нового типу випускника закладів середньої освіти (ЗСО), а саме: всебічно розвиненої особистості з високим рівнем культури, інтелекту та духовності, яка може й вміє мислити креативно.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури виявлено, що в Україні надається належна увага дослідженню проблеми розвитку дитячого образотворчого мистецтва. Актуальні аспекти означених проблем висвітлено у працях А.В. Бакушинського, О.В. Бас, А.А. Венгер, Т.Г. Казакової, Т.С. Комарової, В.П. Котляр та інших. Проте дослідження ролі "Образотворчого мистецтва" для формування у школярів компетентностей для життя в 21 столітті проводилися фрагментарно, що обґрунтовує актуальність нашої роботи.

Мета дослідження – теретичний аналіз ролі "Образотворчого мистецтва" для формування у школярів компетентностей для життя в 21 столітті.

Для досягнення мети визначено такі **завдання**: здійснити аналіз впливу "Образотворчого мистецтва" на формування у школярів України компетентностей для життя в 21 столітті; розкрити сутнісні характеристики поняття "компетентність"; виокремити ключові компетентності школярів України для життя в 21 столітті.

У виконанні завдань цього дослідження важливо визначитися щодо сутнісні характеристики поняття "компетентність".

У вітчизняній педагогічній літературі вживаються і поняття "компетенція" ("компетенції", "групи компетенцій"), і поняття "компетентність" ("групи компетентностей"). Тлумачний словник подає вельми схожі трактування цих понять [5]. Компетенція – 1) добра

обізнаність із чим-небудь; 2) коло повноважень якої-небудь організації, установи чи особи. Компетентність – властивість від компетентний. Компетентний – 1) який має достатні знання в якій-небудь галузі, який з чим-небудь добре обізнаний, тямущий; який ґрунтується на знанні, кваліфікований; 2) який має певні повноваження, повноправний, повновладний [5].

Ця схожість не є випадковою, адже ці поняття походять з одного джерела – з латини *competentia* – узгодженість, відповідність, а *competo* – відповідати, бути годящим, здатним [8]. І щоб не виникали "труднощі перекладу", слід розвести ці поняття, враховуючи вітчизняні мовні стереотипи. Поняття "компетенція" традиційно вживається у значенні "коло повноважень", "компетентність" же пов'язується з обізнаністю, авторитетністю, кваліфікованістю. Тому доцільно в педагогічному сенсі користуватися саме терміном "компетентність".

У нашому дослідженні прийнято позицію до тлумачення поняття "компетентність" у Законі України "Про освіту" (2017), а саме: динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [6].

А. Хуторський, наприклад, пропонує трирівневу ієрархію компетенцій [9]: ключові; загальнопредметні; предметні.

Перелік ключових компетенцій А. Хуторський визначає на основі провідних цілей загальної освіти, структурної презентації соціального досвіду та досвіду особистості, а також основних видів діяльності студента, які дозволяють йому оволодіти соціальним досвідом, формувати навички життя та практичної діяльності в суспільстві. А саме: ціннісно-сміслова компетенція; загальнокультурна компетенція; навчально-пізнавальна компетенція; інформаційна компетенція; комунікативна компетенція; соціально-трудова компетенція; компетенція особистісного самовдосконалення [9].

Зазначимо, що всі інноваційні зміни, передусім, залежать від освітньої політики, а саме створення необхідної нормативно-правової бази. Вдалу спробу аналізу нормативно-правового забезпечення впровадження компетентнісного підходу в заклади освіти України здійснено у працях В. Бобрицької [1; 2; 3; 4].

Впровадження нових інструментів навчання, принципів дитиноцентризму, професійної свободи вчителя і розвитку емоційного та естетичного інтелекту школярів відображає Концепція "Нова українська школа" [7]. Так, у ній поняття "ключові компетентності" для життя в 21 столітті тлумачиться як ті, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя [7]. Далі розглянемо їх детальніше (див. Рис. 1).

Нині педагоги в ЗСО успішно працюють над втіленням нових технологій проведення занять з образотворчого мистецтва. Вони формують розуміння того, що техніка школяра включає широке коло питань: набуття спеціальних навичок, способів і прийомів, за допомогою яких виконується художній твір, що є безпосереднім результатом роботи художника зі спеціальними матеріалами та інструментами, знайомлять зі способами їхнього використання.

Під поняттям "Образотворче мистецтво" розуміємо мистецтво відображення суцього у вигляді різних образів, зокрема таких як художні образи на площині (графіка, малярство тощо) та в просторі (скульптура) [10].

Осовна роль у навчально-виховному процесі сучасного ЗСО "Образотворчого мистецтва" є естетизації дитячого життя і формування у школярів естетичного ставлення до дійсності, що дозволяє розвивати у них високий естетичний смак, а також дає можливість зрозуміти сутність суспільно-естетичних ідеалів. Так, уроки образотворчого мистецтва вводять дітей у чарівний світ мистецтва, світ культурного, естетично-грамотного життя.

З вищесказаного, основні завдання вчителя "Образотворчого мистецтва" полягають у допомозі дітям опанувати мову мистецтва, формуванні здатності відчувати гармонію і створювати її своїми руками, художнього смаку, розвитку художнього мислення і уяви, формування національної свідомосту учнів через ознайомлення їх з надбанням української культури, навчанні виявляти "місце" своєї творчості у повсякденному житті та розвитку профорієнтації учнів у мистецькій сфері. Що стає підґрунтям для формування у школярів компетентностей для життя в 21 столітті.

Виходячи з вище сказаного, за цей час сформовано певні правові засади побудови інформаційного суспільства: прийнято ряд нормативно-правових актів, які, зокрема, регулюють суспільні відносини щодо створення інформаційних електронних ресурсів, захисту прав інтелектуальної власності на ці ресурси, впровадження електронного документообігу, захисту інформації. Але це лише початок нових зрушень у побудові комп'ютерно орієнтованої освіти.

Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами	<ul style="list-style-type: none"> • Це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування
Спілкування іноземними мовами	<ul style="list-style-type: none"> • Уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів. Уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування
Математична компетентність	<ul style="list-style-type: none"> • Культура логічного і алгоритмічного мислення. Уміння застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для вирішення прикладних завдань у різних сферах діяльності. Здатність до розуміння і використання простих математичних моделей. Уміння будувати такі моделі для вирішення проблем
Основні компетентності у природничих науках і технологіях	<ul style="list-style-type: none"> • Наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності. Уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати
Інформаційно-цифрова компетентність	<ul style="list-style-type: none"> • передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, навички безпеки в інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо)
Уміння вчитися впродовж життя	<ul style="list-style-type: none"> • Здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя
Ініціативність і підприємливість	<ul style="list-style-type: none"> • Уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави. Вміння раціонально вести себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо
Соціальна та громадянська компетентності	<ul style="list-style-type: none"> • Усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів. Повага до закону, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття
Обізнаність та самовираження у сфері культури	<ul style="list-style-type: none"> • Здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших
Екологічна грамотність і здорове життя	<ul style="list-style-type: none"> • Уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя

Рис. 1. 10 ключових компетентностей нової української школи

Отже, враховуючи результати цієї наукової розвідки, вважаємо, що теретичний аналіз ролі "Образотворчого мистецтва" для формування у школярів компетентностей для життя в 21 столітті дає змогу зробити висновок, що ступінь сучасна естетична освіта школярів ЗСО входить до ключових позицій розвитку й розбудови освітньої системи України, яка прямує до стандартів ЄС. Перспективи подальших наукових розвідках вбачаємо у розгляді практичних аспектів реалізації ключових компетентностей школярів на різних предметах.

Джерела:

1. Бобрицька В.І. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх викладачів вищої школи. *Проблеми освіти*. 2011. № 66. Ч. I. С.39–44.
2. Бобрицька В.І. Компетентнісний підхід у проектуванні науково-дослідницької роботи студентів магістратури. *Вища освіта України. Тематичний випуск "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології"*. 2012. № 3 (додаток 1). Т. 21. С. 46–54.
3. Бобрицька В.І., Процька С.М. Комп'ютерно орієнтована освіта майбутніх філологів: навчально-методичний посібник для студентів ЗВО. Полтава: Скайтек, 2016. 136 с.
4. Бобрицька В.І. Освітня політика України у сфері інформатизації освіти. *Освітня політика: філософія, теорія, практика: монографія* / За ред. В.П. Андрущенко; Авт. кол.: В.П. Андрущенко, Б.І. Андрусин, В.І. Бобрицька, Р.М. Вернидуб та ін. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. С. 272–316.
5. Енциклопедія освіти. / Акад. пед. наук України; головний ред. Василь Григорович Кремінь. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
6. Закон України "Про освіту". [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> .
7. Концепція "Нова українська школа". [Електронний ресурс] URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> .
8. Новий тлумачний словник української мови у 3-х томах / авт.-уклад.: Василь Яременко, Оксана Сліпушко. Аконіт, 2008. 2717 с.
9. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. №2. С.58–64.
10. Wikipedia. [Електронний ресурс]. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki> .

The article proposes a theoretical analysis of the role of "Art" for the formation of competencies for students in the 21st century; the essential characteristics of the concept of "competence" are disclosed; The key competences of Ukrainian schoolchildren for life in the 21st century are singled out.

Key words: art; competence; key competence.

Бей І.Ю., аспірант кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ

У статті аналізуються стратегічні напрями реформування системи іноземної освіти в Україні; розглядаються принципи державної освітньої політики щодо іноземної освіти; досліджуються шляхи впровадження в освітній процес вищої школи системи інноваційних методів навчання іноземних мов.

Ключові слова: *стратегічні напрями, реформування, іноземна освіта, заклади вищої освіти, державна політика.*

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Основні завдання державної освітньої політики щодо реформування системи навчання іноземних мов закладені у таких державних документах, як «Національна доктрина розвитку освіти», Закон України «Про вищу освіту», Національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»); Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» тощо.

У них визначено стратегічні напрями реформування освіти в Україні: створення умов для усвідомлення відмінностей у рідній та іноземній культурі; виховання толерантного ставлення до представників інших народів; зниження рівня етноцентризму; терпимість до відмінностей щодо цінностей і норм моралі; формування соціокультурної грамотності тощо.

Аналіз проблеми реалізації стратегії держави в галузі іноземної освіти засвідчив її актуальність та дозволив визначити ряд протиріч, вирішення яких сприятиме як підвищенню якості зазначеної освіти, так і прищвидченню процесів її інтеграції у європейський та світовий освітній простір.

Це протиріччя: між активізацією інтеграційних процесів в Україні та суттєвим мовним бар'єром, що відокремлює вітчизняну систему освіти від європейської та світової; між вимогами сучасного суспільного життя в умовах глобалізації та недостатньою якістю іноземної освіти сучасної молоді; між прагненням суспільства до комунікації у європейському освітньому просторі та відсутністю належного доступу спеціалістів до професійної інформації.

Аналіз попередніх наукових досліджень. Дослідженню проблем реформування освіти та її іноземного сегменту присвячені наукові праці цілої низки вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як П. Бех, Л. Биркун, М. Згуровський, Г. Крючков, Н. Кучеренко, С. Ніколаєва, О. Хоменко та

ін.). Ними було проаналізовано шляхи реформування системи освіти в Україні, визначено основні протиріччя процесу іншомовної підготовки як у вищій школі, так і в загальноосвітніх навчальних закладах, намічено шляхи їх вирішення.

Однак, незважаючи на численні доробки з означеної проблеми, багато її аспектів ще залишаються не дослідженими. Так, потребують подальшого осмислення, узагальнення та систематизації питання впровадження в освітній процес закладів вищої освіти системи інноваційних технологій у відповідності із вимогами світової та європейської наукової спільноти.

Мета статті. Визначити та проаналізувати основні напрями державної освітньої політики в галузі реформування вітчизняної системи навчання; дослідити шляхи впровадження в освітній процес закладів вищої освіти системи інноваційних методів навчання іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. Аналіз проблеми на теоретичному рівні дозволив виділити основні новації в підходах до викладання іноземних мов в Україні. Вони ґрунтуються на аналізі європейського досвіду з дотриманням Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти та передбачають: уніфікацію рівнів навчання в Україні та світі; реалізацію компетентісного підходу в навчанні іноземних мов; розвиток компетенцій у всіх видах мовленнєвої діяльності; максимальне залучення кожного студента в процес опанування мови; активне використання мультимедійних засобів, аудіо- та відеоматеріалів, мережі Інтернет для створення іншомовного мовленнєвого середовища.

В аспекті зазначеної проблеми для нас важлива думка Р. Гришкової, яка зазначає, що в контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів, в руслі загальноєвропейських тенденцій в мовній політиці іншомовна підготовка в Україні розглядається як полікультурний, полілінгвальний простір, а провідні принципи її реалізації ґрунтуються на мовному й культурному плюралізмі [1].

До принципів, що забезпечать реалізацію зазначених завдань, вчені відносять такі, як: пріоритетність та демократизацію освіти, її гуманізацію та гуманітаризацію, національну спрямованість та відкритість, нероздільність навчання і виховання, багатокультурність та варіативність.

Зазначені принципи державної освітньої політики покладено в основу реформування процесу навчання іноземних мов. На їх основі у вітчизняному освітньому просторі переглядається структура ступенів навчання іноземних мов, оновлюється їх зміст, розробляються авторські програми та альтернативні підручники, реалізується інтеграція у світові заклади освіти, створюються умови для варіативності форм навчання іноземних мов як у вищій школі, так і в закладах загальної середньої освіти.

Аналіз наукових праць щодо реформування системи вітчизняної іншомовної освіти показав, що більшість авторів констатує факт активного долучення освітніх структур України до процесу реформування іншомовної освіти в контексті європейської мовної політики. Однак, як зазначає О. Хоменко, використовуючи загальноєвропейські тенденції як базові в

організації процесу іншомовної підготовки фахівців, «ми маємо і власні надбання, які могли б бути корисними в світовому освітньому просторі». В зв'язку з цим, за його твердженням, назріла об'єктивна необхідність структурного вдосконалення іншомовної підготовки [4].

Ми погоджуємося з пропозиціями вченого щодо доцільності створення на урядовому рівні, з державним фінансуванням, потужного центру іншомовної підготовки, основними функціями якого могли б бути такі, як: розробка стратегічних напрямів іншомовної політики України відповідно до соціального замовлення суспільства; пошуки шляхів реалізації цих стратегічних напрямів; координація досліджень в галузі іншомовної підготовки, які здійснюються в суміжних галузях педагогічної науки; активна співпраця з Європейською комісією та Європейським Центром Сучасних Мов (ECML), представництво в цих організаціях тощо [4].

Відомо, що на сучасному етапі розвитку іншомовної освіти характерною тенденцією щодо її вдосконалення є посилення комунікативної спрямованості навчального процесу, його наближення до реального процесу спілкування.

Відповідно, основним методичним змістом сучасного уроку іноземної мови має бути комунікативність. Як зазначає Т. Рудницька, усі вправи та завдання, що пропонуються учням, мають бути комунікативно виправданими дефіцитом інформації, вибором та реакцією. Найважливішою характеристикою комунікативного підходу є використання автентичних матеріалів, тобто таких, які реально використовуються носіями мови [3].

Аналіз наукової літератури з проблеми реалізації напрямів державної освітньої політики щодо реформування системи навчання іноземних мов показав, що вчені та практики стверджують, що для досягнення комунікативної компетенції мови необхідно використовувати такі інноваційні методи навчання, що поєднують комунікативні та пізнавальні цілі.

Такі методи мають ґрунтуватися на гуманістичному підході та спрямовуватися на розвиток і самовдосконалення особистості, розкриття її резервних можливостей і творчого потенціалу, створенні передумов для ефективного вдосконалення освітнього процесу у закладах вищої освіти.

Основними принципами інноваційних методів, як зазначає О. Колейчик, мають бути: рух від цілого до окремого, орієнтація занять на студента (learner-centered lessons), цілеспрямованість і змістовність занять, орієнтація на досягнення соціальної взаємодії за наявності віри викладача в успіх своїх учнів, інтеграція мови та засвоєння її за допомогою знань з інших галузей наук. Існують різні варіанти цього напрямку в сучасній методиці, які мають різні назви – «Whole Language Content Approach», «Cognitive Approach», «Content-Based ESL Program», «Cognitive Academic Language Approach», «Cooperative Learning», «Interactive training» [2].

Висновки. Теоретичний аналіз проблеми реалізації напрямів державної освітньої політики щодо реформування системи навчання

іноземних мов дозволив зробити висновки про те, що завдання вітчизняної науки в аспекті іншомовної освіти полягають в тому, щоб не лише узагальнювати ключові тенденції іншомовної підготовки на європейському та світовому просторі та адаптувати їх у вітчизняних реаліях, а й творчо розвивати їх, створюючи свої конкурентоспроможні ідеї та інновації, які б визнавалися у світовій науковій спільноті та успішно використовувалися.

Джерела:

1. *Гришкова Р. О.* Іншомовна освіта в Україні у контексті євроінтеграції // Наук. пр. Миколаївського держ. гуманітарного у-ту ім. Петра Могили. Миколаїв: МДГУ ім. Петра Могили, 2007. Т.55. Вип. 42. С. 25-28.

2. *Колейчик О. О.* Інноваційні методи навчання іноземних мов у вищій школі в контексті європейського освітнього простору [Електронний ресурс] / О. О. Колейчик, О. А. Местхарм. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_NPE_2013/Pedagogica/5_133876.doc.htm.

3. *Рудницька Т. Г.* Інноваційні методи навчання іноземних мов у вищій школі в контексті гуманістичної спрямованості навчального процесу. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2008. № 4. С.110-113.

4. *Хоменко О. В.* Вплив загальноєвропейських тенденцій на іншомовну підготовку в Україні. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2012. Вип. 11. С. 171-175. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2012_11_33.

The article presents analysis of strategic directions of reforming the foreign-language educational system in Ukraine. There have also been highlighted principles of the state educational policy about the foreign-language education. It is examined the ways of introducing the system of innovative methods of training foreign languages in the educational process of higher school.

Keywords: strategic directions, reformation, foreign-language education, higher educational institutions, state policy.

*Романів І.В., студентка I мпнв,
факультету менеджменту освіти та
науки Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова*

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ПРОЕКТНО- НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається формування толерантної поведінки молодших школярів під час проектно-навчальної діяльності. Уточняється сутність понять та розкриваються особливості толерантності, як соціокультурної цінності сучасного суспільства. Аналізується значення толерантності під час виконання проектних робіт.

***Ключові слова:** толерантність, толерантна поведінка, проект, проектна діяльність, проектна технологія, молодші школярі.*

У сучасному, бурхливому світі людина та цінності людських відносин повинні бути на першому місці. Зокрема, потреба суспільства в толерантній особистості змушує враховувати такі поняття, як культура, етика, моральність, толерантність, терпимість, повага під час підготовки підростаючого покоління. Зростає потреба формування у молодших школярів шанобливого відношення до думок інших, шанобливого ставлення, поваги до викладачів, батьків та однолітків.

Різні аспекти ціннісного ставлення до людини досліджували Л. Сьоміної, А. Садохін, Л. Байков, Г. Балл, І. Бех, О. Бодальов, Л. Виготський, В. Киричок, В. Семиченко, К. Чорна та ін. Проектно-навчальну діяльність аналізували такі вчені: Дж. Дьюї, Т. Супрун, М. Кларін, П. Мудров, М. Ярмаченко, С.Кримський, Ф. Бегьюлі, Л. Ващенко та ін.

Під час вивчення проблеми формування толерантності у молодших школярів засобами проектів, нами було виявлено, що цьому питанню було приділено не достатньо уваги. Тому з метою вивчення особливостей формування толерантної поведінки у молодших школярів, нами було визначено необхідність дослідження дефініції явища «толерантність», особливостей її прояву у молодших школярів та переваги використання методу проектів.

У результаті аналізу наукової літератури з філософії, соціології, психології і педагогіки щодо явища толерантності, ми виявили важливі теоретичні позиції науковців щодо цього питання.

У багатьох культурах поняття толерантність (від лат. *tolerantia* – терпимість) є синонімом слова терпимість. Зокрема у філософській енциклопедії дається таке визначення: толерантність – доброзичливе або принаймні стримане ставлення до індивідуальних та групових відмінностей

(релігійних, етнічних, культурних, цивілізаційних). Зокрема, окремі особи чи групи осіб можуть виступати ініціаторами перегляду таких звичаїв та норм, які вони оцінюють як жорстокі (нетолерантні) [8, с. 642].

В свою чергу, педагогічний словник С. Гончаренка дає визначення толерантності як терпимості до чужих думок і вірувань. [2, с. 490] та поведінки, як процесу зміни станів певної речі або істоти, що відповідає їхній внутрішній природі як цілому [2, с. 332].

Дуже ґрунтовне визначення толерантності дає Л.А. Байков: «... цінність і соціальна норма громадянського суспільства, що виявляється в праві всіх його індивідів бути різними, забезпеченні стійкої гармонії між різними конфесіями, поліетнічними, етнічними та іншими соціальними групами, повазі до різноманіття різних світових культур, цивілізацій і народів, готовності до розуміння і співпраці з людьми, що різняться по зовнішності, мові, переконанням, звичаям і віруванням» [3, с. 46].

А. П. Садохін акцентує свою увагу на емоційній складовій толерантності і трактує її, як «почуття терпимості і шанобливого ставлення до думок інших людей, що не збігаються з власними. Толерантність допускає право на вільне вираження своїх поглядів і реальну рівноправність людей в практичному житті, яке проявляється в тому, що людина, не відмовляючись від своїх переконань, одночасно відноситься з повагою до думок інших людей» [3, с. 27].

П. С. Прохорчук в своєму дослідженні дає визначення «Професійно-етичної культури людини...», як сукупність моральних цінностей та етичних норм, які стали внутрішніми особистісними переконаннями [5, с. 193-197].

Н. Бирко, у свою чергу, розглядає поняття “толерантна поведінка молодших школярів” і тлумачить його як природню толерантність з елементами морально-етичної, які продовжуватимуть розвиватися у середніх та старших класах за умови створення в початковій школі середовища толерантності [1].

Таким чином, спираючись на аналіз вищезазначених праць, можемо стверджувати, що толерантна поведінка молодших школярів має характеризуватися шанобливим ставленням школярів один до одного, готовністю до розуміння і співпраці з однокласниками та визначає норму соціальної поведінки.

Аналізуючи Декларацію принципів толерантності, яка затверджена Резолюцією Генеральної Конференції ЮНЕСКО 16 листопада 1995 року, ми виявили, що для сучасного цивілізованого світу толерантність є нормою. Та незважаючи на задекларовані на офіційному рівні принципи толерантності, всупереч повсякденній потребі та актуальності цієї соціальної та етичної норми, "справи толерантності" насправді не задовольняються [4].

Ми погоджуємось з думкою Л. І. Сьоміної, що основну роль у вихованні толерантності відіграє освіта, яка традиційно визначається, як процес і результат засвоєння людиною досвіду поколінь у вигляді системи накопичених знань, практичних умінь і навичок.[6, с.36-40]. Враховуючи

сучасні інноваційні тенденції, ефективним методом її формування. Є використання у навчально-виховному процесі проектної діяльності.

Поняття проектів та проектної діяльності вкрай поширене у педагогічному процесі на теренах України та за кордоном. Метод проектів як такий був розроблений філософом Дж. Дьюї. У педагогічному енциклопедичному словнику, наприклад, метод проектів описується як система навчання, в якій учні набувають знання та вміння у процесі планування та виконання практичних завдань – проектів, які поступово ускладнюються. [2, с.345].

На думку О.С. Ткаченко, за допомогою методу проектів можна не тільки передати учням об'єм знань, а ще й навчити їх здобувати ці знання самостійно, застосовуючи їх для розв'язання нових пізнавальних і практичних завдань, а також посприяти формуванню в них комунікативних навичок. [7].

Отже, виховання толерантної поведінки за допомогою методу проектів дозволяє реалізувати особистісно-діяльнісний і особистісно орієнтований підходи до освіти школярів на різних етапах навчання, забезпечити позитивну мотивацію учнів до навчання, активізувати їхню самостійну творчу діяльність. Увага та повага до особистості учня, гуманізм, позитивні почуття, думки, формування цінностей, розуміння визначення «толерантність» спрямовані не тільки на навчання, але і на розвиток особистості учня як важливої риси проектного підходу.

Джерела:

1. Бирко Н. М. Особливості формування толерантності учнів молодшого шкільного віку [Електронний ресурс]. URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN24/13bnmmsv.pdf>
2. Гончаренко С. *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь, 1997. 337 с.
3. Гриншпун И.Б. Понятие и содержательные характеристики толерантности (к вопросу о толерантности как психическом явлении). Толерантное сознание и формирование толерантных отношений (теория и практика). Москва: Изд. МПСИ; Воронеж: Изд. НПО «МОДЭК». 2002. 368 с.
4. Декларація принципів толерантності [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503,
5. Прохорчук П. С. Дефініція професійно-етична культура графічного дизайнера. Збірник наукових праць: Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Київ: 2018. – С.193-197.
6. Сьоміна Л. И. Вчимося діалогу. Толерантність: об'єднання й зусилля. Сім'я і школа. 2001. № 11—12. С. 36—40
7. Ткаченко О.С. Проектна технологія навчання (методичні рекомендації). Відділ освіти Красноармійської міської ради Методичний кабінет. 2013. –28 с.

8. Шинкарук В. І. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис. 2002.

The article deals with the formation of tolerant behavior of junior pupils during the project-learning activity. Clarifies the essence of concepts and reveals the features of tolerance as a socio-cultural value of modern society. The value of tolerance during project work is analyzed.

Key words: *tolerance, tolerance behavior, project, project activity, design technology, junior schoolchildren.*

ДИСКУСІЙНА ПАНЕЛЬ 3:

Тема: Розвиток державно-громадської моделі управління в освіті України на сучасному етапі державотворення

Павлова К.А., доцент кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, кандидат юридичних наук

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ АКТИВНОСТІ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

В статті досліджується процес формування явища громадської активності в умовах становлення громадянського суспільства та сучасних трансформаційних викликів розвитку людства. Аналізуються суспільно-політичні, ідеологічні та психологічні умови та чинники, які забезпечують реалізацію власних цілей та інтересів громадян стосовно суспільного життя в країні.

Ключові слова – активність особистості, соціальна активність, громадська активність, громадянське суспільство, правова свідомість.

В сучасних трансформаційних процесах, що проходять в Україні та світі, питання розвитку громадянської активності мають особливе значення, так як визначаючи подальші шляхи цивілізаційного розвитку в глобальному вимірі. Останні події десятиліть суспільно-політичного життя незалежної України яскраво засвідчили, що формування громадянської культури є фундаментальною проблемою у процесі подолання наслідків епохи тоталітарної системи і становлення правової держави.

Також професор Рибалко В. в своїх останніх роботах щодо суспільно-політичної кризи в Україні, досліджує феномен громадської активності як антитезу громадського протистояння, безправ'я та анархії. Наголошує на першочергову необхідність формування громадянської культури та свідомості через напрацювання та розкриття якостей психологічної зрілості та духовної мудрості на всіх рівнях суспільства [5].

За висновками професора В. Вашкевича у дослідженнях феномену формування історичної свідомості, «проблема подальшого розвитку країн різного походження полягає у побудові інформаційного, відкритого та самодостатнього для подальшого розвитку суспільства» [1, с. 166].

З огляду на актуальність та глибину проблеми формування громадської активності в нових соціально-економічних умовах - формуванні глобального громадянського суспільства та становлення взаємозалежних

зв'язків держав по всьому світу, її дослідження має міждисциплінарний зміст – філософський, правовий, політологічний, психологічний, педагогічний, та постійно розглядається вітчизняними та зарубіжними вченими в різних наукових спеціальностях.

Розвиток громадської активності у нових глобальних соціальних умовах досліджується сучасними вітчизняними науковцями, в тому числі в останніх працях В. Андрущенко, В. Беха, В. Вашкевича, А. Гусевої, Г. Зеленько, О. Івченко, А. Колодій, Н. Нижник, В. Омелько, В. Равцева, Ф. Рудич, Є. Рябенко, В. Федоренко та ін.

Неодмінною умовою для подальших наукових досліджень цього складного феномену, на наш погляд, є розуміння зв'язку державно-політичних, соціально-економічних, ідеологічних та психологічних факторів, які формують психологію сприйняття та позитивну динаміку проявів громадської активності в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні, що стало основною метою цієї статті.

При дослідженні ми розглядаємо явище громадської активності як складовим елементом соціальної активності особистості, так як останнє включає в себе різні компоненти та прояви активної життєдіяльності людини, які збігаються з основними сферами життя – соціально-політична, економічна, сімейно-побутова, професійна, творча, спортивна тощо.

Громадська активність, за висновками вітчизняних науковців, є складним феноменом, самостійною формою соціальної активності особистості. Вона передбачає активні громадські дії особистості - суб'єкта суспільних відносин, спрямовані на перетворення і вдосконалення самої особистості та навколишньої суспільної дійсності [2].

Ми визначили явище громадської активності як виду соціальної активності – за яким особа свідомо, цілеспрямовано, ініціативна та відповідально встановлює суспільні зв'язки для виконання своїх громадянських прав та обов'язків щодо розвитку держави, громадянином якої вона є, піклується про існування в суспільстві економічних, соціальних та морально-культурних факторів, які від неї залежать, що базується на її соціальних інтересах, внутрішніх потребах та цінностях. [4, с. 139].

Можна стверджувати, що цей прояв людського буття сформувався з цивілізаційним розвитком людства, з зародженням суспільних ідей та принципів гуманізму та толерантності, рівності та справедливості. Та попри активне розповсюдження цих принципів більше ніж п'ять століть, рівень сформованості свідомої та сталої громадської активності в світі загалом, залишається в дуже низьких показниках. Тому дослідження зовнішніх умов, створених державою, в яких формується громадянська позиція її населення, є, на нашу думку, необхідним для розуміння основних чинників формування особистісних якостей її носіїв та наслідків її деформації.

Варто відмітити, що громадська активність формується на певному етапі розвитку людства – з появою інституту громадянства – усталений правовий взаємозв'язок між людиною і державою, де обидві сторони мають взаємні права та обов'язки, визначені Конституцією й законами України.

Правовий статус громадянина передбачає існування у особистості сформованих навичок, знань та дій щодо підтримки різноманітних зав'язків з державою. Їх формування є складним та довготривалим процесом, який відбуваються через різні соціальні зв'язки та сфери – сімейні, освітянські, релігійні, політичні та інші, через які у особистості поступово формується розуміння себе як члена суспільства, який впливає на його майбутнє, отже має обов'язок долучатись до його вибудовування та наповнення.

Спеціалісти відмічають, що виконання людиною громадянських прав, свобод та обов'язків має спиратися на наявність у особи «громадянської «свідомості» характерними рисами якої є здатність поважати існуючі у суспільстві норми й імперативи, дотримуватись їх, визнавати та шанувати суспільні авторитети, виконувати обов'язки, які покладені на нього громадою», виявляти «громадянську культуру, визначальною рисою якої є законослухняність» [2].

Тому ми виділяємо явище громадської активності як особливої форми соціальної активності, при якій особа діє саме як громадянин певної держави, виходячи зі свого зазначеного в чинному законодавстві правового статусу, розуміючи мету, завдання, соціальну на особистісну корисність від цієї діяльності – громадянську свідомість.

Також, на наш погляд, явище громадської активності, яка притаманна психологічно здоровій людині та несе для неї позитивний особистісний розвиток, може існувати тільки в демократичній, соціальній, правовій державі, яка виконує зазначені принципи в своїй політиці.

Відмітимо, що в умовах глобалістичних загроз та розповсюдження екстремістської культури, «активність», нажаль, надто часто стала носити руйнуючий характер для соціального середовища певної країни та навіть світу. Воєнні, міжрасові, релігійні конфлікти з вже невраховною на сьогодні кількістю жертв, часто дуже вдало маскуються під «громадським обов'язком» та «державним інтересом», що нівелює прописані цінності демократії та глобальну безпеку світу.

Тому можна відзначити, що наявність громадської активності в певній державі, її сутність, особистісна та суспільна цінність, а також глобальні наслідки від неї, є найточнішим показником етапу та рівню розвитку цієї держави, стратегії та тактики її зовнішньої та внутрішньої політики, справжньої мети режиму та рівня самовизнання своєї ролі в історії людства.

Окрім цього, сутність та наслідки перетворень від громадської активності, на наш погляд, дуже помітно пов'язані зі станом громадянського суспільства в країні, а також умов для його безперешкодного формування та розвитку, в тому числі на глобальному рівні.

Сучасні науковці виділяють основні історичні передумови процесу формування громадянського суспільства: індивід, який має фундаментальні, легальні громадянські права та свободи; існування вільних від державного втручання «зон», в яких створюються інститути громадянського суспільства; формалізована законність, свобода підприємництва,

публічність та прозорість; наявність у суспільстві прагнення злагоди, толерантності та взаємоповаги [3, с.14].

Крім того, в умовах глобалізації сучасні дослідники пропонують говорити про глобальне громадянське суспільство, в якому є такі ознаки трансформаційного розвитку людства, як вільні відносини між суб'єктами недержаних громадських утворень, поцінування громадянських прав і прав націй вище за глобальні угоди та національні закони та інші [3, с.25].

Спиратися на зазначені висновки, *явище «громадянське суспільство» ми визначаємо як особливий стан, в якому створено умови (політичні, економічні, соціальні, психологічні, морально-культурні, освітні тощо) для реалізації різноманітних потреб й інтересів індивідів, забезпечуються можливості прояву кожній особистості своїх індивідуальних потреб для здорового психологічного, фізичного, економічного розвитку, прояву та захисту своїх природних та громадянських прав і свобод [4, с.141].*

Джерела:

1. Вашкевич В. М. Історична свідомість як складова суспільної свідомості. Гілея. Історія. Політологія. Філософія: науковий вісник: збірник наукових праць. Київ: Вид-во УАН ТОВ "НВП "ВІР". 2008. Вип. 14. С. 164-175.

2. Гусєва А.В. Психологічні чинники готовності особистості до громадської активності. Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.01. Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. 2009. 19 с.

3. Івченко О.Г. Людина в структурі громадянського суспільства: філософія ідентичності. Київ : Знання України, 2013. – 379 с.

4. Павлова К.А. Соціальні чинники формування громадської активності в умовах становлення громадянського суспільства в Україні. Гілея: науковий вісник. Київ : «Гілея», 2018. – Вип. 139 (12). Ч. 2. Філософ.науки. С.138-142.

5. Рибалка В.В. Психологічні передумови розвитку громадянського суспільства і особистості громадянина. Психологія і особистість. Київ. 2017. № 2 (12). С. 50–61.

The article deals with the phenomenon of the formation of a civic activity phenomenon in the conditions of the emergence of a civil society and modern transformational challenges to the development of humanity. The necessary socio-political, ideological and psychological conditions and factors through which citizen ensure the realization of their own goals and interests in public life in the country are analyzed.

Keywords: *personality activity, social activity, civic activity, civil society, legal consciousness.*

Індучна О.О., студентка групи ІмОПз факультету менеджменту освіти та науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, магістерська програма «Освітня політика»

ПРОЕКТ КОНЦЕПЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ(КОНТРОЛЮ) У СФЕРІ ОСВІТИ

У статті приділена увага значенню державного нагляду у сфері освіти. Метою Закону України «Про освіту» № 2145-VIII від 5 вересня 2017 року є адаптація національної освітньої системи до вимог Європейського Союзу. Проаналізовано положення законодавства та інших нормативно-правових актів з питань державного управління, нагляду та контролю .

Ключові слова: *освіта, функції, нагляд і контроль, державне управління, органи державної влади, Проект Концепції трансформації державного нагляду (контролю) у сфері освіти.*

Управління освітою має здійснюватись на засадах інноваційних стратегій відповідно до принципів її сталого розвитку, запровадження сучасних освітніх проектів та здійснення моніторингових досліджень; удосконалення моделі державно-громадського управління посилення взаємодії усіх суб'єктів освітньої політики, у якій особистість суспільство і держава стають рівноправними суб'єктами і партнерами.

Створення ефективної системи управління в значній мірі залежить від того, наскільки дієво, оперативно і об'єктивно реалізуються функції нагляду (контролю) якості освітньої діяльності і якості освіти, посилення його впливу на підготовку проектів управлінських рішень та нормативно-правових документів.

Правильно побудована система нагляду (контролю) є надійним джерелом інформації про досягнення суб'єктами освітньої діяльності поставленої мети, виявлення відхилень, недоліків і причин їх виникнення як для органів управління освітою, так і громадськості. При переході від адміністративно-командної системи управління до системи державно-громадського управління освітою, державний нагляд (контроль) повинен трансформуватись. Оновлена система нагляду (контролю) повинна стати одним із основних інструментів модернізації освіти.

При розробці Концепції трансформації нагляду (контролю) у сфері освіти врахований як вітчизняний, так і зарубіжний досвід контрольної діяльності.

Аналіз наукових публікацій щодо питань державного нагляду в галузі освіти свідчить, що проблема ефективності державного нагляду

залишається актуальною і дедалі більше дослідників акцентують увагу на ній. Тому метою статті є проведення аналітичного огляду міжнародного досвіду здійснення державного контролю у сфері освіти, дослідження стану розвитку, недоліків і проблем державного нагляду (контролю) у сфері освіти, опис етапів трансформації державного нагляду (контролю) у сфері освіти та передбачення результатів від реалізації Концепції.

Аналітичний огляд освітніх систем восьми європейських країн (Великобританія, Нідерланди, Польща, Словенія, Угорщина, Франція, Фінляндія, Чехія) свідчить, що окрім Фінляндії, в усіх зазначених країнах для здійснення державного контролю в галузі освіти створені центральні органи контролю. Як правило такими органами є інспекції. Основними функціями органів контролю в галузі освіти є:

- нагляд за дотриманням законодавчих норм та освітніх стандартів;
- оцінювання ефективності діяльності суб'єктів освіти, якості викладання і якості навчальних досягнень учнів та студентів.

На сьогодні у сфері освіти законодавчо не визначений орган із забезпечення організаційної та методологічної єдності контрольної-наглядової діяльності. Посилення ролі контрольної діяльності щодо реалізації державної політики в галузі освіти при здійсненні децентралізації і дерегуляції, демократизації і розвитку автономії навчальних закладів, технологізації освітнього процесу і компетентністному підході до підготовки здобувачів освіти потребує адекватних перетворень контрольної діяльності, що практично не відбувається.

Розвиток сталого демократичного суспільства неможливий без якісної освіти і науки, які є основою соціально-економічного розвитку будь-якої сучасної країни.

Підвищення ефективності впливу сфери освіти на соціально-економічний розвиток країни потребує наукового обґрунтування її розвитку, запровадження адекватної змінам у суспільстві системи управління. Контроль, як один із основних інструментів управління модернізацією освіти повинен змінити свою функцію. Запровадження громадських форм контролю у сфері освіти за короткий період часу практично неможливо, оскільки це потребує як реформування усієї системи державного управління сферою освіти, так і впровадження механізмів її громадського самоврядування. З врахуванням цього у концепції пропонується проведення трансформації державного нагляду (контролю) у три етапи.

На першому етапі державна форма нагляду (контролю) у сфері освіти трансформується у державно-громадську форму нагляду (контролю). На цьому етапі організація і проведення контрольних заходів, нормативно-правове та методичне забезпечення здійснюється органами контролю державної виконавчої влади при обов'язковій участі громадських організацій «професійних асоціацій та спілки опікунські та батьківські ради тощо» створений відповідно до чинного законодавства.

На другому етапі державно-громадська форма нагляду (контролю) у сфері освіти трансформується у громадську-державну форму нагляду (контролю).

На цьому етапі організація і проведення контрольних заходів здійснюється громадськими організаціями, а нормативно-правове та методичне забезпечення – органами державної виконавчої влади при участі громадських організацій.

На третьому етапі громадсько-державна форма нагляду (контролю) у сфері освіти трансформується у суспільні форми контролю.

На цьому етапі:

- завершується формування відкритої інформаційної системи яка дозволить кожному члену суспільства отримувати повну і об'єктивну інформацію про результати діяльності кожного суб'єкта освітньої діяльності;
- органи державного нагляду (контролю) трансформуються в дорадчі органи, які вивчатимуть стан розвитку освіти, проводитимуть за заявками суб'єктів освітньої діяльності педагогічний аудит, та надаватимуть консультативну допомогу.

Очікувані результати від реалізації концепції. Поетапна трансформація зовнішнього контролю дозволить врахувати стан суспільних відносин і стан розвитку освіти в Україні, а реалізація Концепції забезпечить:

- цілісність та неперервність у здійсненні контрольних заходів за реалізацією державної політики в галузі освіти на всіх її рівнях, усіма суб'єктами контролю;
- методологічне поєднання самоконтролю суб'єктів освітньої діяльності із зовнішнім контролем;
- об'єктивне, прозоре і доступне інформування суспільства і держави про результати діяльності суб'єктів освіти;
- об'єднання зусиль державних і громадських інституцій при здійсненні контрольних заходів;
- створенню механізму зацікавленості суб'єктів освітньої діяльності у своєму розвитку та вдосконаленні;
- формуванню довіри до результатів самооцінки діяльності суб'єктів освіти.

Висновки. Відповідно до статті 5 Закону України «Про освіту» суб'єктами державного контролю є Міністерство освіти і науки України, Державна інспекція навчальних закладів України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, які мають у своєму підпорядкуванні навчальні заклади, органи управління освітою обласних районних державних адміністрацій та органи місцевого самоврядування. Державний контроль проводиться відповідно до Порядку здійснення державного контролю за діяльністю навчальних закладів, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 25.01.2008 № 34 (далі – Порядок).

2. Внаслідок відсутності єдиних прозорих, зрозумілих і відкритих для освітніх закладів і суспільства процедур контрольно-наглядової діяльності не забезпечуються:

- 1) належний контроль за реалізацією державної політики у сфері освіти;
- 2) стимулюючий характер державного нагляду (контролю), направлений на зростання самостійності навчальних закладів у їх розвитку, більшої орієнтації на потреби особистості, суспільства і ринку праці;
- 3) органічне поєднання самоконтролю навчальних закладів і державного нагляду (контролю), зацікавленості в об'єктивній оцінці результатів їх діяльності та порівнянні з такими ж навчальними закладами.

Джерела:

1. Андрущенко В. П. Освітня політика (огляд порядку денного) / В.П. Андрущенко, В. Л. Савельєв. – К.: МП Леся, 2010. – 368 с.
2. Вільчинська Н. Ю. Освітня політика Європейського Союзу: особливості формування та реалізації. Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд. політичних наук. – Київ, 2012. – 19 с.
3. Красняков Є. В. Формування державної політики в галузі освіти України на загальнодержавному рівні / Є. В. Красняков // Вісник державної служби України. – 2010. – № 3, – С. 19–24.
4. Радченко О. В. Державна політика й управління в освіті: [підручник]. / О. В. Радченко, А. Є. Тамм, О. В. Поступна. – Х.: вид-во Асоціації докторів державного управління, 2011 – 272 с.
5. Проект Концепції трансформації державного нагляду (контролю) у сфері освіти <http://sqe.gov.ua/index.php/uk-ua/hovnyu/18-struktura-kontseptsii-transformatsii-derzhavnoho-nahliadu-kontroliu-u-sferi-osvity>
6. Terepyshchyi S., 2016, The concept of "knowledge society" in the context of information era. *Studia Warmińskie*. Vol. 53., pp. 77-84.
7. Terepyshchyi S., 2017, Educational Landscape as a Concept of Philosophy of Education. *Studia Warmińskie*. Vol. 54., pp. 373-383.

The article focuses on the importance of state supervision in the field of education. The purpose of the Law of Ukraine "On Education" No. 2145-VIII of September 5, 2017 is to adapt the national education system to the requirements of the European Union. Analyzed the provisions of the legislation and other regulatory acts on issues of public administration, supervision and control.

Keywords: *education, functions, supervision and control, public administration, public authorities, draft Concept to transformation of state supervision (control) in the field of education.*

*Кулибаба А.С., студентка групи ІмОПд
факультету менеджменту освіти та
науки Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова,
магістерська програма «Освітня
політика»*

ПРОВІДНІ ТЕНДЕНЦІЇ І АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

У статті розглянуті основні принципи та методи управління освітою, особливості та актуальні проблеми громадського управління освітою, а також провідні тенденції громадського управління освітою в Україні.

***Ключові слова:** громадське управління освітою, освіта, освітня політика, система освіти України.*

Актуальність проблеми. В умовах сучасної науково-технічної та інформаційної революції освіта функціонує як складний соціально-економічний організм, який відіграє велику роль у суспільному прогресі людства. Вона є однією з найвагоміших галузей трудової і пізнавальної життєдіяльності. Сучасний етап розвитку системи освіти України характеризується її реформуванням, пошуком шляхів приведення змісту у відповідність з особистісними запитами учнів, світовими стандартами. Реформування освіти зумовлене необхідністю подолати негативні явища, що мають місце в українському суспільстві. Саме тому серед численних трансформацій і модернізацій останніх десятиліть особливе місце відводяться тим, які безпосередньо пов'язані з освітою, управлінням освітою, зокрема громадським управлінням освітою. З огляду на це актуальним є розкриття особливостей та перспектив розвитку громадського управління освітою в Україні.

Аналіз наукових досліджень. Питання державно-громадського управління досліджували В.Бочкар'єв, А.Гошко, В.Грабовський, Г.Єльнікова, О.Зайченко, М.Комарницький, В. Князев, Т.Шамова та ін. Аналіз наукових досліджень свідчить про наявність значної кількості праць вітчизняних і зарубіжних науковців, які досліджували державну політику у сфері освіти. Проте, питання управління освітою на громадських засадах є малодослідженими і потребують уваги науковців.

Виклад основного матеріалу. Державний характер управління системою освіти базується на принципах: доступності для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; доступності здобуття освіти; обов'язковості повної загальної середньої освіти; рівності умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку; гуманізму, демократизму, пріоритетності загальнолюдських духовних цінностей; органічного зв'язку із світовою та національною історією, культурою, традиціями; незалежністю освіти від

політичних партій, громадських і релігійних організацій; наукового характеру; інтеграції з наукою і виробництвом; взаємозв'язку з освітою інших країн; гнучкості й прогностичності системи освіти; єдності та наступності; безперервності й різноманітності; поєднання державного управління і громадського самоврядування. Ці принципи визначають основні напрями, пріоритети освітньої політики, а отже, і характер освіти та освітніх закладів у країні.

Для сучасного стану системи управління освітою характерний процес децентралізації, тобто передача ряду функцій і повноважень від вищих органів управління нижчим. Державні органи розробляють найбільш загальні стратегічні напрями, а обласні й районні (міські) органи спрямовують зусилля на вирішення конкретних, фінансових, кадрових, матеріальних, організаційних проблем.

Другою особливістю є перехід від державного до громадського управління освітою, головною метою якого є «поєднання зусиль держави і суспільства у вирішенні проблем формування державної політики в галузі освіти, питань навчально-виховної, методичної, економічної, фінансово-господарської діяльності». [2]

Управління – це діяльність, «спрямована на розробку рішень, організацію контролю, регулювання об'єкта управління згідно з метою, аналіз і підведення підсумків на основі достовірної інформації». [3, 45]

Керівництво закладами освіти повинно здійснюватися відповідно до таких принципів управління, як: державотворення, науковості, демократизації, гуманізації, цілеспрямованості, плановості, компетентності, оптимізації, ініціативи й активності, об'єктивності в оцінці виконання працівниками закладу освіти своїх обов'язків, принципу поєднання колегіальності з персональною відповідальністю. [3, 46-47]

Управління навчальними закладами базується на положеннях теорії управління. Головними складовими її є певні тенденції, відповідні їм закономірності й пов'язані з ними принципи управління навчальними закладами.

Тенденції розвитку управління навчальними закладами визначаються розвитком і функціонуванням державного управління, соціальними та економічними процесами в суспільстві. Але головним фактором, що впливає на управлінські процеси в навчальних закладах, є система освіти України, яка віддзеркалює всі явища, що відбуваються у державі та за її межами.

Категорія «тенденція» є формою прояву законів, які взагалі не мають іншої реальності, а відображаються у наближеному вигляді, в тенденції. Тенденція – це «узагальнююче поняття, яке втілює в собі суттєві постійні протиріччя, умови, фактори тощо, які носять систематичний прояв і здійснюють суттєвий вплив на якість функціонування системи в цілому та її структурних компонентів». [7, 24]

Тенденції, що притаманні сучасній освіті в Україні, можна визначити тільки аналізуючи процеси, що відбуваються в державі як складній

соціально-економічній системі, а також у єдності з розвитком міжнародної освітньої сфери. Тенденції розвитку системи освіти впливають на всі підсистеми, у тому числі й на управління, що в свою чергу відбивається на його закономірностях. Розглядаючи визначальні фактори розвитку управління загальною середньою освітою можна систематизувати їх таким чином: економічні, соціальні, політичні, ринкові, технологічні, міжнародні.

Головними тенденціями функціонування та розвитку системи освіти в Україні, що впливають на закономірності управління навчальними закладами не залежно від їх типу і форми власності, є:

- пріоритетність загальнолюдських цінностей та гуманістичної спрямованості;
- активізація суспільних і державних зусиль для виведення освіти на рівень міжнародних стандартів і досягнень в цій сфері;
- формування націонал-патріотичної моралі;
- розвиток освіти на основі новітніх психолого-педагогічних технологій;
- відхід від принципів авторитарної, заідеологізованої педагогіки, нівелювання природних індивідуальних особливостей усіх, хто навчається;
- радикальна перебудова управління сферою освіти через її демократизацію, децентралізацію, створення регіональних систем управління навчально-виховними закладами;
- розвиток недержавних форм власності закладів освіти.[4, 78-79]

Ці найбільш загальні тенденції в освіті України породжують відповідні похідні тенденції у всіх її підсистемах: організаційно-управлінських, наукових, навчальних, виховних, спеціально-педагогічних, професійно-технічних тощо. Вони, відображаючи загальні проблеми освіти України, водночас є конкретно-специфічними внаслідок особливостей та умов їх діяльності.

Найбільш суттєвими тенденціями, що характеризують функціонування загальноосвітніх закладів в сучасних умовах, є:

- прагнення до розширення варіативності змісту навчальних програм, певної профілізації за необхідності дотримання державних стандартів освіти;
- намагання керівництва навчальних закладів створити комплекси: дошкільних, середньоосвітніх і вищих навчальних закладів, поєднаних спільною стратегічною навчально-виховною метою і традиційними зв'язками, відповідною до загальної мети побудови організації і методики процесу навчання;
- конкуренція загальноосвітніх закладів різних типів і форм власності на основі покращення освітянських послуг;
- проникнення і втілення в навчальний процес іноземних педагогічних технологій (особливо в сфері викладання предметів гуманітарного циклу);
- розширення двосторонніх контактів між групами учнів, навчальними закладами різних країн;

- втілення дистанційної системи освіти на всіх її рівнях;
- поширення комп'ютерних технологій у процесі навчання.[1, 125-126]

До загальних тенденцій в освіті України можна віднести також: невідповідність бюджетного фінансування вимогам суспільства до якості навчання і виховання; певна орієнтація з боку органів управління освітою на самофінансування, підприємницьку діяльність навчальних закладів.

Не можна залишити поза увагою і такі тенденції, як «старіння» педагогічних кадрів, відсутність високої мотивації для підвищення професійної майстерності та дійсно творчої праці. В той же час у керівництва навчальних закладів спостерігається тенденція до оволодіння технологіями професійного менеджменту і втілення їх в управління; зниження рівня реальної демократії управління та поширення власної авторитарності.

Згідно з положеннями системного підходу, вище згадані тенденції з відповідною їх трансформацією навчальними загальноосвітніми закладами держави, мають вплив на управління школами як складову цілісності загального рівня.

Одним із завдань управління системою освіти є формування нового бачення освітніх проблем усіма його учасниками. Адже сьогодні освіта перестала бути однією із галузей народного господарства, державним відомством; вона дійсно стає однією з форм суспільної практики, особливою сферою, яка все набуває своїх інтересів, цілей, цінностей і політики.

Аналіз нормативно-законодавчих документів про освіту, опрацювання наукової та організаційно-методичної літератури, ознайомлення з передовим досвідом управління освітніми дають змогу виділити два напрямки управління освітою: традиційний (сучасний) та інноваційний (перспектива на майбутнє). Метою традиційного державного управління є забезпечення оптимального функціонування об'єкт-суб'єктних компонентів системи освіти. Інноваційне управління (менеджмент) передбачає «переведення освітньої системи, її змісту та об'єкт-суб'єктного потенціалу на більш високий якісний рівень, забезпечення розвитку та оновлення, відповідності рівня освіти вимогам сучасності». [6]

Інтегруючись в європейський і світовий освітній простір, Україна повинна враховувати напрацювання, характерні для управління галуззю в інших країнах. Деякі з них можна розглядати не лише як приклад для вивчення, а й як приклад для наслідування, зрозуміло за умов врахування національних особливостей української системи освіти і тих пріоритетів, на досягнення яких вона орієнтується. Таке врахування «не повинне передбачати сліпе копіювання зарубіжного досвіду, а надавати допомогу в розробці національної системи управління освітою, забезпечувати перехід її на державно-громадський рівень». Велику роль у цій справі відіграють громадські організації, органи місцевого самоврядування, асоціації батьків та навчальні заклади.[1, 54]

У сучасних умовах основні напрями реформування системи управління освітою вбачаються в: чіткому визначенні компетенцій, повноважень і відповідальності органів управління всіх рівнів, забезпеченні їхньої взаємодії; переході від розпорядчого до регулюючого управління системою освіти; розвитку державно-громадських форм управління освітою. Для успішного досягнення поставлених завдань необхідно вирішувати проблему підготовки управлінських кадрів, які мають усвідомлювати, що виконують справу державну, що здатні управлінську діяльність наповнити новим змістом.

Необхідно розробити нові освітні програми, що сприятимуть оновленню змісту підготовки управлінських кадрів до роботи в умовах демократичного управління освітою. Водночас важливо забезпечити якісний рівень навчання представників громадських структур до участі в управлінні, делегувати повноваження таким чином, щоб рівень складності завдань, що розв'язуються ними, відповідав рівню їхньої управлінської культури.

Нова парадигма освіти у державі викликає необхідність змін і в управлінні галуззю, зокрема організаційної діяльності керівної ланки. Оновлення організаційної діяльності адміністрації навчальних закладів різних типів і форм власності необхідно здійснювати за такими напрямками: моделювання, розробка і впровадження матричної рухливої структури управління; послаблення вертикальних і посилення горизонтальних зв'язків; децентралізація управління; посилення соціальної складової у менеджменті (створення умов для розвитку неформальної структури колективу, збільшення уваги і витрат на колектив, гуманізація управлінського мислення та ін.); добір досвідчених спеціалістів, перспективної молоді; посадовий ріст відповідно до професійних та загальнолюдських якостей; орієнтація на постійну, неперервну систему підвищення кваліфікації колективу; оволодіння управлінською культурою.[3, 234]

Висновки. Дослідження процесу демократизації та децентралізації в Україні, зокрема в малих містах, засвідчило, що успішно може впроваджуватися громадське управління, розвиватися місцеве самоврядування за умови усвідомлення їх значимості, оволодіння компетентнісним підходом до названих форм управління службовцями органів самоврядування та державними службовцями відділів освіти, керівниками навчальних закладів. Упровадження адміністративно-територіальної та освітньої реформ вимагає змін у нормативно-правовому забезпеченні відділів освіти, зокрема розробки Положення про відділ освіти відповідно до нових вимог. Отже, на нашу думку, перспективою розвитку громадського управління освітою є оптимальне поєднання державних і громадських засад в інтересах особистості, суспільства й держави, що може забезпечити розвиток освіти.

Джерела:

1. Крыжко В. В. Основы менеджмента в образовании: теория, практика и психология успешного управления / Крыжко В. В., Павлютенков Е. М. – Минск: 2012. – 260 с.
2. Лебідь Є. Державно-громадський тип управління освітою: європейський досвід та українські реалії [Електронний ресурс] / Є. Лебідь. – Режим доступу: <http://www.eurorexhi.kiev.ua>
3. Луговий В.І. Управління освітою: навчальний посібник для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності «Державне управління». – К.: УАДУ, 2007. – 302 с.
4. Мармаза О. І. Інноваційні підходи до управління навчальним закладом / О.І. Мармаза. – Харків : Основа, 2014. – 240 с.
5. Маслов В.І. Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами: навчальний посібник / В.І. Маслов. – Тернопіль : Астон, 2007. – 150 с.
6. Михайленко О. Державно-громадське управління освітою [Електронний ресурс] / О. Михайленко. Режим доступу <http://osvita.ua/school/manage/general/1124>.
7. Управління освітою / за наук. ред. В. П. Беха. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – 546 с.

***Annotation.** The article deals with the main principles and methods of education management, peculiarities and actual problems of public education management, and leading trends of public education management in Ukraine.*

***Keywords:** public education management, education, educational policy, educational system of Ukraine.*

*Кунділовська С. А., студентка ІмОПд
групи факультету менеджменту освіти і
науки НПУ імені М. П. Драгоманова,
магістерська програма «Освітня
політика»*

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ДЕЖАВНО-ГРОМАДСЬКОЇ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

У статті розглянуто основні правові характеристики державно-громадської моделі управління освітою, проаналізовано зміст цього явища. Наведено принципи якісного розвитку такої моделі управління в сфері освіти, переваги та недоліку її суб'єктного складу.

***Ключові слова:** державно-громадське управління, громадянське суспільство, громадськість, громадський контроль, освітня політика*

Сьогоднішні реалії в українській державі демонструють активні економічні, політичні, культурні та, що є не менш важливо, соціальні зміни. Такі стрімкі та масштабні за значеннями перетворення обумовлюють необхідність модернізації підходів, методів та принципів взаємодії держави та громадянського суспільства. Процес переходу управління держави до демократичного, з-поміж всього, ставить на порядок денний необхідність перебудови системи управління освітою. Форма управління в сфері освіти має розвиватись як державно-громадська, що забезпечить можливість до самоствердження та самореалізації особистості впродовж життя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій демонструє, що дослідженню питання становлення й розвитку державно-громадської моделі управління освітою надається все більше уваги у вітчизняній літературі. Окрім того, питання такої взаємодії громадянського суспільства та держави відображається не лише в наукових здобутках, а й в практичних питаннях його реалізації. Науковий та практичний аналіз розвитку державно-громадської моделі управління сферою освіти відображається, зокрема, у працях таких науковців: В. П. Андрущенко, Л. Гаєвська, В.А. Грабовський, О. І. Зайченко, В. Г. Кремень, К. А. Постол.

Проте, недостатньо вивченими, на нашу думку, залишаються питання змін соціально-економічної структури суспільства, які в свою чергу потребують перетворень в системі освіти через процес демократизації управління.

Метою статті є встановлення змісту державно-громадської моделі управління освітою та визначення основних принципів успішного розвитку такої моделі управління.

Завданнями статті є: 1) окреслити правові характеристики явища державно-громадської моделі управління освітою; 2) встановити недоліки та переваги суб'єктних складових цього явища; 3) визначити принципи, які є першочерговими для якісного розвитку державно-громадського управління освітою.

В умовах переходу людства до нового рівня високоінтелектуальної цивілізації, до епохи інформатизації та глобалізації суспільства, росте і рівень освіченості та світосприйняття громадян. Суспільство відіграє все більшу роль у формуванні, функціонуванні та контролі над державною політикою, не винятком є і освітня політика. Важливу роль у встановленні демократичних засад життя держави відіграють процеси децентралізації влади, що дає можливість приймати необхідні управлінські рішення безпосередньо в тих сферах, які необхідні саме для цієї громади. Такі зміни спричиняють підвищення ролі демократизації та обумовлює перехід до державно-громадської моделі управління у сфері освіти.

Наприклад, одним із шляхів модернізації управління в освіті є поєднання державного і громадського контролю управління, а також контролю за використанням бюджетних коштів навчальними закладами, що запроваджується у спільній взаємодії держави та громадськості [6].

Таким чином, громадськості надається великий потенціал управління та контролю за системою освіти, і тим самим актуалізується питання становлення державно-громадської моделі управління освітою.

За думкою В.А. Грабовського діяльність суб'єктів державно-громадського управління є об'єднання трьох напрямів, а саме – «демократизація діяльності органів державної влади; розвиток самоврядних асоціацій учасників освітньої діяльності (професійних асоціацій педагогів, органів учнівського й батьківського самоврядування всіх рівнів); створення та організація діяльності громадських органів управління освітою, де представлено всі верстви населення» [1].

Суттєвими правовими характеристиками, що притаманні державно-громадській моделі, на думку К. А. Постол, є особливий суб'єктний склад даного явища, який в свою чергу містить державний сектор управління та громадський сектор; наявність нормативно-правового механізму, яким регулюється взаємодія даних суб'єктів в правовому полі та наявність організаційно-правового механізму взаємодії, який в свою чергу забезпечує практичне втілення основних функцій та завдань цієї моделі управління [3]. Тому можна стверджувати, що дана модель управління є складною та багатогранною і потребує активних практичних дій задля розвитку та впровадження.

Також важливим питанням, є визначення завдань державно-громадського управління, що на думку О. І. Зайченко, є «забезпечення діалогу структур державного управління з органами громадського самоврядування, установами рухомої рівноваги між державним регулюванням та процесами самоорганізації, що відбуваються в соціально-педагогічних системах» [7].

Окрім того, на нашу думку, важливими завданнями такої моделі управління є забезпечення втілення законодавчих прав учасників освітнього процесу (педагогів, батьків, студентів чи учнів) у контролі, управлінні та реалізації освітньої політики в державі; задоволення інтересів та потреб усіх учасників навчального процесу; вдосконалення нормативно-правових механізмів взаємодії державних органів управління та громадськості.

На нашу думку, запорукою прогресивного втілення нової моделі управління є адекватне оцінювання як позитивних, так і негативних аспектів цієї проблеми. Л. Гаєвська виділяє як переваги, та і недоліки державної та громадської складової в такому типі управління. До переваг саме державної складової науковець віднесла ідеологічну та ресурсну бази й практику адміністративного управління, що в такій сукупності забезпечує максимальну стійкість системі; серед недоліків зазначені такі – «авторитаризм управлінської позиції; бюрократизм у прийнятті і виконанні рішень; ставку на адміністративний режим і тиск на громадську ініціативу, намагання обмежити її роль і зменшити значення; тенденції до розростання структури управління; використання державного ресурсу в процесі визначення й реалізації освітньої політики; дотримання владної ієрархії; неприйняття позиції меншості» [4]. Але варто також відмітити, що

державне управління в сучасних умовах теж зазнає змін, наприклад, на адміністративних посадах з'являються не призначені, а обрані за конкурсом посади, що змінює характер і стиль управління.

Що стосується громадської управління, то до переваг вченою віднесені: незалежність даних суб'єктів від спільного управління; врахування думки меншості; заохочення ініціативи; широка соціальна основа участі громадськості у спільному управлінні діяльності закладів освіти. З іншого боку недоліками громадської складової є «недостатній рівень професіоналізму більшості учасників; нестача ресурсів і можливостей фінансування проектів розвитку» [4, 5], що на наш погляд відповідає дійсності.

Але варто відмітити, що умовах процесу глобалізації, саме громадські організаційні структури привертають увагу більшість міжнародних асоціацій та донорів грантових проектів, які зацікавлені як підвищувати рівень професіоналізму суб'єктів громадського управління, так і фінансувати всі необхідні витрати. Врешті в більшості випадків цей факт робить ці структури навіть більш прогресивними ніж державні інституції, та надає, на нашу думку, їм явні переваги в практичному аспекті сучасного управління.

Для розуміння феномену державно-громадське управління освітою важливо зрозуміти сутність принципів, на основі яких будується взаємодіє таких з одного боку автономних та відокремлених, а з іншого – взаємодоповнюючих один одного суб'єктів процесу управління, серед найважливіших принципів, за В. Ф. Сиренко, можна виділити наступні: «первинний характер суспільства та вторинний держави (це означає, що спочатку формується громадянське суспільство, а вже на його основі організовується правова держава); - відповідність рівня розвитку держави рівню розвитку суспільства; - безпосередній зв'язок між процесом розвитку та зміни характеру суспільства з процесом еволюційних або ж революційних змін держави; - відношення правової держави до громадянського суспільства у вигляді політикоюридичної форми, що співвідноситься із соціальним змістом; - наявність прямих і зворотних зв'язків між державою і суспільством» [2].

Також, важливим принципом ми визначили, орієнтацію на розвиток легітимного та дієвого механізму громадського управління та контролю, що включає чіткий правовий статус та відповідальність суб'єктів, в тому числі публічного управління. Забезпечення втілення таких принципів державно-громадської моделі управління в сфері освіти в життя, є запорукою прогресивних змін в системі освіти нашої країни. Саме на основі цих стратегічних кроків можливо урівноважити державні та громадські чинники впливу на стан системи освіти вцілому.

Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що зміни в суспільно-політичній структурі країни обумовлюють необхідність подальшого удосконалення державно-громадської моделі управління освітою. Аналіз соціально-правових характеристик та принципів побудови

зазначеної моделі управління вказує на те, що такі умови призводять до необхідності здійснення нової освітньої політики, яка є спрямованою на розбудову більш демократичних та партнерських відносин між учасниками. На нашу думку, першим кроком задля ефективнішого втілення цієї моделі в життя, є вдосконалення чинного законодавства з питань узгодженої дії та двосторонньої відповідальності між суб'єктами управління.

Джерела:

1. Грабовський В. А. Державно-громадське управління загальною середньою освітою на районному рівні : автореф. дис.... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02. Київ: 2006. 20 с.

2. Сиренко В. Ф. Государство: демократическое, правовое, социальное (Очерки. Дискуссионные вопросы). Київ: Ин-т гос-ва и права им. В.М. Корецкого НАН Украины, 2013. С. 184–185.

3. Постол К. А. Правові механізми взаємодії суб'єктів державно-громадської моделі управління освітою в Україні *Освітня політика: філософія, теорія, практика: монографія* / За ред. В.П. Андрущенко; Авт. кол.: В.П. Андрущенко, Б.І. Андрусишин, В.І. Бобрицька, Р.М. Вернидуб та ін. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. С. 168–201.

4. Гаєвська Л. А. Розвиток державно-громадського управління загальною середньою освітою в Україні (друга половина ХІХ початок ХХ ст.) : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.01. Київ: 2010. 36 с.

5. Лалак Н. В. Сучасні інноваційні підходи в управлінні освітою [Електронний ресурс]. Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2011. № 20, URL: <http://book.net/index.php?p=achapter&bid=8736&chapter=1>

6. Національна доктрина розвитку освіти : Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002. [Електронний ресурс]. Нормативно-правові акти про організацію освіти у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>

7. Зайченко О. І. Державно-громадське управління в системі освіти району [Електронний ресурс]. *Теорія та методика управління освітою*. 2009. № 2. URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/2/09saiesr.pdf>

The contents of state and civil administration are shown in the article. The main state and civil administration's characteristics are analyzed. The principles of this management model in the field of education are presented.

Keywords: *state and civil administration, civil society, society, educational policy.*

ДИСКУСІЙНА ПАНЕЛЬ 4:

Тема: Сучасний заклад вищої освіти: яким йому бути?

*Сас Н.М., доцент кафедри
педмайстерності та менеджменту імені
І.А. Зязюна Полтавського національного
педагогічного університету імені
В.Г. Короленка, доктор педагогічних наук,
доцент*

ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДИКИ «САМОАНАЛІЗ ОБМЕЖЕНЬ ТА ПЕРЕВАГ ПРОФЕСІЙНОЇ РЕФЛЕКСІЇ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ (ЗВО)»

Анотація : автором розкрито основні підходи до самодіагностики обмежень та переваг професійної рефлексії викладача закладу вищої освіти. Визначено такі компоненти самоаналізу: схильність до професійного рефлексування, рефлексивно-когнітивний, рефлексивно-діяльнісний і особистісний компоненти.

В якості перспективи визначено розробка методичного інструментарію та його апробація.

***Ключові слова:** професійне рефлексування, рефлексивно-когнітивний, рефлексивно-діяльнісний і особистісний компоненти*

Питання професійної рефлексії викладача ЗВО носить багатовимірний та різноплановий характер і є достатньо актуальним для окремого дослідження. Теоретичний аналіз, синтез та узагальнення власного педагогічного досвіду дозволяють розглядати сутність професійної рефлексії викладача ЗВО як здатність «вийти» за межі актуальної діяльнісної ситуації. У результаті дослідження було виявлено такі характерологічні ознаки професійної рефлексії викладача ЗВО як методологічна і процесуальна складові; ретроспективний, ситуативний, випереджаючий види; особистісна, діадна та групова форми та ін. Особливе місце в професійній рефлексії викладача ЗВО посідає готовність викладача ЗВО до організації змісту навчального матеріалу і способів його подачі студентам. Рефлексивне забезпечення функціональної ролі викладача ЗВО полягає в здатності чітко усвідомлювати свою позицію посередника, тобто не просто транслювати свої знання студенту, а забезпечувати умови, що полегшують студенту процес пізнання того, що знає сам викладач.

У попередніх публікаціях розглянуто поняття, функції, засоби діагностики та розвитку професійної рефлексії викладача ЗВО⁴; інноваційність, рефлексивність, самоосвітня компетентність як цінності професійної підготовки⁵; професійне самовдосконалення як своєрідна інтеграція проспективної рефлексії та самоосвітньої діяльності⁶. Проте, методика самоаналізу обмежень та переваг професійної рефлексії викладача ЗВО схарактеризована не була, що й стало предметом наукової розвідки.

М. Вудкок та Д. Френсіс⁷ розробили діагностику власних обмежень для менеджерів, яка дає можливість самодіагностувати риси, які заважають менеджеру бути успішним у професійній діяльності. Підходи, які пропонуються для самодіагностики професійної рефлексії викладача закладу вищої освіти, на наш погляд, дозволяють виявити не тільки її обмеження, але й переваги.

Самоаналіз обмежень і переваг професійної рефлексії викладача ЗВО, їх динаміку передбачається здійснювати на основі розробленої методики «Обмеження і переваги професійної рефлексії викладача зво». Визначено такі компоненти самоаналізу: схильність до професійного рефлексування, рефлексивно-когнітивний, рефлексивно-діяльнісний і особистісний компоненти.

Зміст компоненту «схильність до професійного рефлексування» визначається такими складовими як: схильність до рефлексування (прагнення до самопізнання (автентичності); систематичний аналіз і корекція своїх почуттів, думок, вчинків та ін.); ціннісна орієнтація на розвиток професійної рефлексії (відношення до професійної рефлексії як цінності; переконаності, що розвинена професійна рефлексія визначає професійну успішність та ін.); професійна мотивація (усвідомлення соціальної значущості професії викладача; переконання, що викладання базових і курсів за вибором – справа всього життя; прагнення контролювати ефективність обраних методів, прийомів і засобів педагогічної діяльності та ін.).

«Рефлексивно-когнітивний» компонент представлено володінням методикою навчального предмета; володінням змістом, класифікаціями, структурою, прийомами і засобами розвитку рефлексії, змістом і формами методичної роботи закладу вищої освіти. Так, володіння методикою викладання включає: володіння змістом методики навчального предмета відповідно до професійних стандартів і стандартів підготовки фахівця; розуміння змісту, класифікацій, структури, прийомів і засобів розвитку

---

⁴ Сас Н.М. Професійна рефлексія викладача ВНЗ: поняття, функції, засоби діагностики та розвитку, 2016.

⁵ Сас Н.М. Інноваційність, рефлексивність, самоосвітня компетентність як цінності професійної підготовки, 2018.

⁶ Сас Н.М. Професійне самовдосконалення як своєрідна інтеграція проспективної рефлексії та самоосвітньої діяльності, 2017.

⁷ Вудкок М., Френсіс Д. Раскрепощённый менеджер, 1991.

рефлексії представлено: змістом поняття, класифікації видів і складових структури професійної педагогічної рефлексії, методиками її діагностики, прийомами індивідуального і колективного розвитку та ін.; володіння змістом і формами методичної роботи закладу вищої освіти включає володіння: змістом методики само- і взаємоаналізу проведених занять; розробки методичного супроводу викладання (підготовки конспектів лекцій, розробки методичних матеріалів до семінарських, практичних, лабораторних занять, практик і самостійної роботи студентів) та ін.

«Рефлексивно-діяльнісний» компонент включає типові рефлексивні дії, рефлексивно-професійні дії викладача, розвиток професійної рефлексії в методичній роботі. Типові рефлексивні дії фіксують досвід аналізу минулого; аналіз певних особистих якостей і мотивів; здатність зробити установку на зміну поведінки, спрогнозувати свою майбутню поведінку, реакцію на можливі виклики та ін. Під рефлексивно-професійними діями викладача маємо на увазі: аналіз свого попереднього професійного досвіду та оцінювання правильності сформульованих цілей і завдань різних видів навчальної діяльності; аналіз свого досвіду щодо ефективності методів, прийомів і засобів педагогічної діяльності; оцінювання в ході заняття відповідності застосовуються організаційних форм, віковим особливостям студентів, рівню їх розвитку, змісту навчального матеріалу.

Розвиток професійної рефлексії в методичній роботі диференційовано на основі таких алгоритмічних дій як: аналіз власних професійних ситуацій за допомогою рефлексивних дій; аналіз змісту методичного супроводу викладання; внесення коректив, з урахуванням правильних і помилкових дій; розвиток власної професійної рефлексії за допомогою спеціальних методик; використання методів і прийомів індивідуального і групового розвитку професійної рефлексії; застосування спеціальних рефлексивних методів і прийомів в проблемно - конфліктних ситуаціях; використання опорних програм для ведення спостереження за своїми діями або діями колег в професійно-важливих ситуаціях; ведення щоденника професійної діяльності з подальшим аналізом і т.д.

«Особистісний компонент» включає: наполегливий і цілеспрямований розвиток особистої професійної рефлексії із застосуванням усіх відомих знань і засобів; залучення наявних вольових ресурсів; планування свого робочого часу з урахуванням необхідних рефлексивних дій; постійне розширення меж відомого в області розвитку власної професійної рефлексії.

Перспективним, на наш погляд, є розробка методичного інструментарію та його апробування.

Джерела:

1. Вудкок М., Френсіс Д. Раскрепощённой менеджер. Для руководителя-практика. Пер. с англ. – М.: «Дело», 1991.– 320с.

2. Сас Н.М. Професійна рефлексія викладача ВНЗ: поняття, функції, засоби діагностики та розвитку Н. М. Сас // Витоки педагогічної

майстерності : збірник наукових праць ПНПУ ім. В. Г. Короленка. – Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2016. – Вип. 18. – С. 314–319.

3. *Сас Н.М.* Інноваційність, рефлексивність, самоосвітня компетентність як цінності професійної підготовки/ Н.М.Сас // Електронний збірник наукових праць ЗОШПО – №2(31) – 2018 Частина перша.– Режим доступу : <https://drive.google.com/file/d/>

4. *Сас Н.М.* Професійне самовдосконалення як своєрідна інтеграція перспективної рефлексії та самоосвітньої діяльності // «Професійний менеджмент в сучасних умовах розвитку ринку». Матеріали доповідей VI науково-практичної конференції з міжнародною участю (Харків, 1 листопада 2017р.): Збірник.–Х.:Монограф.– 2017.– С.419–421.

Annotation: the author discloses the basic approaches to self-diagnosis of limitations and advantages of professional reflection of a teacher of a higher education establishment. The following components of self-analysis are defined: tendency to professional reflexion, reflexive-cognitive, reflexive-activity and personal components. The next step defined is the development of methodical tools and their testing.

Key-words: *professional reflexion, reflexive-cognitive, reflexive-activity and personal components*

*Сеім-Алі Бекір, випускник програми за обміном FLEX 2017-2018 н.р.
Варшавського Університету Лазарського
Самарська Л.О., випускниця програми за обміном FLEX 2017-2018 н. р., учасниця програми Ukraine Global Scholars (UGS) 2018-2019 н.р.*

РОЗРОБКА ПИТАЛЬНИКА ДЛЯ АНАЛІЗУ СТРАТЕГІЙ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ, ЯКІ ОБИРАЮТЬ СТУДЕНТИ ЗА ОБМІНОМ

Авторами обгрунтовано необхідність аналізування стратегій вирішення проблем, які обирають студенти за обміном та зазначено наступність виокремленої теми в дослідженні проблем студентів за обміном. В роботі визначено теоретичні джерела на які спиралися автори при укладанні питальника. Як результат дослідження наведено приклад питальника з 16 питань із варіантами відповідей.

Ключові слова: *проблеми студентів за обміном; поведінкові стратегії вирішення проблем; копінг-стратегії; стратегії в умовах морального вибору; критерії прийняття рішення стосовно вирішення структурованих та неструктурованих проблем.*

Щорічне збільшення кількості студентів, що навчаються за кордоном (у тому числі і за програмами обміну), прагнення забезпечити і підвищити рівень освітніх послуг і послуг, пов'язаних з прийомом іноземних студентів, зумовлює вивчення проблем студентів за обміном.

У попередніх дослідженнях нами виокремлено проблеми студентів за обміном; розроблено методичку й проведено он-лайн опитування студентів/школярів стосовно проблем перебування і навчання за програмами обміну; на основі аналізу теоретичних джерел виявлено й схарактеризовано успішні та неуспішні поведінкові копінг-стратегії. Проте, дослідження застосування стратегій вирішення проблем в умовах навчання за програмами обміну ще не здійснювалося, що й стало предметом дослідження.

Під час розробки питальника ми спиралися на дослідження В.Левченка, В.Лефевра, Н.Сас, О.Соловйової, Л. Трофимової, В. Трофимова стосовно поведінкових стратегій в умовах морального вибору, критеріїв прийняття рішення стосовно вирішення структурованих та неструктурованих проблем, успішних та неуспішних копінг-стратегій.

Зокрема, як методологічну установку В.Лефевр обирає такий моральний трюїзм : «Світ здатний змусити будь-кого піддатися спокусі. Проте, якщо світ сам є джерелом спокуси, то людина може протистояти їй тільки за умови, що людину жахає сама думка про можливість піддатися спокусі»⁸ . Варіантами дій індивіда в умовах морального вибору є : піддатися спокусі, відмовитися або протистояти їй.

Вибір з альтернатив розроблений на прикладі прийняття управлінських рішень (Н. Сас⁹, О.Соловйова, О.Соловйова¹⁰, Л. Трофімова, В. Трофімов¹¹). У ситуації вибору з альтернатив застосовуються критерії оцінювання вибору (рішення) для структурованих та слабо структурованих проблем.

Найбільш повно система критеріїв оцінки рішень розроблена для структурованих проблем, що дозволяють застосовувати економіко-математичні методи (наприклад, фактор часу, приріст доходів, поточні витрати, використання різних ресурсів). У випадку слабоструктурованих проблем для оцінки рішень може застосовуватися система зважених критеріїв, а сам процес оцінки здійснюється в три етапи : спочатку формуються найважливіші критерії, необхідність виконання яких не викликає сумнівів ; альтернативні варіанти оцінюють за цими критеріями (які, по суті, є критеріями обмеження) і розділяють на групи: відповідні

---

⁸ Лефевр В. Алгебра совести, 2003.

⁹ Сас Н. Основи інноваційного управління навчальними закладами, 2013

¹⁰ Соловьева О. И. Экономико-математическое моделирование процесса принятия управленческих решений в образовательном учреждении, 2012.

¹¹ Трофимова Л. А. Инновационные подходы к принятию управленческих решений, 2012.

вимогам, не відповідні і «сумнівні»; наприкінці –аналізуються варіанти за іншими критеріями.

Якщо ступінь невизначеності занадто висока, то для оцінки передбачуваних стратегій є чотири критерії рішення:

а) критерій рішення Вальда: критерій крайнього песимізму (песимізм тут виявляється в тому, що мінімізується максимальна втрата у вигравші);

б) альфа-критерій рішення Гурвіца являє собою середньозважене рішення екстремальних віддач (стратегія з найвищою вартістю обирається як оптимальна);

в) критерій рішень Сейвіджа досліджує можливі втрати в результаті прийняття неправильного рішення : якщо обрана стратегія забезпечує максимальну віддачу за умов досягнення бажаного стану об'єкту то втрати не рахуються;

г) критерій рішень Лапласа свідчить, що якщо ймовірність стану середовища невідома, то різні стратегії повинні прийматися як рівні. У цьому випадку обирається стратегія, що характеризується самою передбачуваною вартістю за умови рівних ймовірностей.

В.Левченко так характеризує конструктивні та неконструктивні копінг-стратегії ¹². Успішні копінг-стратегії супроводжує висока особистісна самооцінка свого потенціалу щодо досягнення цілей, знаходження правильних рішень, здатності контролювати складну ситуацію, оптимістичні сценарії розвитку подій. Успішні копінг-стратегії спрямовані, як правило, на аналіз і вирішення завдання, «соціальне відволікання» і «пошук соціальної підтримки», що говорить про вміння направити свою енергію в соціально прийнятне русло.

Неуспішні копінг-стратегії співвідносяться з підвищеним занепокоєнням, почуттям безпорадності, низькою самооцінкою, песимістичними думками про власні досягнення. Серед неконструктивних переважають копінг-стратегії «пошук винних» і «уникнення». Між використанням копінг-стратегій орієнтованих на уникнення, відволікання, емоційне реагування, агресивний відгук на ситуацію та успішністю вирішення проблеми має місце обернено пропорційна залежність.

Для опитування укладено 16 питань із запропонованими варіантами відповідей:

№	Питання	Варіанти відповіді
1.	Чи доводилося вам долати труднощі під час навчання/проживання за кордоном?	Так; Ні
2.	На вашу думку, чи змогли ви подолати труднощі?	Так; Не повністю; Не впевнений; Ваш варіант

¹² Левченко В.О. Психологические стратегии совладающего поведения как детерминанта личностной успешности подростков, 2010.

3	На вашу думку, що з наведеного мало найбільший вплив на вирішення проблеми?	Емоціне реагування; Раціональний підхід
4.	Що ви відчували після усвідомлення наявності проблеми?	Підвищене занепокоєння; Беспорядність; Зниження самооцінки; Агресію; Сильне бажання вирішити проблему якнайшвидше; Страх звернутись за допомогою; Апатію; Азарт вирішити проблему; Роздратування; Ваш варіант
5.	На вашу думку, під час вирішення проблеми ви:	Більше спирався(-лась) на власні сили ; Більше спирався(-лась) на підтримку суспільства; Комбінували; Ваш варіант
6.	До кого ви звертались за підтримкою і хто найбільше вам допоміг:	Приймаюча родина; Ваша родина в рідній країні; Друзі в вашій рідній країні; Друзі в країні за обміном; Локальний координатор; Викладачі/канцлер в країні за обміном; Ваш варіант
7.	Що, на вашу думку, приводило вас до успіху у вирішенні проблеми:	Аналіз завдання; Планування і вирішення проблеми; Прийняття відповідальності за результати вирішення проблеми; «Соціальне відволікання»; «Пошук соціальної підтримки»; Ваш варіант
8.	Що стримувало успіх у вирішенні проблеми?	Песимістичні думки про власні досягнення; «Пошук винних» ; «Уникнення»; Зволікання; Ваш варіант
9.	Чи доводилось вам робити вибір:	Моральний (рішення «між добром і злом»); Вибір з альтернатив; Вирішувати чітко структуровані (з відомими причинно-наслідковими зв'язками) проблеми; Вирішувати неструктуровані (з невідомими можливими наслідками) проблеми; Ваш варіант
10.	Якими критеріями у випадку вибору ви користуєтесь?	Унікаю найгіршого; Обираю найбільш передбачуваний варіант; Обираю варіант за якого ризик, максимальний при різних варіантах умов, виявиться мінімальним; Обираю найкращий варіант; Ваш варіант
11.	На вашу думку, що могло б	

	вам допомогти у вирішенні вашої проблеми (ресурси, поради, тощо)?	
12.	На вашу думку, чи був би корисним ресурс який допомагав би самостійно структурувати і аналізувати наявну проблему?	Так; Ні; Не впевнений
13.	Чи було б корисним створення соціальної мережі, яка дозволяла б швидше знайти випускників програм за обміном які, ймовірно, зустрічались із схожими проблемами і могли б дати пораду?	Так; Ні; Не впевнений
14.	Чи хотіли б Ви прийняти участь у створенні такої мережі?	Так; Ні
15.	Якщо у Вас є ідеї, поради, або пропозиції які допомогли б студентам за обміном легше пристосовуватись до нового середовища і долати проблеми, будь ласка, поділіться з нами:	
16.	Якщо ви маєте бажання в подальшому приймати участь у створенні та розвитку матеріалів для покращення досвіду студентів за обміном, будь ласка, залиште Ваші контактні дані:	

У січні – лютому цього року було проведено он-лайн опитування студентів/школярів, які у поточному навчальному році знаходяться на навчанні за кордоном. Опитувальник було розміщено на платформі «Інстаграм», а також розповсюджено локальними розсилками. В опитуванні взяла участь 81 особа. На часі – аналізування результатів опитування.

Джерела:

1. *Левченко В.О.* Психологические стратегии совладающего поведения как детерминанта личностной успешности подростков : Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата психологических наук

: специальность 19.00.07 «Педагогическая психология» / В.О. Левченко; Ставропольский государственный университет.– Ставрополь, 2010. – 24с.

2. *Лефевр В.* Алгебра совести/ Пер. с англ.– М., «Когнито-Центр», 2003 – 426с.

3. Моральний вибір, позитивна і негативна свобода // Інформаційний ресурс. Етика сьогодні – Текст. дан. – Режим доступу: <http://www.etica.in.ua/moral-nij-vibir-negativna-i-rozitivna-svoboda/>. – Назва з екрану

4. *Сас Н.* Основи інноваційного управління навчальними закладами : навч.-метод. посіб. / Н. Сас. – Полтава : СПДФО Гаража М. Ф., 2013. – 178 с.

5. *Самарська Л. О.* Застосування математичних моделей у дослідженні проблем вибору/ Л. О. Самарська, Н.М.Сас // Матеріали Всеукраїнській науково-практичної конференції «Бібліотека закладу вищої освіти в умовах трансформаційних змін: відкрита наука, відкритий доступ, цифрова педагогіка», Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка 20–21 вересня 2018 року. С.93-98.

6. *Самарська Л. О.* Результати он-лайн опитування студентів/школярів стосовно проблем перебування і навчання за програмами обміну/ Л. О. Самарська, Н.М.Сас // Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Макаренківська концепція підготовки вчителів у контексті вітчизняних та світових тенденцій розвитку педагогічної освіти» семінарів «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» (м. Полтава, 13-14 березня 2018 року) / За ред. проф. М.В. Гриньової. – Полтава, 2018. – С.151 – 153.

7. *Самарська Л. О.* Характеристика успішних та неуспішних поведінкових копінг-стратегій/ / Л. О. Самарська, Н.М.Сас // Матеріали науково-практичної конференції "Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі" (XXIV Каришинські читання) (м.Полтава, 29-30 травня 2018 р.) / За ред. проф. М.В. Гриньової. – Полтава, 2017. – С. 294–295.

8. *Соловьева О. И.* Экономико-математическое моделирование процесса принятия управленческих решений в образовательном учреждении [Электронный ресурс] / Соловьева О. И., Соловьева Е. А. // Концепт : науч.-метод. электрон. журнал. – 2012. – № 5. – Текст. дан. – Режим доступа: <http://scipeople.ru/publication/108601/>. – Название с экрана.

9. *Трофимова Л. А.* Инновационные подходы к принятию управленческих решений : учеб. пособ. / Л. А. Трофимова, В. В. Трофимов. – СПб : СПбГУЭФ, 2012. – 78 с.

The authors substantiate the necessity of analyzing problem-solving strategies that exchange students choose. The authors also indicate the continuity of the isolated topic in the study of problems exchange students face during

exchange year. The paper identifies the theoretical sources on which the authors relied upon the conclusion of the questionnaire. As a result of the study, an example questionnaire with 16 questions with answer options is presented.

Key-words: problems of exchange students; problem-solving strategies; coping strategies; strategies in a moral choice; criteria for solving structured and unstructured problems.

НАШІ АВТОРИ

Андрущенко В.П., ректор Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, президент Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, доктор філософських наук, професор

Бей І.Ю., аспірант кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Бобрицька В.І., д. пед. н., професор, професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Вашкевич В.М., д. філос. н., професор, завідувач кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Вернидуб Р.М., д. філос. н., професор, проректор з навчально-методичної роботи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Гомілко О.Є., д. філос. н., професор, професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Horokhov S.V., candidate of history (Phd), associate professor, associate professor of social philosophy, philosophy of education and educational policy National Pedagogical Dragomanov University

Доній Н.Є., д. філос. н., професор, професор кафедри економіки та соціальних дисциплін академії державної пенітенціарної служби;

Жукова Г.В., к. пед. н., докторантка кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Зайчко В.В., студентка 402-уліт групи Факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Зосімчук О.С., студентка групи 1мОПд факультету менеджменту освіти та науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, магістерська програма «Освітня політика»

Індучна О.О., студентка групи 1мОПз факультету менеджменту освіти та науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, магістерська програма «Освітня політика»

Кивлюк О.П., д. філос. н., професор, завідувач кафедри методології науки та міжнародної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Книш І.В., к. філос. н., доцент, докторант кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Кравчук Г.В., д. екон. н., професор, професор кафедри економіки та соціальних дисциплін академії державної пенітенціарної служби

Кулибаба А.С., студентка групи 1МОПд факультету менеджменту освіти та науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, магістерська програма «Освітня політика»

Кунділовська С.А., студентка групи 1МОПд факультету менеджменту освіти та науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, магістерська програма «Освітня політика»

Матвієнко О.В., д. пед. н., професор кафедри педагогіки та методики початкового навчання факультету педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, заступник декана з наукової роботи

Павлова К.А., к. юрид. н., доцент кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Пономаренко Т.О., к. філос. н., старший викладач кафедри філософії та соціальних наук Навчально-наукового інституту історії та філософії Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Процька С.М., викладач кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Процька Т.Л., вчитель вищої категорії спеціалізованої школи I-III ступенів №202 з поглибленим вивченням природничо-математичних наук

Ревін Ф.Г., аспірант кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики факультету менеджменту освіти та науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Романів І.В., студентка факультету менеджменту освіти та науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Савельєв В.Л., д. істор. н., професор, декан факультету менеджменту освіти та науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Самарська Л.О., випускниця програми за обміном FLEX 2017-2018 н.р., учасниця програми UkraineGlobalScholars (UGS) 2018-2019 н.р.

Сас Н.М., д. пед. н., доцент кафедри педмайстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Сеїт-Алі Бекір, випускник програми за обміном FLEX 2017-2018 н.р., Варшавського університету Лазарського

Скрицька Н.В., викладач кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет»

Смяцький Д.В., студент групи ІМОПз факультету менеджменту освіти та науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, магістерська програма «Освітня політика»

Теренищій С.О., д. філос. н., професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Тернопільська В.І., д. пед. н., професор, професор кафедри теорії та історії педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка

Ткаченко Д.А., студентка групи ІМОПд факультету менеджменту освіти та науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, магістерська програма «Освітня політика»

Фіщенко Є.М., вчитель вищої категорії спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №202 з поглибленим вивченням природничо-математичних наук

Хоменко Г.В., аспірант кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики факультету менеджменту освіти та науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Цихмейструк О.М., аспірантка кафедри педагогіки та методики початкового навчання факультету педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Чабанов В.Г., к. філос. н., старший викладач Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Yatsenko H.D., candidate of philosophy (Phd), associate professor, associate professor of department of methodology of science and international education of National Pedagogical Dragomanov University

Наукове видання

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ, МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА
ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ
ФІЛОСОФІЇ,
ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ
ТА ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ**

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів

Матеріали подані мовою оригіналу

Макетування – С.М. Процька

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.